FIGURI CELEBRE

Marcel Brion

ATTILA

EDITURA MONDERO

MARCEL BRION

membru al Academiei franceze (1964)

laureat al Marelui premiu pentru literatură, Franța (1953)

laureat al Premiului literar, Monaco (1956)

S-a născut la Marsilia, în 1895.

Ca și tatăl său, irlandez de origine, a urmat studii de drept după care a practicat avocatura timp de patru ani în baroul din orașul natal pe care îl părăsește însă în 1925 pentru a călători, timp de cincisprezece ani, în Italia, Anglia, Olanda, Țările scandinave, Egipt, Germania.

Scrisese deja un mare număr de biografii între care La vie d'Attila *(1928), dar aceste peregrinări au fost fructuoase mai ales pentru nuvelist așa cum pentru romancier vor fi anii de război petrecuți la Aix.*

După Eliberare, Marcel Brion va consacra douăzeci de ani biografiilor unor personalități ale culturii mondiale precum și lucrărilor de critică ocupîndu-se, în special, de romantismul german. Notorietate universală i-au adus, îndeosebi, preocupările pentru istoria artelor plastice și a civilizațiilor europene ca biograf prolific al unor mari personalități de la Alaric la Mozart și Chagall, de la Savonarola la Schumann și critic remarcabil în l'Art fantastique, l'Art abstrait *și* l'Allemagne romantique.

În 1965, cu De l'autre côté de la foret *va inaugura o nouă perioadă romanescă deosebit de fecundă. Determinant pentru această parte a creației sale, mai puțin cunoscută cititorului român, este fantasticul, imaginația umană care nu cunoaște granițe, care transcedentînd prin timp și spațiu, regăsește și înnoiește problemele imemoriale ale umanității.*

Figuri celebre

Marcel Brion

3

VIAŢA LUI ATTILA

Editura Mondero
Bucureşti, 1992

Coperta: **Val Munteanu**

Traducere de **Gabriela Dumitrescu**

© Editions Gallimard Paris

Imaginile de pe copertă
Coperta I : Încoronarea lui Attila
Coperta a IV-a : Bătălia din Cîmpiile Catalaunice
După *Der Hungarn Chronica inhaltend wie sie aufengklinch ins Land kommen sind mit anzeigung aller ihrer Koenig ...*, Wien, 1534

CAPITOLUL I

INTRAREA HUNILOR

În pofida prevestirilor liniştitoare al vrăjitorilor şi ghicitorilor, populaţia romană nu aştepta fără teamă rezultatul luptei începute, în timpul primelor zile ale primăverii anului 405, împotriva armatelor lui Radagaise. Acesta, care venise în Italia cu patru ani mai înainte ca locotenent al lui Alaric, o cotropea acum în folosul său, în fruntea unei numeroase armate compusă din slavi şi din germani.

Cu toată dibăcia şi curajul lui Stilicon, ministrul lui Honorius, Imperiul, înfrînt la toate frontierele sale de către hoardele barbare de care se temea, deşi le dispreţuia, se clătina între duşmani şi aliaţi, la fel de primejdioşi. Nefiind în stare să se apere singur, pierzîndu-şi vechea lui vitejie, îşi cumpăra siguranţa de la conducătorii străini, care se prefăceau că-şi pun bandele la dispoziţia sa, dar în realitate profitau de tratatele de alianţă, ca să-şi aşeze taberele în provincii bogate din care apoi era foarte greu să-i mai gonească. Măreţii ani ai Romei se sfîrşiseră. Naţiunea care făcuse să tremure universul, nu mai

era acum decît o adunătură de birocraţi chiţibuşari, de eunuci intriganţi, de generali fără caracter, de aventurieri, de episcopi eretici. Luptele religioase sfîrşiseră prin a o istovi. Nu mai exista nici o aristocraţie în stare să conducă o plebe fără virtuţi. De la lăzile secrete din Ravenna sau din Constantinopol, pînă la avanposturi, nimeni nu se mai preocupa decît de alunecarea sonoră a monedelor. Legiunile romane cuceriseră o piaţă comercială pe care trebuiau să o apere cu orice preţ, drumuri de schimb, care trebuiau să rămînă libere pentru trecerea negustorilor. Rămînea foarte puţin din spiritul şi din substanţa acestor legiuni.

Soldatul scund, cu capul rotund, încăpăţînat, lacom, dar credincios ca un cîine bine dresat, făcuse loc mercenarului german sau spaniol, care servea Imperiul pentru că nu era în stare să-l învingă şi era atras de o soldă modestă. Prost apărată de către aceste armate fără suflet, Roma afla în fiecare zi despre o nouă victorie a lui Radagaise. Barbarii treceau fără greutate peste contingentele de la frontieră şi coborau cu mari etape de cavalerie spre ţinta tuturor invidiilor şi dorinţelor. Roma putea să se mîndrească încă văzînd întreaga lume întorcîndu-şi ochii spre ea. Dar nu mai era cu admiraţie, ca în timpurile vechi, cînd "civis romanus" se plimba ca un stăpîn prin toată lumea, ocrotit numai de naţionalitatea lui ca de nişte escadroane îmbrăcate în fier. Nici chiar cu teamă; toţi ştiau că Imperiul se clatină şi e gata să cadă în mîinile aceluia care ar voi să-l ia. Dar dorinţele erau prea multe, se echilibrau, se neutralizau una pe cealaltă şi dacă Imperiul juca întocmai ca un dop de plută în timpul furtunii el plutea totuşi, fiecare val fiind atent să nu-l lase să fie înghiţit de valul vecin.

Totuşi, această nouă criză părea mai gravă decît acele dina-

inte. Radagaise era o brută încăpățînată și crudă care nu putea fi oprită cu ajutorul diplomației. El făcuse jurămînt să masacreze două milioane de romani și toți știau că ar prefera să dubleze numărul pe care și-l făgăduise, decît să cruțe un singur prizonier. Nu trebuiau să se bizuie pe trupele barbare, indiferente sau, cîteodată chiar, simpatizînd cu cotropitorul. Regimentele indigene nu aveau exercițiu și erau prost echipate. Vizigoții comandați de regele lor Sarus, aduceau întăriri importante, dar ei aveau să fie, fără îndoială, mai de temut ca învingători, decît ca învinși. Acești aliați ai romanilor aveau să-i facă să plătească scump izbînda dacă, mulțumită lor, cele două sute de mii de oameni ai lui Radagaise ar fi fost bătuți înainte de a fi devastat orașul.

Păstrau oarecare încredere într-un nou corp de cavaleri adus de un anume Huldin, pe care Stilicon îl angajase atît ca să sprijine armata lui Sarus, cît și pentru a i se împotrivi, dar acești îngrijorători prieteni provocau mai mult dezgust decît simpatie. Erau mici, diformi, iar înfățișarea lor sălbatică, fețele lor galbene, turtite și fără barbă, armele lor ciudate, limba lor neinteleasă, meritau disprețul tuturor latinilor. De unde veneau?

Credința populară îi făcea să purceadă din locuri depărtate, de la celălalt capăt al lumii. Goții, care îi cunoșteau bine pentru că fuseseră dați afară din țara lor de către ei, povesteau că odinioară niște vrăjitoare gonite de regele lor Filimon, fugiseră în pustiuri unde se împerechiaseră cu demonii nisipurilor și vînturilor. Din această unire se născuse un popor de monștri, temut de împărații chinezi precum și de vecinii lor de la apus, care își părăsiseră bîrlogurile lor asiatice cu douăzeci sau treizeci de ani mai înainte, pentru a se revărsa asupra Europei.

Cînd îi întreba cineva ce nume au, ei răspundeau printr-o silabă sonoră, care semăna cu nechezatul calului. Nu puteai să reţii din limba lor decît acest cuvînt scurt: "iung". Romanii îndulciseră şi adaptaseră la glasurile lor acest strigăt sălbatic. Ei îi numiseră "huni".

Trebuie că romanii s-au temut prea mult de duşmanii şi aliaţii lor ca să se fi încredinţat acestor barbari. Generalii recunoscuseră surprinzătoarele calităţi militare ale cavaleriei lor care învinsese toate popoarele din Europa de răsărit, alanii, vandalii, vizigoţii, înainte de a ajunge la Dunăre. Apoi, pătrunseseră în Imperiu, îşi oferiseră serviciile şi cum, în acel timp, Roma se vedea înconjurată de duşmani şi îi era teamă să se vadă susţinută cu o stăruinţă exagerată şi interesată de către nişte musafiri supărători, ea se gîndise că e bine să le opună această cumpănă. Cavaleria hună trebuia să întărească armata îndreptată împotriva lui Radagaise şi dacă, după izbîndă, Sarus şi-ar atribui gloria, aveau să-i diminueze meritul ridicîndu-l pe acela al lui Huldin.

Armata romană, sprijinită de vizigoţi şi de huni, întîlni hoardele lui Radagaise lîngă Florenţa. Ea opuse la început o rezistenţă stîngace cavaleriei sale dar în clipa cînd slăbea, Huldin, prin atacuri puternice, puse pe fugă aripa stîngă a adversarului. Radagaise fu prins şi decapitat. Măcelăriră jumătate din armată şi restul fugi în dezordine, urmărită de huni.

Bucuria a izbucnit la Roma la anunţarea acestei victorii. Entuziasmul a fost cu atît mai mare cu cît teama tulburase populaţia. Jefuirea oraşului părea de neînlăturat, fiecare tremura pentru averile lui şi sinistra făgăduială a lui Radagaise chinuia toate spiritele. Armata romană, formată în realitate din elemente naţionale dintre cele mai heteroclite, merita îndea-

[illegible] onorurile triumfului. S-a hotărît ca învingătorii să fie primiţi cu măreţie. În ziua cînd intrară în Roma, defilară pe sub arcuri de triumf împodobite cu trofee, frunze, flori şi inscripţii eroice. Poporul plîngea cu recunoştinţă şi cu bucurie. În mijlocul strigătelor de veselie îl aclamau mai ales pe Huldin, care, cu fruntea îngustă şi înfăţişarea sălbatică, mergea călare în fruntea călăreţilor săi, alături de Stilicon. Pe Sarus şi pe vizigoţi îi lăsaseră la urma cortegiului şi spectatorii care îşi spărseseră plămînii la trecerea hunilor nu mai aveau putere să strige pentru cei care urmau.

Generalii romani, obişnuiţi cu nerecunoştinţa poporului, ridicau din umeri. Nu puteau să se lipsească de barbari în armată. Nu avea nici o importanţă dacă erau germani, franci, alani sau huni.

Totuşi era ciudat să vezi defilînd pe străzile Romei, aceşti soldaţi care semănau cu nişte pachete de blănuri, înconjuraţi de arcuri, de tolbe cu săgeţi şi de lănci, călări pe nişte cai mici şi nărăvaşi. Locuitorii obişnuiţi cu armele ciudate, cu veşmintele împestriţate ale ajutorilor barbari, priveau cu o curiozitate înfricoşată pe aceşti noi aliaţi.

Se povestea că Huldin, însărcinat de Roma să pedepsească pe regele barbar Gainas, îl învinsese şi-i trimisese capul, Împăratului, învelit într-un sac. Se vorbea de cruzimea extraordinară a acestor sălbatici asiatici, de obiceiurile lor sălbatice. Se spunea că beau lapte de iapă şi că mîncau carne crudă pe care o înmuiau punînd-o la oblîncul şeilor. Ei nu aveau cetăţi şi trăiau în căruţe în care îşi îngrămădeau femeile, copiii şi lucrurile trebuincioase pentru gospodărie.

Niciodată nu se văzuseră barbari aşa de urîţi. Germanii, suevii, francii, aveau înfăţişare sălbatică, dar cu toate acestea,

păstrau un aspect omenesc, în timp ce aceşti huni semănau cu nişte animale. Niciodată nu s-au văzut astfel de oameni, nici chiar la perşi şi etiopieni. Pielea lor era de un galben întunecat. Aveau braţe lungi, un piept larg, o faţă turtită în care ochii mici, traşi spre tîmple, puneau o lucire de viclenie şi de cruzime. Craniul lor, deformat din copilărie cu un aparat făcut din scînduri şi din curele, se lungea înapoi şi erau spîni, căci aveau grijă să-şi tragă pe obraji dîre adînci ca să împiedice creşterea părului. Îmbrăcaţi cu piei de animale, acoperindu-şi capul cu blănuri, încălţaţi cu nişte curele de piele, aceşti omuleţi cu privirea vicleană şi sălbatică semănaseră groaza în toate popoarele din Asia şi din Europa.

Nu se ştie dacă erau, într-adevăr, fiii vrăjitoarelor şi ai demonilor după cum pretindeau vizigoţii, dar această legendă şi poveştile ce se spuneau despre distrugerile lor, întreţineau la toţi vecinii o teamă veşnică. Ei apăreau dintr-o dată, cînd la frontiera Imperiului chinez, cînd la marginile Kamei. Veneau din ţări depărtate, necunoscute popoarelor din apus. Pe înaltele platouri din Asia centrală, ei trăiau în hoarde nomade, paşnice cît timp regiunea le dădea hrană pentru ei şi caii lor. Dar ei locuiau la frontierele marelui pustiu de nisip şi suportau capriciile acestui îngrozitor vecin care, după cum se spunea, le nimicise pentru totdeauna imperiul lor puternic şi înfloritor. Adesea furtunile care împing în valuri colinele mişcătoare şi modifică în cîteva minute înfăţişarea unui ţinut, măturau înaintea lor nisipul, adînc şi mlădios ca apa. Marea galbenă, uscată şi caldă înainta invincibilă şi îngropa păşunile. Lacurile dispăreau, pustiul întindea mîinile mari ale sterilităţii asupra locurilor roditoare. Deşertul era cel mai îngrozitor duşman al nomadului. El era acela care înghiţea oraşele şi gonea din-

tr-odată, din faţa lui, popoare întregi, numai prin alunecări de nisip, prin valuri arzătoare care nimiceau orice cultură. Nomadul fugea, dar în urma lui, nisipul înainta ca un uriaş animal galben apărut în cîmpie şi în ciuda galopului cailor, simţea în spatele lui acea prezenţă arzătoare şi crudă, gata să-l prindă, să-l îngroape încet în legănarea lui.

Hunii erau cei mai apropiaţi vecini ai nisipului. Învăţaseră să cunoască vicleniile acestui duşman, tremurăturile abia perceptibile ale suprafeţei, care anunţă furtunile. Citeau în încreţiturile care desenau semne curioase, somnolenţa sau nerăbdarea întărîtată şi caii lor nechezau dureros cînd vîntul cald rădea pămîntul, purtînd grăunţe care îi orbeau, ca o prevestire de răscoală.

Devenind nomazi, se adaptaseră primejdiilor acestei vecinătăţi. Viaţa lor era nestatornică ca şi dunele luate din locul lor fără încetare, fără încetare formate iar. Nu aveau oraşe, nici case, nici chiar corturi. Femeile şi copiii trăiau în căruţe, oamenii pe cai. În cîteva minute întregul popor era gata să porncască la drum. După direcţia vîntului şi mişcările nisipului, ei se îndreptau cînd spre Asia, cînd spre Europa. Primiţi ca nişte venetici de către popoarele care ocupau ţinuturile vecine, puneau mîna prin forţă pe pămînturile de care aveau nevoie. Au devenit ei înşişi repezi, violenţi, de neînvins ca valurile de nisip şi copleşeau în acelaşi fel cetăţile şi cîmpiile. Cîteodată, poporul pe care îl ameninţau, cuprins de panică, fugea şi cotropea o altă naţiune care se arunca la rîndul ei asupra unui vecin mai slab. Din undă în undă, lovitura dată de valul de nisip în pustiu, se repercuta pînă la frontierele cele mai depărtate şi lovea zidurile Romei, turnurile Constantinopolului, palatele chinezeşti. Adesea chiar, călăreţii se mulţumeau

să străbată o provincie şi ameţiţi de beţia alergării, de delirul aventurii, mergeau fără ţintă, la întîmplare spre prăzi himerice. Ei trăiseră mult timp în bună înţelegere cu împăraţii chinezi. Totuşi pe măsură ce nisipul îi împingea spre China, aceştia, sătui de incursiunile lor periodice ridicaseră Marele Zid ca un obstacol între soliditatea Imperiului şi violenţa mişcătoare a nomazilor. Escaladînd munţii, străbătînd fluviile, barînd văile, Zidul arunca pe huni spre apus unde se întindea marea stepă liberă, deschisă la nesfîrşit şi în care puteau să alerge săptămîni întregi, departe de nisip.

Astfel că în anul 374, hunii care plecaseră, nu se ştie de cît timp din Asia centrală, ajunseră la Volga, pe care o trecuseră, apoi străbătînd Nistrul şi Prutul, înaintaseră pînă la Dunăre, unde plăcerea de a găsi o regiune roditoare, îi oprise. În acel timp, valea Dunării semăna cu un ciudat creuzet unde se amestecau rasele cele mai diferite. Toţi barbarii alungaţi din ţara lor, adesea din pricina unei simple panici, coborau urmînd drumul afluenţilor către fluviul al cărui curs larg şi repede, le era obstacol. Ei se loveau de popoarele deja instalate pe malurile sale şi, uneori noii veniţi erau bine primiţi, alteori găseau oameni hotărîţi să nu se lase jefuiţi şi cu care îşi disputau păşunile.

Se întîmpla cîteodată ca aceste valuri omeneşti să treacă printr-o ţară fără să-i facă prea mult rău. Nomazii nu erau distrugători. Căutau şi ei adăpost atunci cînd erau ei înşişi alungaţi din locurile lor. Unii barbari se aşezau într-un ţinut ale cărui obiceiuri le adoptau, alţii aduceau în sclavie pe băştinaşi şi le impuncau tirania lor. Accasta pînă cînd o nouă hoardă, mai numeroasă şi măturînd totul în calea ei, punea stăpînire pe ţara rîvnită. Adesea aceste migraţiuni durau ani

întregi, urmînd ritmul anotimpurilor şi bunul plac al climatelor.

În veacul al IV-lea, poporul hunilor ocupa întreaga regiune care se întindea de la marginea de răsărit a Siberiei pînă la Urali şi la marea Caspică. De aici încolo, cunoştinţele geografice ale romanilor şi ale goţilor, lăsau un întins teritoriu necunoscut, populat de monştrii şi demoni, dar e probabil că el cuprindea întreg ţinutul locuibil, pînă la avanposturile de nisip. Chinezii îi cunoşteau de mult şi întreţineau cu ei relaţii diplomatice în toată regula. Cronicile lor îi numeau "Hiung nu" şi aminteau războaiele, tratatele, alianţele care avuseseră loc între Imperiul statornic şi capricioşii vagabonzi. Istoricii latini îi împărţeau în două ramuri, aceea a hunilor "albi", care formau ramura orientală caspică şi aceea a hunilor "negri", care corespundea cu ramura uralică. Această împărţire în albi şi negri era, la drept vorbind, un subterfugiu al savanţilor, încurcaţi în clasificări, căci toţi aveau acelaşi tip mongol, pe care îl accentuau şi mai mult, turtindu-şi nasul şi lungindu-şi craniul. Căci, cu toate amestecăturile la care îi duseseră vecinătăţile şi năvălirile, exista o clasă nobilă, care îşi apăra curăţenia sîngelui, întregimea trăsăturilor mongole şi toţi, chiar bastarzii germanilor sau scandinavilor, voiau să semene cu ajutorul unor artificii cu nobilii din vechea rasă asiatică. Din punct de vedere politic, erau împărţiţi în mai multe state independente. Fărîmiţată de viaţa nomadă, de primejdiile călătoriilor şi ale cuceririlor, rasa hună se împrăştiase. Din cucerire în cucerire, ea ajunsese pînă în China pe de o parte, de cealaltă pînă la Dunăre.

Întîmplările soartei, în sfîrşit, făcuseră din ei aliaţii Romei. De mai multe ori ei luaseră armele, pentru ea, împotriva

barbarilor care amenințau Imperiul și ajutorul lor era foarte prețuit de generali. Le admirau dibăcia de a trage cu arcul și în aruncarea curelei de piele care imobiliza adversarul. În galop, ei dispăreau dintr-odată. Îi credeau fugiți, dar se înapoiau imediat hărțuind dușmanul cu săgețile lor și plecau din nou.

Chiar din copilărie erau obișnuiți cu acest fel de luptă. Atunci cînd erau încă prea mici pentru a se sui pe cal, îi așezau pe berbeci și îi deprindeau să tragă asupra păsărilor și șoarecilor cu niște arcuri mici.

Amintirea faptelor lor umplea cronicile chinezești. Ei aveau scurte și teribile apariții în istoria dinastiilor și savanții atribuiau o origine misterioasă acestor ființe bizare, care veneau din Kuei-Fong, țara Spiritelor.

Rasa lor era împărțită în nenumărate triburi independente, dintre care cel mai important, guvernat de vechea familie imperială, era așezat în cîmpia dunăreană. Pe acesta îl luase Roma în solda ei și de el se slujise ca să-l zdrobească pe Radagaise.

Împăratul Honorius aștepta pe învingători pe treptele Capitoliului, înconjurat de miniștrii și de curteni. Sunete de trompete, mișcări de steaguri, gesturi largi cu mîna, discursuri. Sarus e felicitat cu răceală, iar îmbrățișările și laudele se îndreaptă toate spre Huldin. Acesta rînjește și, stîngaci, se leagănă pe picioarele sale arcuite. El vede privirile femeilor oprindu-se asupra lui cu bunăvoință, ascultă, fără să le înțeleagă, cuvîntările bătrînilor, bea dintr-odată vinul care i se aduce.

Îi sînt prezentate persoanele de seamă ale Imperiului, consulii, patricienii și senatorii. Este împins spre el un grup de tineri care nu semănau cu romanii, dar care aveau păr blond

hung, şi pielea albă a barbarilor. Aceştia nu participau la bucuria generală. Sînt ostateci. Ei sînt liberi cu condiţia să nu se îndepărteze de palat. Profesori îi învaţă latina şi obiceiurile romane. Nu se ştie exact dacă sînt musafiri princiari, studenţi sau prizonieri. Fii ai monarhilor îndepărtaţi, ei garantează respectarea tratatelor. Roma păstrează astfel în mîna sa pe viitorii regi barbari, îi învaţă cultura ei, îi moleşeşte în luxul ei. În realitate, mulţi dintre ei învaţă în şcolile latine ura şi dispreţul asupritorului, studiază defectele şi viciile Imperiului, caută breşele pe care poate vor putea să le lărgească într-o zi.

Printre ei, Huldin remarcă un tînăr asemănător cu aceia din rasa lui, un copil a cărui piele galbenă şi ochi mici arată originea mongolă. Înaintează spre el şi îi întinde mîna prietenește. "Este fiul lui Mundzuk", spune un ofiţer. Huldin îl cunoaşte bine pe Mundzuk, regele hunilor, mort de cîţiva ani şi căruia îi urmase fratele său, regele actual, Rua.

"Fiul lui Mundzuk..." repetă el cu surprindere şi vru să mîngîie cu mîna umărul băiatului. Dar acesta se depărtează cu un gest de ură şi de dezgust. Huldin, mirat, se îndepărtează şi întreabă pe un ofiţer roman:

- Mundzuk avea un număr foarte mare de fii. Cum se numeşte acesta?

- Attila, răspunde ofiţerul şi adaugă, dispreţuitor: are totdeauna această înfăţişare întărîtată şi bănuitoare de animal sălbatic. Cum să-l înţelegi? Ar fi trebuit să fie foarte mulţumit că vede pe unul din compatrioţii săi!

CAPITOLUL II

ALIANŢE

Diplomaţia romană doritoare să-şi păstreze prestigiul faţă de barbari şi să-şi atragă pe suveranii lor, găsea în întrebuinţarea ostatecilor un foarte bun mijloc de a-şi mări propaganda, de a introduce spioni şi de a păstra sub controlul ei familiile aliaţilor suspecţi.

În schimbul tinerilor prinţi, cărora le oferea ospitalitate, Roma trimitea cîţiva copii din familiile nobile la prietenii ei barbari. Aşa se întîmplă că la unul din aceste schimburi politice, Rua, regele hunilor, aliatul romanilor, trimisese pe nepotul său Attila, în vîrstă de vreo zece ani, la curtea lui Honorius, chiar în momentul cînd primea în schimb un tînăr patrician de aceeaşi vîrstă, Aetius, care aparţinea unei familii nobile din Panonia. Alianţa romanilor şi a hunilor era rezultatul unor manevre diplomatice, destul de necurate, destul de perfide, devenite uzuale, atît la curtea din Constantinopol cît şi la cea din Roma. Imperiul împărţit în două, pe care Stilicon se străduise zadarnic să-l reunească, se găsea în situaţia unor protec-

tori decăzuţi, care mai trăiesc încă din creditul lor, dar care, în realitate, trebuie să se sprijine pe protecţii numeroase. Înconjurat de vecini ameninţători, totdeauna gata să atace dacă ar fi avut chef s-o facă, nu putea să-şi salveze prestigiul decît chemîndu-i la el chiar în clipa cînd ei voiau să-l cotropească. Le cumpăra atunci cu ajutorul unei solde, alianţa sau neutralitatea. Unii regi barbari, mai mult sinceri decît curtenitori şi cărora nu le prea păsa de amorul propriu al împăraţilor, persistau să confere acestei "solde" numele de tribut, dar imperiul se făcea că nu bagă de seamă această pretenţie şi îi considera tot ca slujitori pe aceia care erau, de fapt, temnicerii şi stăpînii lor. Alianţele romane urmaseră întotdeauna nişte calcule subtile, dar marea politică de odinioară se sfîrşise. Era uşor să vorbească de sus cînd dispuneau de armate numeroase şi disciplinate, dar cînd marele Imperiu, pîndit de duşmani lacomi la toate frontierele, fărîmiţat în afară şi tăiat în două mari state, săpate amîndouă din interior de uneltiri şi neînţelegeri, se clătina, era mult mai greu să-şi aleagă aliaţii. Cel mai sigur mijloc era să-şi atragă vecinii pentru că nu mai era destul de puternic ca să-i poată învinge. Formele rămăseseră intacte. Romanii erau convinşi că făceau mare cinste barbarilor permiţîndu-le să slujească sub ordinele lor în schimbul unor sume de bani. Tribut, spuneau şefii germani, soldă îndreptau ambasadorii care îi plăteau. În orice caz, atîta timp cît Imperiul era bogat, putea să-şi potolească duşmanii săraci şi lacomi. *Banul roman îi făcea împăciuitori, inofensivi şi lăsa* birourile să triumfe în această învălmăşeală de cuvinte. Esenţial pentru ei era ca, soldă sau tribut, să se plătească în mod regulat şi în monedă sigură. Populaţia latină, pe de altă parte, era mulţumită să se vadă înlocuită de mercenari în treburile

militare. Eliberaţi de un servici greoi, de expediţii coloniale, de apărarea frontierelor, oamenii puteau să se dedice fără reţinere comerţului şi industriei, care îi acapara şi deveneau cu atît mai indiferenţi la războaiele ofensive şi defensive cu cît alţii le făceau în locul lor. Cu cît intrau mai mulţi soldaţi străini în serviciul naţiunii, cu atît cetăţenii aveau mai puţine obligaţii militare. În curînd armatele fură năpădite de un ciudat amestec de neamuri. La început cadrele de conducere rămăseseră latine, apoi generalii străini primiră grade superioare şi Roma se lăsă cu totul în seama cohortelor germanice, iberice, scandinave, slave şi în sfîrşit asiatice, care o apărau.

Toate popoarele din Europa de răsărit, alungate de invazia hunilor, căutaseră un adăpost în Galia, în Spania şi în Africa. Cei mai slabi intraseră în solda Imperiului, fericit să dobîndească soldaţi curajoşi cu preţul cîtorva pămînturi părăsite care li se acordau.

Roma se străduia să echilibreze prin aceste alianţe puterea duşmanilor săi şi de asemenea să menţină între proprii săi aliaţi destule duşmănii ca să-i împiedice să se unească împotriva ei.

Cînd vizigoţii, alungaţi de huni, se stabiliră în Imperiu, se arătară ameninţători. Primiţi la început de către împăratul Valens şi trataţi cu răutate de soldaţii săi, ei îl învinseră la Marcianopolis şi la Adrianopol. Theodosiu îi supuse şi îi încorporă în armata sa. Cincisprezece ani mai tîrziu, îndemnaţi de Alaric, s-au răsculat şi numai viclenia lui Rufin, ministrul lui Arcadius, a scăpat Constantinopolul, îndreptîndu-le lăcomia spre Imperiul de Apus. Stabiliţi în Aquitania, ei păstrau de obicei raporturi destul de bune cu Roma, dar puterea lor devenea din zi în zi mai primejdioasă şi guvernul se întreba ce le-ar putea opune. Se gîndiră la huni.

Aşezaţi pe malul stîng al Dunării, hunii au trăit în pace vreme de cîţiva ani, dar erau prea obişnuiţi cu viaţa nomadă, cu aventura, pentru a sta prea mult fără să facă ceva. Ar fi vrut să treacă fluviul ca să vadă ce se afla de partea cealaltă, dar maşinile de război pe care romanii le aşezaseră la punctele de trecere îi ţineau la respect. Totuşi, plictisiţi de inerţie, ei se urcară spre nord şi se aventurară în cercetări pe grupuri mici în pădurea Hercyniană. Cercetaşii ajunseră chiar pînă la un mare fluviu pe care locuitorii din acea regiune îl numeau Rin. Dar au fost foarte rău primiţi de aceşti locuitori, burgunzii, care i-au tratat ca venetici şi i-au silit să se retragă. Aceşti germani renani, albi, blonzi, erau mari, îndrăzneţi şi puternici şi ocupau tot ţinutul care se întindea între pădure şi fluviu. Ţară minunat de bogată, spuneau exploratorii şi care ar putea deveni folositoare cînd resursele pe care le oferea valea Dunării s-ar fi terminat. Dar burgunzii, a căror vitejie o încercaseră, erau nişte războinici cutezători, în stare să se măsoare cu hunii, şi nu s-ar fi lăsat goniţi fără luptă.

În acea vreme, regele Oktar domnea asupra poporului hun. El urmase după fratele său Mundzuk şi împărţea puterea cu ceilalţi doi fraţi ai săi, Aebarse care guverna triburile caucaziene şi Rua. Oktar, ispitit de aventură, se hotărăşte să meargă spre burgunzi. Dacă hunii vor fi învingători, cucerirea unei regiuni fertile le va asigura o pradă bogată şi în orice caz, va fi o ocazie să cerceteze bogăţiile acestui ţinut, să mai scoată rugina de pe arme şi să deştepte însuşirile războinice ale neamului său pe care pacea le moleşise. Luă cu el jumătate din armată şi se îndreptă spre pădurea Hercyniană. De la primele lupte îi învinse pe burgunzi.

Izbînzile avute de Oktar în aceste lupte au coincis cu o criză

religioasă şi politică ce domnea atunci la renani. De cîtva timp, aceştia erau nemulţumiţi de regii şi de zeii lor şi se gîndeau să-i înlocuiască şi pe unii şi pe alţii. Victoriile hunilor le-au întărit dezgustul. Dacă idolii şi şefii lor nu erau în stare să-i apere împotriva duşmanului, trebuiau să-i schimbe cît mai curînd. Misionarii creştini care pînă atunci încercaseră în zadar să-i convertească, îi încurajau să scape mai întîi de zei; izbînda, spuneau ei, avea să le vină de la sine şi cum burgunzii mai stăteau încă la îndoială, ei chemară în grabă pe episcopul din Tréves, Sever, despre al cărui dar de a vorbi şi putere de convingere se dusese vestea. Sever veni în grabă şi le arătă că hunii erau nişte păgîni urîţi de Dumnezeul creştinilor şi că acest Dumnezeu avea să-i învingă, dacă renanii vor îmbrăţişa religia lui. Entuziasmat, poporul burgund se converti în întregime şi, botezaţi, bine înarmaţi, siguri de triumf, neofiţii se aruncară asupra hoardei lui Oktar pe care o puseră pe fugă. Imperiul de răsărit supraveghea cu atenţie toate mişcările hunilor. Cînd s-a aflat la Constantinopol că Oktar îşi părăsise capitala Dunăreană cu o parte din armata hună pentru a-i ataca pe burgunzi, lăsînd fratelui său Rua guvernarea poporului, diplomaţii bizantini au văzut imediat în această divizare prilejul de a încerca să-i mai slăbească pe aceşti primejdioşi vecini. De ce să nu profite de lipsa lui Oktar ca să îndepărteze pe Rua de Dunăre propunîndu-i să intre în serviciul romanilor? Această politică ar avea avantajul de a-i dezmembra pe huni şi de a aduce noi contingente armatelor Imperiului, mereu neîndestulătoare. Aveau să-i împartă între Imperiul de răsărit şi cel de apus. Prima jumătate a hunilor astfel absorbită, nu mai avea decît să aştepte rezultatul cuceririi lui Oktar. Dacă era învins Rua singur, ar fi fost de aici înainte prea slab ca să

neliniştească Imperiul. Dacă se înapoia învingător şi ameninţător, aveau să-i opună pe Rua ajuns vasalul Constantinopolului şi al Romei. Rua nu văzu cursa. El se plictisea de la plecarea fratelui său şi îi invidia pe cei care luptau, în timp ce el îşi pierdea vremea aşteptînd. Trimişii lui Theodosiu, al II-lea împărat al Imperiului de răsărit, îi lăudară valoarea războinică. Ei îi aduceau un proiect de tratat şi oferta unei solde anuale de 350 livre de aur dacă primea să slujească Imperiul. Acordul stipula de asemenea şi o recunoaştere reciprocă a frontierelor, romanii păstrîndu-şi proprietatea asupra ţărmului de sud al Dunării în timp ce ţărmul de nord era lăsat hunilor.

O armată hună importantă plecă spre Constantinopol, o alta comandată de Huldin spre Italia. Imperiul roman se simţi scăpat de un mare pericol. Hunii divizaţi nu mai aveau să-i neliniştească acum. Ca semn de credinţă, Rua trimitea pe unul din fii lui Mundzuk, Attila, la curtea lui Honorius.

CAPITOLUL III

ATTILA

Attila era fiul lui Mundzuk, care era fiul lui Turda, care era fiul lui Scemen, care era fiul lui Ethé, care era fiul lui Opos, care era fiul lui Cadicha, care era fiul lui Berend, care era fiul lui Sulthan, care era fiul lui Bulchu, care era fiul lui Bolug, care era fiul lui Zambur, care era fiul lui Zamur, care era fiul lui Reel, care era fiul lui Levent, care era fiul lui Kulche, care era fiul lui Ompud, care era fiul lui Miske, care era fiul lui Mike, care era fiul lui Betzer, care era fiul lui Rudli, care era fiul lui Canad, care era fiul lui Buchem, care era fiul lui Bondofort, care era fiul lui Tarkans, care era fiul lui Othmar, care era fiul lui Radar, care era fiul lui Beler, care era fiul lui Kear, care era fiul lui Keve, care era fiul lui Kelad, care era fiul lui Dama, care era fiul lui Bor, care era fiul lui Nembroth, care era fiul lui Chus, care era fiul lui Cham. El descindea din vechea familie imperială care domnise odinioară asupra puternicului neam al hunilor. Dincolo de aceşti strămoşi, ajungea în legendă Cham şi mitul făcea chiar să i se urce genealogia pînă la pasărea

Astur, pe care unii o numeau Schongar; ea fusese făcută regină a ființelor zburătoare și purta pe cap o coroană.

El se născuse pe la anul 395 într-una din acele căruțe ale hoardei, care era instalată în acel timp, în cîmpia dunăreană. I s-a dat copilului numele de Attila care însemna "Tătucul", poate pentru că acest nume era și acela al Volgăi pentru care tatăl său Mundzuk avea o mare veneraţie. Hunii, care nu aveau religie naţională, adoptau cu mărinimie toate cultele ţărilor pe care le cuceream și Mundzuk avea o cucernicie deosebită pentru fluvii. Se mai spune de asemenea că "Attila", sau cum îl mai numeau, Atlia, Etzel, însemna în limbajul hun "Fier" și că Mundzuk prevăzînd frumoasa soartă de cuceritor hărăzită fiului său, îi dăduse odată cu acest nume de temut, un viitor minunat. Aproape în acelaşi timp, se năştea la Durostor, în Silistra, provincie panoniană supusă romanilor, în familia conducătorului miliţiei provinciale Gaudentius, un fiu care fu numit Aetius. Întîmplarea, sau poate acel duh misterios care conduce mişcările istoriei crea în acelaşi timp pe cei doi protagonişti ai marei drame apusene, cei doi bărbaţi care aveau să se înfrunte, cavalerul asiatic, conducătorul hoardelor gata să copleşească Europa, generalul german, supus al Romei care fu, după Stilicon "ultimul dintre romani", omul cel mai de căpetenie al Imperiului, scutul apusului împotriva invaziei răsăritene.

Capitala hună, constituită dintr-o mare tabără de căruţe, aduna în jurul ei hoarda care, deşi ajunsă sedentară, nu părăsise formele vieţii nomade. Aceste căruţe care erau adăposturile familiilor, urmau armatele de departe, fără grabă, în nesfîrşite pribegii. Nomadul era conştiinţa timpului, adică a logicii, a permanenţei sale şi el împacă virtuţile care par seden-

:arului contrarii şi contradictorii; disponibilitatea, răbdarea, :epeziciunea, optimismul şi resemnarea. Acela care are imen-:itatea lumii în faţa lui, suportă destul de uşor toate nerăbdările şi toate întîrzierile. Piedicile care i se pun îi întreţin curajul şi :itejia. Mersul i se cadenţează după mersul anotimpurilor, :prirele îi sînt determinate de abundenţa păşunilor. El este :ber pentru că nu se supune altor legi decît acelora ale naturii :i se obişnuieşte să trateze forţele omeneşti ca şi pe cele ale naturii. Nu luptă împotriva unei furtuni de nisip sau a unei avalanşe, dar cine se gîndeşte să părăsească o livadă înainte de a fi culeş toate fructele? Să folosească oamenii în acelaşi fel ca pe elemente, aceasta era politica rudimentară şi înţeleaptă a regilor nomazi şi în calculele secrete ale lui Attila, în visurile sale cele mai ambiţioase, se va regăsi mereu acest caracter practic, imediat, care-l va face să aştepte, înainte de a angaja o acţiune, momentul prielnic şi să ocolească un obstacol mai bine decît să-şi piardă timpul ca să-l doboare.

În timp ce armata cuceritoare se avînta în galopul cailor, populaţia civilă o urma în căruţe, consumînd toate resursele unei regiuni înainte de a o părăsi. Rămîneau totdeauna destui soldaţi ca să-i ocrotească şi spaima pe care o lăsa printre băştinaşi trecerea hoardei, îi înconjura pe membrii ei, chiar dezarmaţi, de un respect prudent şi înlătura orice tentativă de răscoală. O parte din popor se stabilea în regiunea cucerită, proporţional cu resursele acesteia. Restul îşi urma drumul. Cu etape mici căruţele acoperite cu piei, în care se îngrămădeau femeile, copiii şi comoara heteroclită a jafurilor, umpleau văile de o agitaţie zgomotoasă, îngrămădindu-se în defileuri pentru a se răspîndi în cîmpii. Trecerea rîurilor cerea săptămîni şi aceste lungi călătorii monotone, în care marşurile şi opririle se

succedau cu un ritm egal, impuneau o mişcare de balans, care este ritmul plictiselii şi al răbdării, cu cîntecele fără sfîrşit ale căror note ascuţite sau guturale acopereau pocnetul bicelor şi sforăitul cailor.

De îndată ce picioarele micului Attila deveniră destul de puternice ca să strîngă coapsele unui cal, el părăsi căruţa femeilor şi ajunse elevul războinicilor. Învăţă să se slujească de arme, legendele neamului său şi îndatoririle stării lui. Curînd ajunse să trăiască pe cal şi nimeni nu fu mai îndemînatic decît el în arta de a întinde arcul, de a arunca laţul, de a mînui lancea şi spada. Această viaţă liberă şi înflăcărată îl îmbăta. El cunoscu lungile călătorii de-a lungul cîmpiilor nesfîrşite şi drumurile de munte, jefuirea satelor şi oraşelor. Învăţă să venereze iarba care slujeşte drept hrană cailor căci, lipsit de calul său, omul este despuiat de cea mai bună jumătate din el însuşi. Spaima popoarelor pe care hunii le goneau dinaintea lor îl învăţă mîndria puterii şi dispreţul pentru cei slabi. Cînd lipsa adversarului îi silea la pace, hunii urmăreau fiarele sălbatice şi Attila se alătura repezilor călăreţi în expediţiile lor cele mai primejdioase.

Omora urşi şi lupi pe care îi prindea aruncînd asupra lor o plasă, apoi le deschidea pieptul cu un pumnal scurt.

Cînd muri tatăl său, unchii îl trimiseră ca ostatec pe lîngă romani. Ei au ales acest prilej ca să-l îndepărteze, căci presimţeau în acest copil un rival posibil. Attila începuse deja să judece faptele regilor huni şi cu o neînduplecare copilărească îi dojenea că se pun în slujba străinilor atunci cînd ar fi putut atît de uşor să-i învingă. Unchii săi îl preferau pe fratele lui, Bleda, care avea un caracter supus şi lipsit de orice ambiţie. Ei se gîndeau că poate curtea de la Roma se va însărcina să

zdrobească sau să înmoaie caracterul acestui băiat prea precoce şi în timp ce făceau o mare cinste Imperiului trimiţîndu-i pe propriul fiu al lui Mundzuk, ei scăpau şi de un martor ale cărui critici îi deranja.

De la Balamir, care îi conducea pe huni în Europa, politica conducătorilor acestui popor se conformase împrejurărilor. Ea se mulţumise cu mici succese, obţinute fără greutate, întrucît numai numele de huni răspîndea groază la popoarele din răsărit şi apus. Pe coasta europeană, împinseseră înaintea lor, pe rînd, toate popoarele care trăiau între Siberia şi Dunăre. Ei priveau cu lăcomie, dar de departe, comorile Romei şi ale Constantinopolului. Despărţiţi de distanţe imense, aceştia nu mai păstrascră relaţii cu hunii din Asia care, încercau, cu tot Zidul, să pătrundă în Imperiul chinezesc. Intrigile, vanităţile şefilor fărîmiţau poporul în mici triburi care, ajunse independente, prădau pe socoteala lor sau se angajau la popoarele care le cereau serviciile. Familia regală care domnea pe malurile Dunării, nu avea asupra lor decît o autoritate precară şi teoretică.

Regii care tratau cu Roma nu erau destul de pătrunzători ca să bage de seamă groaza pe care împăraţii romani o aveau de duşmanii şi de aliaţii lor şi care îi hotărîse să se întovărăşească cu ei. Vechea putere a invincibilului Imperiu se prăbuşise în toate domeniile, dar îşi păstra încă în vocabularul ambasadorilor noblefea şi prestigiul. Trimişii vorbeau cu aceeaşi atitudine trufaşă şi ameninţătoare ca şi odinioară trimişii lui Cezar şi aceasta impresiona totdeauna pe "barbari". Roma trăia pe seama renumelui său, pe seama abilei propagande pe care o răspîndise în Europa şi în Orient timp de mai multe secole şi cei care se opreau în faţa ei, puteau să-i mai

admire încă rînduiala şi trăinicia masivă. De aproape se distingeau crăpăturile, iar cînd priveai în spatele acestei faţade, în loc de măreţul palat pe care îl anunţa, nu găseai decît camere goale şi dărăpănate, ziduri prăbuşite, bolte crăpate. Solemnitatea discursurilor, luxul şi mîndria împăraţilor ascundeau ruine, dar teroarea pe care Roma o exercitase asupra vasalilor şi duşmanilor săi a durat încă multă vreme după ce ea încetase să mai fie de temut. Lovise cu atîta brutalitate, încît descurajase speranţele de răscoală şi de independenţă. Atunci cînd cea mai mică furtună putea să inunde şi să nimicească iluzoria fortăreaţă, ea se ţinea în picioare, susţinută de şiretlicurile unei politici care înlocuia forţa prin perfidie şi mai bine cumpăra alianţa adversarilor decît să se bată cu ei. Inconştienţi de superioritatea lor, barbarii se lăsau înşelaţi şi se istoveau războindu-se pentru nişte pretexte neînsemnate pe care cancelaria romană ştia să le născocească cu dibăcie în momentele critice.

Tinerii ostateci care erau găzduiţi de Împărat şi care îl urmau în mutările sale de la Ravena la Roma şi de la Roma la Ravenna - "ubi imperator, ibi Roma!"* Unde este împăratul, acolo este Roma! - se minunau de acest trai fastuos aşa de deosebit de simplitatea aspră pe care o cunoscuseră în palatele lor şi cum în cea mai mare parte, erau foarte tineri, curiozitatea unei vieţi noi, distracţiile neîncetate, lecţiile profesorilor care ridicau în slăvile cerului vechea glorie a Imperiului, îi împiedicau să vadă slăbiciunea reală a uriaşului. Cînd scriau părinţilor lor, lăudau frumuseţile Italiei, ordinea şi tăria instituţiilor şi, inconştient, adăugau ceva la prestigiul care îi înconjura, devenind la rîndul lor agenţi involuntari ai propagandei Imperiului. Se mîndreau că vorbesc latineşte şi se

îmbracă după moda romană. Se înodau intrigi amoroase, supravegheate şi încurajate de către diplomaţi. Curtezanele primeau anumite instrucţiuni, ele conduceau fără greutate pe aceşti tineri şi cînd trebuiau, la rîndul lor, să se urce pe tron, ei aduceau dansatoare şi muzicanţi, croitori, poeţi, coafori şi reconstituiau, cum se pricepeau, la curtea lor barbară plăcerile romane. Literatura nu era cel mai mic instrument al acestei propagande. Ea slăvea măreţia vechii Rome. Prin ea izbînzile se transformau în triumfuri şi înfrîngerile se ştergeau. Repetată prin inscripţii măreţe, monumente, poeme, povestiri istorice măreţia romană ajungea o obsesie la care tinerii barbari rezistau cu greu. Ei voiau la rîndul lor să semene cu romanii, dar necunoscîndu-i pe cei de altă dată, nu puteau să-i imite decît pe cei de azi. Îşi aruncau veşmintele aspre şi fără farmec pentru că femeile rîdeau de ei şi ca să le placă se sileau să ajungă la fel cu favoriţii împăratului, îşi uitau eroii şi zeii, purtaţi de deliciile voluptăţii şi de prestigiul renumelui. În realitate, ei nu puteau decît să piardă în aceste schimburi, căci se lepădau de virtuţile lor barbare fără să dobîndească pe cele romane şi se mulţumeau să imite cîteva detalii superficiale, felul de a se pieptăna şi de a purta toga, de a pronunţa unele cuvinte... Brusc transportat din valea dunăreană la Roma, Attila rătăci prin palat ca o fiară în cuşcă. Se înăbuşea în sălile parfumate. Luxul care îi orbea pe ceilalţi ostateci, pe el îl dezgusta. Îşi aducea aminte de căruţa regală, de palatul de lemn de pe malul fluviului, de corturile de piele. Obişnuit cu laptele de iapă, cu carnea tare, dispreţuia mîncărurile preparate savant de bucătari. Totul îl rănea, îl oprima în aceste locuinţe în care se simţea prizonier. El încercă să trezească spiritul de independenţă al celorlalţi şi să-i împingă la răscoală, dar aceştia îl luară în rîs.

Încercă, fără folos, să fugă. Renunţă atunci la luptă, făgăduindu-şi să o înceapă din nou, mai tîrziu, cînd avea să fie mai puternic şi, cu toată inteligenţa, cu toată ura, începu să observe. Unii din tovarăşii săi se făceau şi ei că sînt supuşi, dar urau Roma. Ca şi ei, tăcu şi el, supus în aparenţă, dar privea în jurul lui, asculta fiecare vorbă. Pîndea sosirea curierilor, adunările miniştrilor. Atent la cel mai mic cuvînt, suprinse intrigile de la curte, greutăţile politicii externe, lipsa banilor, starea proastă a flotei, slăbiciunea armatei. Îşi ascunse mînia şi dezgustul dar nu putu să-şi învingă niciodată dispreţul faţă de conducătorii huni care se închiriau romanilor. În ambiţia sa îşi şi schiţase un vast proiect care nu dădea voie să mai rămînă în solda străinătăţii un singur călăreţ asiatic. Aceasta avea să se întîmple de îndată ce va veni la putere, cea dintîi reformă pe care avea să o îndeplinească pe teritoriul imperiului. Toate forţele hune aveau să vină la neamul lor, nu avea să mai rămînă în străinătate un singur soldat hun în slujba duşmanilor neamului său care, cîteodată, îi sileau să lupte împotriva fraţilor lor. Avea să refacă unitatea poporului, apoi să zdrobească Roma şi Bizanţul, să cucerească Persia şi India, să dărîme Marele Zid...

Curînd cunoscu mai bine decît miniştrii romani situaţia internă şi externă a ţării. Memoria sa reţinea numele şi cifrele pentru mai tîrziu. Romanii luau în rîs caracterul brutal şi ascuns al copilului. Ei nu simţeau de loc ce putere avea ura sa, cunoaşterea slăbiciunilor şi defectelor lor, toate acumulate în această voinţă dură şi încordată, sigură deja că avea să triumfe.

Copilăria şi tinereţea lui Attila sînt învăluite în obscuritate. Se pare că tocmai în această necunoaştere a faptelor şi a gîndurilor sale, s-a plăsmuit un viitor deosebit. În timp ce era ostatec la Roma şi mai tîrziu cînd s-a întors în capitala hună pe

Dunăre, Attila a ştiut să folosească acea admirabilă virtute asiatică, răbdarea. El aşteptă momentul prielnic, moartea unchilor săi, care i-au transmis puterea, decrepitudinea din ce în ce mai mare a celor două Imperii care avea să i le dea în mînă, acea clipă care trebuia să vină şi pe care orientalii o aşteptau cu optimism, resemnare, siguranţă.

Niciodată nu va încerca să devanseze evenimentele. Ştia că faptele trebuie să se coacă întocmai ca şi fructele şi că e de ajuns să ştii să le culegi la vremea potrivită. Nu a încercat să intervină în politica lui Rua, a făcut cîteva călătorii în Asia, a vînat. Cu răbdare, fără mînie, aştepta. Avea încredere în soarta lui. Ar fi aşteptat astfel toată viaţa, dacă ar fi fost necesar, doar să poată într-o zi să-şi realizeze planurile.

Dar în liniştea acestei existenţe solitare şi meditative, ambiţia construia cu răbdare un plan măreţ. Nu un vis, ci un proiect studiat în amănunt, examinat cu precizie realistă şi practică. Un proiect pe care împrejurările îl făceau posibil şi care se clădea în mintea tînărului conducător cu o limpezime uimitoare. Şi acest proiect era aşa de exact şi bine pus la punct încît părea că trebuie să se aplice chiar în momentul în care Attila, ieşind din umbră, avea să se aşeze în fruntea poporului hun.

Cînd află de moartea lui Oktar la burgunzi, în urma unei orgii, Attila şi-a văzut scopul mai aproape decît oricînd. Aebarse domnea în Caucaz peste popoare rebele, doar Rua îl mai stînjenea. Fratele său Bleda, cu toate că era mai mare, nu îl deranja. E de mirare cum Attila nu l-a omorît pe unchiul său Rua ca să-i urmeze mai repede la tron. Adesea acest omor îi apărea ca necesar, urgent, dar stătea la îndoială. Poate pentru că planurile sale nu erau încă puse la punct. Ani lungi trecură

astfel, inactivi în aparenţă, dar folositori pentru a asigura stăpînirea viitorului rege asupra tuturor triburilor hune. Attila studia resursele poporului său. Observa politica Ravennei şi Bizanţului. Aştepta.

În cursul anului 434, relaţiile între Rua şi Imperiul de răsărit se deterioraseră. Cu toată bunăvoinţa de care dădea dovadă de multă vreme, faţă de Imperiu şi cu tot sprijinul pe care îl dăduse în multe războaie, regele hun se supără. Constantinopolul încurajase pe ascuns revolta cîtorva naţiuni dunărene, itimarii, amîlzurienii, tonosurienii, pe care Rua îi considera vasalii săi şi cînd trebuise să pedepsească cu asprimse această revoltă găsise la căpeteniile răsculaţilor, bani romani. Gîndindu-se să micşoreze mereu puterea şi prestigiul aliaţilor săi, guvernul lui Theodosiu al II-lea secondase aceste tentative de independenţă dar emisarii săi acţionează cu stîngăcie şi imperiul se vedea compromis în această întîmplare neplăcută.

Rua cerea sancţiuni.

CAPITOLUL IV

ULTIMUL DINTRE ROMANI

Imperiul de răsărit şi cel de apus care aveau amîndouă *contingente de huni se neliniştiră la ameninţările sale. Ele nu* erau, nici unul nici altul, în stare să furnizeze oamenii şi banii necesari unui război. Constantinopolul, care subvenţionase răsculaţii dunăreni, în înţelegere cu Roma şi cu împăratul Theodosiu al II-lea, nu voi să poarte singur răspunderea hotărîrii ce avea să ia şi atunci consultă pe Valentinian al III-lea, împăratul Imperiului de apus.

Acesta, care primise purpura cu nouă ani înainte, ocupat *numai de plăceri şi indiferent la treburile domniei*, găsea la curtea sa mii de slujitori fără nici un rost, eunuci care se certau pe funcţiile politice şi militare, femei pricepute la intrigi, miniştri care jefuiau visteria, dar în această neorînduială nu era decît un om pe care să-l poată întreba cu folos şi a cărui părere să fie sinceră, cinstită şi lipsită de orice interes personal. Un om pe care mama împăratului, Placidia, nu-l putea suferi şi pe care îl urmărea cu ura ei, în ciuda serviciilor ce le aducea

Imperiului. Poate că îl ura cu atît mai mult cu cît îi datora mai multă recunoştinţă şi se temea de ascendentul pe care acesta ar fi putut să îl capete asupra fiului său. Acest om care era rînd pe rînd lunguşit şi izgonit, copleşit de onoruri, apoi urgisit, acest om care nu cunoştea decît un stăpîn, Imperiul, era Aetius.

Restul personalului politic forma o mulţime vicleană şi josnică călăuzită de ambiţie, voluptate, poftă de cîştig, divizată *în ligi, comploturi, certuri pentru domnie, pentru întîietate şi* gelozii.

La această curte, care imita la Ravenna splendoarea bizantină, unde toate principiile de ordine şi de disciplină se năruiau, pentru a nu lăsa să dăinuiască decît un ceremonial ridicol şi complicat, controversele religioase, traficul de slujbe şi ipocrizia, îndepărtau din funcţii oamenii întregi şi pricepuţi. Aetius ştiuse să reziste tuturor conspiraţiilor palatului şi cu toată existenţa sa furtunoasă, cu toate riscurile favoarei şi bănuielii, el rămăsese omul clipelor grele, acela care este chemat cînd miniştrii şi generalii corupţi se prăbuşesc ca nişte păpuşi. În vremurile liniştite îl expediau în străinătate în disgraţie, complotiştii luîndu-i toate demnităţile, dar era de ajuns ca Imperiul să fie ameninţat pentru a se gîndi la el, în alt fel decît pentru a-l acuza de trădare. Şi la iuţeală, îl rechemau.

Tatăl său, un german din Panonia, conducător de armate, comite de Africa, fusese omorît cu prilejul unei răscoale a soldaţilor. El era latin după mamă, care făcea parte dintr-o nobilă şi bogată familie din Roma. Destinul lui Aetius urmase vicisitudinile politicii imperiale. Cînd aceasta căutase neutralitatea lui Alaric, îl trimisese pe acest tînăr ca ostatec. Se afla de trei ani pe lîngă regele got, cînd Roma, ameninţată de

el, căută aliaţi printre huni şi Aetius plecă spre capitala dunăreană. Legă prietenie cu Rua şi cunoscu pe Attila care avea aproape acecaşi vîrstă cu el.

Tînărul ostatec jucă un rol important în relaţiile dintre Roma şi huni. Chiar după ce se înapoie la Roma pentru a se căsători cu fiica patricianului Carpilio, rămase în bune raporturi cu Rua. El era "comes domesticorum" şi şef al palatului, dar intrigile meschine care îl înconjurau, corupţia care domnea la curte, trădau decăderea Imperiului. Astfel, cînd Iohannes Uzurpatorul puse mîna pe putere, Aetius care dorea pentru ţară inteligenţa şi energia unui conducător, se oferi să-l servească.

Puţin îi păsa de apărarea intereselor dinastiei. Dincolo de împărat, el vedea Imperiul, trecutul şi viitorul Romei şi crezu că găseşte în Iohannes un stăpîn care avea să mături pe dispreţuiţii curtezani din Roma şi Constantinopol, înfăptuind visul lui Stilicon, unirea celor două imperii şi să restabilească unitatea şi măreţia naţiunii. Pentru a-l ajuta, îi trebuia sprijinul hunilor. Plecă în grabă să ceară ajutor de la Rua, îl convinse să pornească la luptă cu 60.000 de oameni, făgăduindu-i o soldă bogată şi, în marş forţat conduse această trupă împotriva armatei lui Iohannes.

Cînd ajunse, află că Uzurpatorul, bătut de către Aspar, murise de trei zile. Ca urmaş al lui, fusese ales Valentinian al III-lea, dar fiind prea tînăr, rămînea sub tutela mamei sale Placidia, care domnea în numele său.

Aetius dădu drumul hunilor care se înapoiară în ţara lor, iar el reveni la Ravenna.

Nu le-a fost greu duşmanilor lui să profite de lipsa sa şi să exploateze ajutorul pe care-l dăduse Uzurpatorului, pentru a

încerca să-i ia toate titlurile. Regenta Placidia le ascultă toate insinuările dar îi era frică de el şi nu îndrăzni să-l exileze. Se mulţumi să-i micşoreze prestigiul şi influenţa numind conducător al armatei din Italia pe patricianul Felix şi dînd toată atenţia ministrului Bonifaciu, amîndoi duşmanii lui.

Aetius rămînea conducător al armatei galilor, dar pierdea cea mai mare parte din puterea sa în folosul lui Bonifaciu. Acesta era un om ciudat. Cînd trădător, cînd credincios, cînd izgonit din ţară, cînd împărţind triumful cu împăratul, el reprezenta destul de exact acea clasă de politicieni care domnea peste lumea latină.

Foarte popular în Africa, el fusese prietenul sfîntului Augustin şi cînd îi murise soţia, voise să îmbrăţişeze religia creştină.

A fost repede întors de la această hotărîre de către toţi aceia care îl ajutaseră să reuşească şi care aşteptau să împartă moştenirea sa politică şi fu constrîns să reia viaţa activă, cu toate îndemnurile sfîntului Augustin care îi lăuda frumuseţea renunţării şi cugetării.

Dar prietenii săi care nu voiau să renunţe şi ei, nici să-l lase să renunţe la bunurile acestei lumi, îi demonstrară că aparţinea Imperiului şi că putea să lase altora grija de a se ruga, în timp ce pe el îl aşteptau cele mai utile funcţii la Ravenna.

Bonifaciu îi ascultă, se înapoie la curte şi, trecînd atunci dintr-un exces în altul, văduvul fu cuprins dintr-o dată, de o mare pasiune pentru o tînără, Pelagia, pe care o luă în căsătorie. Cum aceasta era ariană, el îmbrăţişă religia soţiei sale şi hotărî ca şi copiii lor să fie crescuţi în această religie. Aetius, care îi încurajase proiectele religioase şi privise cu dispreţ înapoierea sa la funcţiile publice, nu pierdu ocazia care i se

oferea de a-şi răsturna rivalul. El ştiu să aţîţe zelul religios al Placidiei şi să arate regentei că această lepădare de credinţă ar pune în primejdie siguranţa Imperiului. Îi aminti sforţările de care fusese nevoie pentru a stîrpi erezia, primejdia pe care o înfăţişa convertirea unui bărbat aşa de sus-pus şi înconjurat de numeroşi protejaţi. Împărţită între ura pentru Aetius şi groaza de arianism, Placidia se lăsă convinsă de către episcopii pe care şiretul panonian i-i trimitea în fiecare zi. Ea dezaprobă pe Bonifaciu şi îl invită să vină să răspundă de crima de apostazie, în faţa unui tribunal bisericesc.

Noul arian era la Cartagina cînd primi această poruncă. El ghici numaidecît amestecul pe care îl avea Aetius în redactarea ei şi ştiind ce avea să-l aştepte, plecă imediat, dar în Spania. Aici întîlni pe Giseric care de mai mulţi ani ocupa Peninsula Iberică. Regele vandal se găsea, în acel moment, într-o situaţie foarte încurcată. Noi năvăliri ale suevilor şi vizigoţilor se îndreptau spre Spania, respingînd puţin cîte puţin pe vandali şi ameninţînd să-i gonească de pe pămîntul pe care-l cuceriseră atît de greu. Îl primi deci cu amabilitate pe fugar şi cînd acesta îi oferi a treia parte din Africa dacă voia să gonească pe romani de acolo, se învoi numaidecît să-şi schimbe Imperiul spaniol pentru un Imperiu african.

În anii 428 şi 429 vandalii trecură în Africa. Ei numărau 500.000 de războinici, ceea ce ne dă voie să evaluăm la aproape două milioane numărul total al supuşilor lui Giseric. Flota Romană încercă cu sfială să se opună trecerii lor dar fu pusă pe goană de la prima întîlnire. Aetius, care la acea dată lupta cu vizigoţii, se înapoie în grabă la Ravenna, dar se lovi de invidia patricianului Felix care profitase de şederea sa în Galia şi de trădarea lui Bonifaciu, ca să atragă în folosul lui favoarea

monarhului. Felix şi Aetius se înfruntară într-un război de intrigi ascunse. În timp ce vandalii cotropeau Africa, Felix punea să fie asasinaţi doi prieteni ai lui Aetius, episcopul de Arles, Patrocle, şi diaconul Titus. Chiar Aetius nu scăpă decît prin minune de ucigaşii plătiţi de duşmanul său. Doi ani mai tîrziu, fu însă răzbunat de o revoltă a soldaţilor, al cărei instigator fusese după cît se pare el însuşi şi care avea să ducă la uciderea lui Felix şi a întregii sale familii.

Balanţa politicii romane îl aducea astfel la putere, dar nu putea totuşi să-i dea voie să se bucure multă vreme de izbînda lui. Numeroşii duşmani care se găseau la curte, căutară un adversar pe care să i-l poată opune în cîştigarea favorurilor imperiale, dar nimeni nu părea în stare să joace acest rol. Se gîndiră la Bonifaciu.

Curtea din Ravenna nu-şi mai măsura josniciile şi extravaganţa. În timp ce Aetius, chemat în Galia de către o nouă răscoală a vizigoţilor, îi aducea la ascultare, Bonifaciu cuprins de remuşcări sau prost recompensat pentru trădarea lui de către vandali, se întoarse împotriva lor şi se întări în Cartagina; el adunase în jurul lui ultimele forţe romane pentru a încerca să repare prin această tentativă de rezistenţă, actul criminal care deschisese Africa lui Giseric.

El reuşi să-l oprească , tratã cu el şi păstră cîteva oraşe pe care cuceritorul i le lăsă.

Sfîrşitul acestui război dezastruos pentru Roma, pe care o lipsea de Imperiul său african, fu primit cu entuziasm de către duşmanii lui Aetius. Fapta care ar fi trebuit să ruineze pentru totdeauna cariera politică a lui Bonifaciu, a fost judecată ca o mică greşeală, iar pierderea Africii păru neînsemnată alături de marele serviciu pe care îl făcuse scăpînd de la nimicirea

totală cîteva sate fără importanţă. Ieri trădător şi apostat, Bonifaciu făcea azi o figură de salvator şi intra din nou în graţii. Toate onorurile care i se făceau, diminuau cu atît mai mult gloria şi prestigiul lui Aetius; fu făcut patrician şi cînd se înapoie în Italia, fu primit cu cea mai mare bucurie.

Interesul naţional conta prea puţin faţă de intrigile palatului şi în timp ce lui Aetius i se refuza triumful, îl încărcau pe omul care vînduse Africa barbarilor cu mai multe demnităţi decît putea să ducă. Nu era vorba să li se pună în cumpănă meritele, ci să-l facă pe Aetius să ispăşească greşeala pe care o făcuse de a aduna pentru el prea multe titluri din recunoştinţa Romei.

Dar nerecunoştinţa romană era o virtute prea veche şi prea puternică pentru ca în această ocazie să nu se manifeste într-un fel strălucit. Rar a fost o scenă atît de urîtă, atît de insultătoare pentru onoarea Imperiului, ca triumful lui Bonifaciu şi curtea, ca o culme a nebuniei, pusă să se bată pe monede, alături de Împărat, pe ministrul trădător.

Aetius îndura cu greu aceste insulte. El îşi ascunse mînia, dar într-o zi, într-o întîlnire întîmplătoare, la cinci mile de Arminium, între escorta sa şi aceea a ministrului, acesta fu omorît. În învălmăşeală, nu se putu şti cine dăduse lovitura şi natural că fu acuzat Actius. Placidia plînse moartea lui Bonifaciu, acel bun slujitor al Imperiului şi hotărî să-i urmeze fiul său Sebastian pe care îl numi protector al Romei. Apoi ordonă o anchetă şi prinderea asasinului.

Cînd află că umblau să-l aresteze, Aetius fugi la huni. Rua, care-i preţuia caracterul nobil şi valoarea sa militară, îl primi şi se declară gata să meargă cu el dacă ar fi dorit să facă Imperiul să-i plătească toate insultele pe care le primise. Prost răsplătit pentru devotamentul său, generalul se hotărî să gă-

sească intriganţii şi incapabilii din Ravenna, nu din ambiţie personală ci în interesul Imperiului.

El primi propunerea lui Rua şi înaintă spre Italia în fruntea unei armate bune. Sebastian, "protectorul Imperiului", care încercă să-l oprească, bătu în retragere. Placidia, înspăimîntată, destitui pe generalul incapabil, aruncă în dizgraţie familia lui Bonifaciu şi dădu lui Aetius onorurile de care fusese lipsit, arătînd astfel odată mai mul că slujitorii Romei nu primeau răsplată decît atunci cînd se răsculau şi că nu li se băgau în seamă meritele decît în ziua cînd, trecînd de la credinţă la trădare, se întorceau ameninţători, împotriva stăpînilor lor.

Bonifaciu mort, Sebastian dizgraţiat, Aetius ajungea adevăratul stăpîn al Imperiului. Atîta timp cît au crezut că se pot bizui pe supunerea şi pe cinstea sa, nu-i fusese cruţată nici una din acele jigniri pe care o curte geloasă, o ţară ingrată, le aduc oamenilor mari pe care îi urăsc cu atît mai mult cu cît le datorează mai multă recunoştinţă. Dar, din ziua în care arătase că şi el era în stare să cheme şi să îndrepte duşmanul pe pămîntul latin, ajunse ţinta celor mai linguşitoare atenţii şi nimic nu putu să-i micşoreze autoritatea.

Aetius dezaprobase intrigile pe care miniştrii din Constantinopol le duceau printre naţiunile dunărene supuse hunilor. Prinşi în greşeală, ei dezavuară, după cum le era obiceiul, pe trimişii lor, dar Rua avea dovezile intervenţiei oficiale şi trebuia acum fie să dea regelui hun satisfacţiile pe care le cerea, sau să-i respingă cerinţele şi să se pregătească de război. Aetius, consultat de guvernul din Constantinopol, ştia că aceastã a doua alternativă este cu neputinţă. Imperiul de apus era înconjurat de duşmani şi nu putea să dea bizantinilor nici un sprijin.

Burgunzii rămăseseră amenințători, bretonii își proclamau independența, suevii înaintau cu mîini lacome, vizigoții, mereu nestatornici, se răzvrăteau chiar în inima Galiei, răscoalele țăranilor ajungeau din ce în ce mai neliniștitoare și Bagodia întreținea o mișcare tot mai primejdioasă. Aetius se gîndi că e mai bine să înceapă tratativele. El sfătui pe Împăratul Theodosiu să-l potolească pe Rua, al cărui caracter împăciuitor îl cunoștea și puse să dicteze ambasadorilor răspunsul pe care trebuiau să-l dea regelui.

Ambasada condusă de Plinthas și Epigenes porni la drum și după cîteva săptămîni de la plecarea ei din Constantinopol, ajunse în tabăra hunilor. Dar aici pe bizantini îi aștepta o surpriză. Ei aflară că Rua murise cu cîteva zile mai înainte și brusc au fost puși în fața succesorului său, Attila.

CAPITOLUL V

REGELE HUNILOR

Chiar de la sosire, fără să le dea timp să pună piciorul pe pământ, li se spuse trimişilor lui Theodosiu că regele îi aştepta şi li se arăţă un grup de călăreţi optiţi în cîmpie. Plinthas şi Epigenes porniră cu caii la trap pentru a-i ajunge, dar văzîndu-i apropiindu-se, hunii nu descălecară şi ambasadorii, pentru a nu părea că se umilesc înaintea unui barbar, trebuiră să rămînă şi ei în şa. Obosiţi de o călătorie lungă, puţin obişnuiţi cu călăria, bizantinii erau călăreţi mediocri şi hunii zîmbiră dispreţuitor privindu-i cum merg.

Pe de altă parte, ei nu aveau obiceiul să trateze afacerile diplomatice călare şi erau foarte stingheriţi în nerăbdarea cailor lor pe care vecinătatea unei cirezi de iepe, care galopau cu capul în jos şi cu coama în vînt, îi înfierbîntau. La fiecare clipă, calul negru al lui Plinthas se mişca, scuturînd frîul, lovind cu copitele şi aceste zdruncinături impuneau nobilelor perioade ale discursului său, un ritm neregulat, de care Attila, serios dar ironic, se amuza mult. Supăraţi de această primire

impertinentă, încurcați de stîngăcia lor, ambasadorii își făgăduiră să-l facă pe acest barbar insolent să plătească scump o primire la care ei se făceau de rîs. Attila era îmbrăcat foarte simplu, cu o vestă de blană neagră, iar pe cap avea o căciulă tot neagră, înfundată pînă la ochi. Părea mic, dar energic și puternic. Era însoțit de cîțiva călăreți, printre care un german cu numele de Oreste, cu o cască de fier și înarmat cu o spadă lungă, un bărbat îmbrăcat după moda hunilor dar care avea fața unui grec și care se numea Onegese, doi mongoli mici care semănau cu niște urși fără păr, înveliți în blănuri prețioase, Esla și Scotta. Alături de rege stătea un colos cu fața turtită, cu un aer năuc, și care fu arătat bizantinilor ca fiind Bleda, fratele lui Attila, cu care acesta împărțea regatul.

Hunii care însoțeau pe conducătorii hoardei, se uitau curioși la acești străini îmbrăcați cu stofe moi, care făceau gesturi hotărîte și vorbeau cu emfază. Din partea lor, cavalerii bizantini priveau cu un dezgust înspăimîntat pe acești demoni galbeni și cu ochii vicleni, agățați de coama cailor lor mici, care schimbau între ei rîsete întretăiate, cuvinte neînțelese, răgușite și țipătoare. Ei purtau niște arcuri lungi și îndoite în mod curios, tolbe împestrițate pline cu săgeți cu vîrfuri de os, lănci, securi și lațuri de piele. Departe de cîmpie, se vedeau o mulțime de căruțe și la lăsarea serii se vedea fumul urcînd.

Plenipotențiarii nu se prea sinchisiră la început de această schimbare de suveran. Ei se gîndeau că Attila, în amintirea găzduirii pe care o primise la Roma, se va arăta binevoitor și îi aduseră la cunoștință, cu un fel de condescență trufașă, mesajul cu care fuseseră însărcinați. De la cele dintîi cuvinte ale șefului hun, ei înțeleseră că situația politică avea să se schimbe. Băgară de seamă că Bleda lua parte și el la această

întrevedere, dar nu scotea nici o vorbă, cu tot titlul său de frate mai mare şi de părtaş la putere. Numai Attila conducea convorbirea. Ei aveau în faţa lor un alt adversar decît îngăduitorul Rua şi în loc de o simplă dezbatere de formă, se angaja o partidă hotărîtoare în care Roma avea să conteze de aci înainte pe un adversar ameninţător.

Condiţiile ale căror aducători erau ei, ar fi trebuit să dejoace lăcomia şi stîngacele stratageme ale lui Rua, dar nu prevăzuseră că în locul său aveau să găsească un conducător arogant, neînduplecat, dispreţuitor, care cunoştea la perfecţie situaţia celor două Imperii şi greutăţile lor. Frumoasele discursuri pe care le pregătiseră, fură întrerupte cu un gest şi Attila vorbi. Într-o latinească fără farmec, precis şi sobru, el îşi expuse condiţiile, sau mai degrabă instrucţiunile.

Ambasadorii se priveau înmărmuriţi. Nu auziseră niciodată acest glas lămurit şi aspru în care răsuna mîndria, siguranţa de a învinge.

Era inutil să se discute hotărîrile luate. Attila nu voia să le asculte ofertele, el dicta ordine cu autoritatea unui stăpîn care nu admite nici refuz, nici şovăială. Nu mai încăpea nici o tocmeală cu propunerile sale. El le rezumă în cîteva cuvinte. Constantinopolul avea să-şi retragă orice sprijin dat triburilor dunărene răsculate, dezertorii huni aflaţi pe teritoriul Imperiului, aveau să fie extrădaţi. De asemenea, extrădarea prizonierilor romani care fugiseră, sau dacă nu, plata pentru fiecare din ei, a opt bucăţi de aur. Împăratul să se lege cu jurămînt că nu va mai da niciodată ajutor duşmanilor hunilor. În sfîrşit, Attila făcea cunoscut că hotărîse să urce la şapte sute de livre de aur tributul pe care Rua şi Theodosiu al II-lea îl fixaseră la trei sute cincizeci. El nu dădu explicaţii şi refuză să

asculte răspunsurile ambasadorilor.

"Toate acestea nu au nici un rost, am hotărît şi mi-am expus condiţiile. Spuneţi da, sau nu".

Ambasadorii nu puteau să se mulţumească a primi totul aşa, fără discursuri, dar pe de altă parte, intimidaţi de măreţia lui Attila, terorizaţi de intransingeţa lui, nu îndrăzneau să refuze. Era în acest omuleţ scund, energic şi hotărît, un fel de noblete sălbatică ce impunea respect şi teamă. Pentru a cîştiga timp, ei cerură să se gîndească, spuseră că trebuie să primească noi instrucţiuni, dar aceste tergiversări ajunse tradiţionale în acordurile internaţionale, fură respinse cu un singur cuvînt de Attila. Văzînd strălucirea vicleană a ochilor săi mici, ei înţeleseseră că nu vor obosi niciodată pe un asemenea om şi că nici un şiretlic nu l-ar putea înşela.

Plinthas întrebă cînd ar trebui să-i dea răspunsul.

Imediat.

La drept vorbind, ei erau hotărîţi să primească condiţiile lui Attila, oricare ar fi fost. Omul acesta avea un fel de a spune "pacea sau războiul" care făcea cu neputinţă orice şovăială. Nu-i costa cine ştie ce să părăsească triburile dunărene după ce le împinseseră la răscoală. Roma sacrifica fără milă toate instrumentele care încetaseră să-i mai fie folositoare. Se angajau bucuros să predea pe dezertorii huni - nu întrebaseră ce înţelegea Attila prin "dezertori" - şi pe prizonierii romani care fugiseră. Aceştia nu aveau decît să-şi suporte cu mai multă rabdare robia. Să plătească opt bucăţi de aur pentru fiecare? Nu făceau ei atîta. Să se angajeze că nu mai luptă împotriva hunilor? Acest angajament va fi valabil pînă la noi ordine, adică, atîta vreme cît vor fi prea slabi pentru a-i înfrînge, dar să verse şapte sute de livre de aur în loc de trei sute cincizeci,

aceasta nu se putea.

Cu lăcomia lor mîrşavă şi naivă de orientali, ei ceruseră o reducere, invocînd greutatea vremurilor, venitul din impozite fiind prea mic. Attila avu un gest de nerăbdare care îi făcu să tacă. El aştepta, iar liniştea acestei aşteptări era aşa de teribilă încît ambasadorii, obişnuiţi cu şiretlicurile negocierilor de mai înainte, o simţeau apăsătoare şi grea ca o ameninţare. Epigenes, care se lăuda că are să facă un tîrg bun cu Rua, regreta că a venit şi că nu a lăsat altuia cinstea acestei misiuni.

Hunul aştepta. Nu mai era vorba acum să se înţeleagă, să caute mijloace de scăpare, sau motive pentru a întîrzia un răspuns. Trebuiau să spună da sau nu, pacea sau războiul.

Ei îşi imaginau mînia lui Theodosiu cînd aveau să se înapoieze şi să-l anunţe că tributul se dublase. Restul, gîndeau ei, avea mai puţină importanţă. Dar Theodosiu nu-l cunoştea pe Attila şi nu îndurase niciodată privirea acestor ochi ironici şi aspri. Bizantinii erau foarte întărîtaţi împotriva acestui monarh barbar care răsturna toate obiceiurile dezbaterilor. Nu era uzanţa ca unul din interlocutori să ceară la început mai mult decît ar fi dorit, pentru ca celălalt să ofere mult mai puţin decît ar fi fost dispus să dea, ca amîndoi să ajungă, treptat, la o înţelegere? Care i-ar mai fi fost meritul personal dacă ambasadorul nu ar fi putut să se mîndrească că a obţinut cu mare greutate un avantaj pe care interlocutorul său era de mult timp gata să i-l dea?

Acestui om diabolic, îmbrăcat cu blănuri grosolane, aşezat greoi în şa, trebuiau să-i răspundă numaidecît, da sau nu.

De asemenea, cînd Attila, nepăsător şi făcîndu-se că alege în locul lor, le spuse: "Dacă preferaţi războiul...?", ei se grăbiră să răspundă că primeau toate condiţiile şi că se putea semna

tratatul chiar în acea clipă. Scribii se apucară de lucru şi în curînd trimişii îşi puseră peceţile pe tratate.

Aceasta se petrecea la Margus, pe malurile Moravei, în anul 434.

Cînd Theodosiu află rezultatele ambasadei, fu cuprins de o mînie violentă şi copleşi cu dojeni pe nefericiţii parlamentari. Ştirea neplăcutului tratat ajunse pînă la Roma. Aetius o află şi se nelinişti. El cunoştea puterea hunilor şi primejdia cu care ameninţau întreaga Europă, dacă o autoritate inteligentă şi hotărîtă ar fi ajuns să adune triburile împrăştiate. El ştia că dacă un om ar fi trebuit vreodată să înfăptuiască unirea lor, acela nu ar fi fost decît Attila.

Ambasadorii povestiră că, după termenii tratatului, trebuiseră să predea numaidecît pe doi fugari huni de familie nobilă, adică pe doi ofiţeri care se aflau în solda Bizanţului şi pe care Attila îi cucificase în faţa lor. Un singur om în apus putea să înţeleagă însemnătatea acestui gest, deoarece l-ar fi făcut şi el dacă s-ar fi găsit în locul lui Attila, pentru că era într-o oarecare măsură sacrificiul simbolic care inaugura noua politică a hunilor.

Aetius întrezărea planurile secrete ale lui Attila în tratatele de la Margus, nevătămătoare în aparenţă şi se înspăimîntă, căci le ghicea teribilele consecinţe.

Clauza relativă la popoarele dunărene nu avea o importanţă prea mare. Ea nu se afla în tratat decît pentru a îndreptăţi motivul de ceartă. Constantinopolul avea să părăsească, pentru cîtva timp, viclenia grosolană a intervenţiei ascunse pe care o conducea de altfel cu foarte multă stîngăcie şi fără folos. Paragraful care interzicea Imperiului să ia armele pentru a ajuta pe duşmanii hunilor era mai grav căci dădea voie lui

Attila să bată pe rînd, fără greutate, toate popoarele mici care ar fi o piedică pentru politica sa, fără ca Roma sau Constantinopolul să le poată fi de vreun ajutor.

Predarea prizonierilor romani fugiţi, nu avea alt scop decît de a face să intre aur în visteria hunilor, aceştia crezînd - pe nedrept - că Imperiul ar fi preferat să răscumpere libertatea acestor oameni decît să-i dea în robie. Mărirea tributului avea acelaşi scop. Punctul care neliniştea mai mult pe Aetius, era obligaţia de a preda pe fugarii huni. La cea dintîi privire, această clauză părea insignifiantă, dar în realitate înseamnă că Attila considera ca dezertor pe orice hun care făcea parte din trupele romane din răsărit sau apus, că nu mai admitea ca vreun soldat din neamul lui să continue să asculte de o putere străină şi că aştepta să strîngă sub autoritatea lui directă pe toţi supuşii care se aflau în solda Romei sau Constantinopolului. Aetius vedea în această revendicare anunţul unui plan măreţ de unificare care, dacă s-ar fi înfăptuit, trebuia să adune în aceeaşi mînă pe toţi hunii împrăştiaţi prin Europa, să lipsească Imperiul de cele mai bune contingente ale sale şi să strîngă împotriva lui cea mai puternică armată pe care o văzuse lumea pînă atunci. Executarea celor doi şefi huni, arăta soarta pe care Attila o rezerva de aici înainte oamenilor poporului său care ar fi servit pe un alt stăpîn decît pe el.

În cancelariile celor două Imperii, nimeni nu presimţea aceste intenţii. Aetius singur, pentru că îl cunoştea pe Attila şi pentru că întrebuinţase mijloace pe care hunii, chiar împărţiţi, le dădeau, întrevăzu planurile duşmanului său dar, nu băgase de seamă decît o parte. Întîmplările aveau să-i arate curînd întreaga lor desfăşurare.

Cînd ambasadorii bizantini sosiră la Margus, Attila văzuse

o prevestire în faptul că cel dintîi act al domniei lui îl opunea acelor romani pe care îi ura. "Rua murise la timp, gîndea el, pentru a mă lăsa pe mine să tratez această afacere. Bizantinii l-ar fi înşelat iarăşi cu discursurile lor solemne şi cu făgăduielile lor".

El nu avusese mult de gîndit asupra condiţiilor pe care avea să le dicteze. Ele îi erau în gînd de cînd era copil şi se indigna văzînd pe conducătorii huni la ordinele Romei. Pentru întîia dată avea să-şi realizeze dorinţa: să acţioneze ca un Rege. Se gîndea cu dispreţ la acei ambasadori lacomi care discutau asupra cifrei tributului, fără să vadă importanţa clauzei privitoare la fugari, pe care o spusese nepăsător. Poate chiar că nu avusese de gînd să arunce această cifră îndoită dintr-o dată, decît pentru a le abate atenţia asupra acestui punct. El ştia că banii stăpîneau întreaga politică internă şi externă a Constantinopolului şi că o mărire a tributului avea să-i alarmeze aşa de mult încît aveau să uite restul.

După plecare lor, Attila văzu în faţa lui drumul liber. Rua mort, îi lăsa puterea. Bleda era un prost care nu se gîndea decît să mănînce şi să vîneze şi nu avea să-l încurce de loc. Aebarse domnea peste hunii din Caucaz. Roma, împiedicată de războaiele din afară şi de răscoalele bagozilor, Constantinopolul făcut inofensiv prin tratatul de la Margus, nimic nu-l împiedica de a se consacra în întregime reconstituirii Imperiului hun.

Să supună ramurile asiatice ale hunilor, să adune triburile împrăştiate de la Volga pînă la Dunăre, contingentele din Spania, din Galia şi din Italia, sub autoritatea unui singur conducător. Să facă din aceste elemente risipite o naţiune, să-i adauge apoi popoarele slave şi germane, vasale sau aliate. Să cucerească Europa, apoi, îmbogăţit cu comorile Romei şi ale

Bizanţului, să se arunce asupra Asiei şi să supună Persia, India, China. Cucerirea apusului nu era pentru el decît un popas şi căderea Imperiului Roman avea să-i dea banii trebuincioşi pentru această expediţie. Odată stăpîn pe Asia, să-l zdrobească pe Giseric în Africa şi după ce avea să supună pentru Imperiul hunilor întreg bazinul Mediteranei, întreg continentul de la marea Chinei pînă la coloanele lui Hercule, să ajungă regele întregii Lumi.

Acest vis ambiţios care îi aprindea închipuirea de copil şi pe care îl modelase vreme îndelungată în anii posomorîţi ai tinereţii sale, îl arunca acum asupra mulţimii naţiunilor, îl impunea Universului.

Răbdător, cu o tenacitate lentă, neobosită, de oriental, el se va strădui să-l ducă la îndeplinire, etapă cu etapă. Avea atunci *aproape patruzeci de ani şi adăuga entuziasmului idealului său* juvenil, geniul spiritului său politic, experienţa rabdătoarei sale aşteptări.

Tratatul de la Margus deschidea cel dintîi drum spre cucerire. Să formeze un puternic bloc asiatic, slav şi german, pentru a zdrobi Imperiul Roman, era lucrul care trebuia făcut cît mai repede. Îi trebuia pentru aceasta nu o îngrămădire de triburi, ci un popor omogen şi disciplinat. Asigurat din partea Apusului, el se îndreptă spre Asia.

CAPITOLUL VI

POLITICA INTERNĂ

Poporul hun, divizat de multă vreme în triburi independente se supunea hazardului destinului său nomad. La drept vorbind, el nu forma un popor, ci o suprapunere de stătuleţe legate doar prin caracterele lor etnice, prin limbă şi prin obiceiuri. Din punct de vedere politic, regele care domnea pe malul Dunării nu avea în fapt, nici o autoritate asupra hunilor din Asia sau din Rusia. Fiecare conducător domnea după placul său peste populaţia care îl asculta, prăda pe socoteala sa, pleca atunci cînd epuiza resursele unui ţinut şi nimeni nu căuta să afle încotro îşi îndreaptă căruţele.

Contopirile cu popoarele pe care le supuseseră, se făceau din ce în ce mai numeroase, şi, fără voinţa puternică ce-i adună, hunii s-ar fi topit destul de repede în mijlocul popoarelor europene.

Regele, acela care descindea din Mundzuk, din Balamir şi din vechii suverani, nu-şi vedea autoritatea pusă în discuţie atîta timp cît nu încerca să şi-o impună triburilor care nu se

găscau direct sub ordinele sale. Astfel hunii se băturâ adesea pentru două popoare diferite, conducătorii lor necerîndu-le decît să se vîndă cît se poate mai scump şi nu-şi făceau nici un scrupul în a lupta împotriva unor oameni din neamul lor. Nici un sentiment naţional nu putea exista la un popor aşa de fărîmiţat. Nu erau în stare de nici o faptă mai de seamă, căci fiecare nu se gîndea decît la folosul lui personal. Dezrădăcinaţi, conduşi de toane sau de nevoi, hunii îşi risipeau forţa în lupte din care trăgeau puţin folos şi care îi slăbeau pe măsură ce se împrăştiau prin toate colţurile Europei şi Asiei.

Attila înţelese că restabilit în unitatea lui de origine, dar trăind cu popoarele cu care se asociase, poporul hun putea să ajungă o putere formidabilă. Şi pentru că nu avea să se teamă de nimic deocamdată, nici din partea Romei, nici din partea Bizanţului îi era îngăduit să se consacre acestui lucru: să făurească instrumentul necesar pentru a cuceri lumea, armata hună care avea să ajungă de neînvins sub comanda lui. Trebuia însă mai întîi să constituie această armată, să supună triburile independente şi pentru aceasta avea să întîlnească multe piedici. Cele dintîi le găsi în familia lui.

Din cei trei fraţi care luaseră împreună puterea după moartea lui Mundzuk, Oktar şi Rua muriseră, dar Aebarse care alesese să domnească peste hunii din Caucaz, rămînea un rival primejdios.

După obiceiuri şi ordinea succesiunii la tron, după moartea lui Rua puterea nu ar fi trebuit să treacă în mîinile nepoţilor săi, ci în aceea ale fratelui său. Aebarse găsindu-se prea departe de capitala dunăreană în acel moment, nu-şi putuse valorifica drepturile. Pe de altă parte, sosirea la Margus a ambasadei bizantine, nu îngăduia aşteptarea: trebuia să fie

primită de un rege. Attila şi fratele său Bleda luară puterea cu consimţământul unanim al poporului lor. Aebarse nu protestă, dar putea în orice moment să-şi ceară drepturile la tron şi să compromită succesul marelui plan al cuceririi.

Politica romană, condusă de Aetius care ghicise planurile lui Attila, se îndeletnicea să i le zădărnicească şi să separe pe acei huni pe care el se silea să-i unească. Ea voia să deştepte gelozia şi teama lui Aebarse. Trimişii romani nu se sfiiră să-i arate prinţului înlăturat de la domnie, că puterea îi aparţinea de drept şi să-i arate primejdia care îl pîndea lăsîndu-se deposedat de nepoţi. Pe de altă parte, trimişii lui Theodosiu întrebuinţau cu dibăcie spiritul de independenţă al triburilor împrăştiate în cîmpia Donului, ca să-i neliniştească şi să-i facă să întrevadă pierderea libertăţii, dacă Attila ar fi păstrat puterea.

Aebarse se lăsă uşor convins şi trimise mesageri spre capitala dunăreana ca să le spună regilor că dacă nu avea pretenţia să le ia tronul, înţelegea să rămînă, cel puţin, stăpîn absolut în ţara lui.

Prin acest act el desfăcea pe hunii din Caucaz de restul naţiunii, le proclama autonomia şi independenţa.

Chiar în ziua cînd această semeaţă declaraţie îi parvenea lui Attila, el află că bizantinii cîştigaseră prin daruri pe conducătorii acazirilor, unul din cele mai puternice triburi de pe Don şi că îi îndemnau la răscoală.

Acazirii erau foarte curajoşi şi foarte sălbatici. Ei reuşiseră să-i gonească pe alani, care aveau renumele de a fi nişte barbari temuţi dar care nu putuseră rezista acazirilor, care făceau parte din ramura hunilor negrii, cei mai cruzi şi cei mai îndrăzneţi. Aşadar Roma avea neapărată nevoie să le întreţină independenţa şi să-i sustragă autorităţii lui Attila. În acest

scop, împăratul trimise daruri bogate conducătorilor dar întîmplarea a făcut că trimişii însărcinaţi să le împartă, uitară, sau nu gratificară după rangul său pe unul din nobili, Kuridak, care era cam bătrîn, rău, mîndru şi şiret. Kuridak nu le iertă această insultă.

La orientali există un fel de cod de bună creştere, de protocol, care funcţionează chiar în cazul traficului de influenţă. Acazirii nu erau aşa de proşti să creadă că Roma le făcea daruri, fără vreun gînd ascuns. Ei ştiau bine că are să le ceară ceva în schimb. Dar în loc să respingă cu dispreţ aceste daruri, cum ar fi cerut - teoretic - virtutea occidentală, ei se plîngeau mereu că darurile erau neîndestulătoare, sărăcăcioase şi nevrednice de ei. Trimişii lui Theodosiu, prost informaţi despre ierarhia acaziră, nu dădură lui Kuridak darurile care îi erau destinate, decît după ce gratificaseră şi încă cu daruri cu mult mai bogate, pe doi sau trei alţi nobili. Aceasta era o insultă insuportabilă, contrară ordinei de prezumţie care arăta la romani, spunea Kuridak, o intenţie făţişe de a-i dispreţui autoritatea şi a-l insulta. Cel mai bun mijloc de a se răzbuna, era să denunţe regelui pe acei grosolani ambasadori şi pe conducătorii acaziri care primiseră mai mult decît el. În mare taină, trimise un mesager la Attila şi îl informă de aceea ce se petrece în cîmpiile Donului.

Attila ghiceşte obiectul acestor manevre. Aebarse răsculat, acazirii vînduţi Bizanţului, toate acestea dădeau la iveală intenţiile politicii romane, dorinţa de a-l despărţi de triburile care îi sînt necesare. Trebuia să lucreze repede. Bleda va rămîne pe malul Dunării şi va domni în timpul lipsei fratelui său. Nu avea să se teamă de nimic din partea armatelor romane. Primejdia era în Rusia; Attila plecă numaidecît.

Aebarse află nu fără teamă de sosirea nepotului său. El nu-l mai văzuse de cîţiva ani şi nu ştia despre el decît din zvonurile aflate de la huni, despre îndrăzneala, cruzimea şi voinţa lui neclintită. Începea să regrete scrisoarea semeaţă pe care i-a scris-o şi care era, fără îndoială, cauza acestei vizite.

Attila se arătă totuşi curtenitor, ca şi cînd nu ar fi avut să-i facă nici un reproş. De partea sa, Aebarse se purta amabil cu regele hunilor. Nu au vorbit de pretenţii de independenţă. Cu nepăsare, în timpul convorbirii, Attila schiţează în cîteva trăsături scurte, planul său politic. Aebarse, puţin neliniştit, ascultă. Ca pentru a goni îndoielile pe care interlocutorul său ar putea să le aibă, Attila îi spune că are deja în mînă, aproape întreg poporul hun. El îşi dă seama că o să fie unele dezertări - inevitabile - poate chiar cîţiva nemulţumiţi rebeli, - unchiul îngălbeni - dar a-i supune va fi pentru el un joc de copil. Nimeni nu avea să-i reziste. Repetă de mai multe ori această afirmaţie uitîndu-se la Acrbase. Atunci unchiul îşi jertfeşte toate ambiţiile şi aprobă zgomotos planul nepotului său. Acesta zîmbeşte: "Ştiam că mă pot bizui pe dumneata...!"

Şi cum Aebarse tăcea, gîndindu-se cu tristeţe la planurile lui de independenţă sfărîmate, Attila se preface că nu-i pricepe tăcerea şi întreabă: "Sau poate că nu vrei să mă ajuţi...?" cu o voce în acelaşi timp atît de indiferentă şi dură, încît Aebarse se grăbeşte să-l asigure de devotamentul şi credinţa lui. Attila galopează mai departe, iar bătrînul mai tremură încă după această convorbire prietenească, fără reproşuri, fără ameninţări, în care a simţit, apăsînd cu neîndurare asupra lui, puternica mînă a nepotului său.

Lucrurile nu aveau să se petreacă atît de uşor la acaziri care locuiau pe ţărmurile mării Caspice, dincolo de Volga. Cu toată

încercarea de răscoală a lui Aebarse, Attila nu-i dăduse pedeapsa pe care o aştepta, de teamă să nu-i nemulţumească pe huni care ar fi putut, în acea clipă, să-i sprijine pretenţiile la tron.

Dar acazirii erau mai primejdioşi, pentru că primiseră bani romani şi pentru că hunii îşi făceau o datorie de onoare din a sluji cu credinţă pe oamenii care îi plăteau bine. Mai mult, Attila cunoştea susceptibilitatea acestor nomazi. El ştia că ar fi fost de ajuns porunca de a asculta de rege pentru a-i face să ridice armele împotriva lui. Cu Aerbase fusese suficientă intimidarea, dar acazirii trebuiau să fie stăpîniţi prin forţă. Attila adăugă la armata sa cîteva sute de călăreţi pe care îi împrumută de la unchiul său şi se avîntă în stepă. Romanii încercaseră în zadar să-i adune pe răsculaţi în jurul cauzei lui Aerbase, gîndind, nu fără dreptate, că uniţi, ei ar putea rezista lui Attila. Acazirii refuzară cu mîndrie şi luară armele numai cînd aflară de apropierea regelui. Kuridak care se temea de mînia compatrioţilor săi, dacă ar fi aflat originea denunţului care le dezvăluise legăturile cu trimişii Bizanţului, sub motiv că pleacă în recunoaştere, fugi în munţi cu oamenii săi. Lipsiţi de un mare număr de acaziri care îl urmaseră, cei care rămăseseră fură bătuţi fără greutate de Attila.El puse la cazne pe conducători, dar cruţă pe supuşi. Kuridak fu invitat să vină să-şi facă supunerea. El se scuză cu modestie, că nu poate să-şi părăsească munţii, spunînd că era bătrîn şi că ochii săi, prea slabi pentru a privi soarele în faţă, nu ar putea contempla strălucirea regelui învingător.

Attila nu ura linguşirea cînd era făcută cu dibăcie. Kuridak nu era primejdios, iar exemplul pedepselor aplicate conducătorilor acaziri, ajungea să-i menţină supunerea. Attila voi să

primească scuza pe care acesta o aducea şi răspunse că putea să rămînă unde se afla. Acazirii, înspăimîntaţi de chinurile şefilor lor, nu aveau să mai asculte de aici înainte aşa de uşor sfaturile romanilor şi ca să-şi asigure definitiv stăpînirea, cruţîndu-le în acelaşi timp şi susceptibilitatea, el le dădu ca rege pe fiul său Ellak. Măsura era abilă. Acazirii care voiau să-şi păstreze independenţa aveau astfel un conducător al lor şi nu ascultau direct de Attila care, în ceea ce îl privea, ar fi găsit totdeauna în fiul său un colaborator credincios, activ şi devotat.

Urmarea acestei expediţii a fost triumfală. Îndată ce apărea Attila nu se auzeau decît făgăduieli de credinţă, de admiraţie. Hunii cei mai turbulenţi se făceau dintr-o dată ascultători şi cei care în ajun, strigau cît puteau că nu vor să sufere nici o constrîngere, se grăbeau să-şi părăsească ambiţiile lor autonomiste şi se declarau slujitorii cei mai supuşi ai noului rege. În timpul acestei călătorii, Attila îşi numără armatele, le verifică spiritul războinic, le trezi lăcomia, pofta de glorie şi de jafuri. El lăsă să se înţeleagă că se pregătea un mare război în care neamul hun avea să dobîndească cinste şi foloase şi că toţi acei care vor să ia parte la această luptă, aveau să dobîndească renume şi bogăţii.

El avea un neobişnuit dar de a vorbi, în stare să seducă, să atragă sufletele primitive. Cîţiva cronicari au povestit unele din discursurile lui.

Ele semănau în mod curios, cu toate proclamaţiile marilor conducători ai oamenilor. Invocarea posterităţii întovărăşea făgăduielile de cîştig material şi imediat. Strămoşii apăreau ca nişte modele pe care trebuie să le egaleze şi chiar să le întreacă. Cuvinte concrete, cu trei dimensiuni, ca şi lucrurile, acele cuvinte care emoţionează mulţimile tuturor timpurilor şi din

toate țările, loveau ca un bici, popoare deja înclinate spre război și jaf.

Istoricii latini au "aranjat" aceste discursuri pentru a le face suportabile spiritelor delicate ale compatrioților lor, dar se poate vedea ușor sub acest lucru, violența sonoră și brutală a acelor fraze strigate în aer liber printre bărbați călări, scurte și clare, pentru a întrece zgomotul făcut de scormonitul nărăvaș al copitelor și a ajunge pînă la cei din urmă ascultători, acolo, la marginea cărutelor. Acele fraze pe care mulțimea le primea cu lăcomie și care par că izbucnesc din ea, din căldura ei, din dorința ei, din nerăbdarea ei.

Cînd auzea strigătele guturale ale călăreților, Attila știa că putea să se bizuie pe ei și pleca numaidecît, lăsînd în mijlocul lor chipul puternic și fugar al regelui.

Călătoria sa ținu mai mulți ani. El urcă pînă în Asia Centrală, coborî de-a lungul țărmurilor Balticei, își asigură credința aliaților săi slavi și germani și se întoarse la Dunăre. Folosind în funcție de circumstanțe toate mijloacele, de la prestigiu, la convingere și groază, el reușise să introducă unitatea de guvernămînt printre huni. Redeșteptase în ei vechiul instinct de luptă și de cucerire. În clipa în care ar fi voit să acționeze nu avea decît să-și trimită ștafetele și toate hoardele se vor arunca împreună spre țintă hotărîtă. Dar la înapoierea sa, se ivi o nouă greutate: Bleda.

Atîta timp cît împărțise, în aparență, puterea cu fratele său, Bleda se arătase un colaborator cumpătat. El nu intervenea în treburile domniei, mulțumindu-se cu plăcerile ce i le dădeau vînătoarea și chefurile. Părăsind capitala dunăreană, Attila făcu imprudența de a-i încredința autoritatea; numai dacă această greșeală, voită și multă vreme gîndită, nu ar fi ascuns

vreo intenţie vicleană, spre a pregăti pentru mai tîrziu, ca să fie, un pretext.

Înfumurat de puterea şi de răspunderile care îi reveneau în absenţa fratelui său, Bleda îşi luase rolul în serios. Dădea audienţe ambasadorilor, făcea legi, judeca. Nu mai călarea aşa des şi dacă mai bea încă, peste măsură, la banchete, grijile domniei dădeau o înfăţişare de solemnitate grotescă feţei sale abrutizată de beţie. Îndelungata lipsă a lui Attila îi hrănea speranţa pe care şi-o făurise de a nu-l mai vedea niciodată întorcîndu-se. Se gîndea că Aerbase sau acazirii vor şti să-l atragă în vreo cursă şi începuse să se şi obişnuiască cu farmecul puterii şi cu ideea de a domni singur.

Înapoierea fratelui său îi spulberă aceste visuri ambiţioase.

El consimţi să-i restituie partea de autoritate care îi revenea, dar cînd Attila voi, ca şi în trecut, să guverneze fără el, Bleda îi atrase atenţia, cu o mîndrie rănită, că prinsese gust de domnie şi că nu se va mai mulţumi cu titluri onorifice. El cerea, de aici înainte, să împartă cu el toate onorurile şi responsabilităţile. Ca dovadă a capacităţilor politice care se dezvoltaseră în el în timpul acestor din urmă ani, el expuse un sistem de guvernare extravagant şi care nu semăna de loc cu planurile lui Attila.

Acesta nu spuse nimic, dar cîteva zile mai tîrziu, Bleda, muri într-un accident de vînătoare. Gurile rele începură să bîrfească că Attila ar fi căutat să scape de fratele său. La Constantinopol şi la Roma se spunea că îl asasinase cu propria-i mînă. În capitala hună acest lucru se spunea în şoaptă. Dar Bleda murise şi aceasta era important. Nimeni nu va putea să dovedească vreodată că Attila îl omorîse.

Celor care ar fi avut îndrăzneala să i-o impute, e de crezut că nu ar fi negat faptul, dacă ar fi fost exact. Dar ar fi adăugat:

Bleda era o brută stupidă căruia am făcut rău că i-am încredinţat puterea în lipsa mea. Aceasta îi dăduse o prea mare încredere în sine şi o înfumurare de nesuferit. Dacă ar fi trebuit să-l ascult, mi-ar fi stricat toate planurile, ar fi aţiţat spiritele, ar fi înnodat intrigi cu duşmanii mei. Mi-ar fi descurajat partizanii cei mai entuziaşti, iar duşmanii noştri, chiar cei mai puţin îndrăzneţi, s-ar fi simţit încurajaţi văzînd că hunii sînt stăpîniţi de doi regi aşa de nepotriviţi. Voi ştiţi ceea ce vreau să fac din voi, ştiţi unde vreau să vă duc. Acest lucru s-ar fi putut face cu Bleda? Să nu-l mai vorbim de rău acum cînd a murit, dar, în sfîrşit îl cunoaşteţi!... Era el un rege demn de voi? Dacă e adevărat că l-am omorît, nu înţelegeţi că era în interesul vostru, în interesul ţării? Să admitem, dacă vreţi, că l-am omorît eu. Mărturisiţi sincer, nu găsiţi că am făcut bine?...

Hunii care ar fi încercat să condamne omorul lui Bleda, nu ar fi avut să-i impute multă vreme lui Attila mijloacele sale de guvernămînt, aflînd minunea care pecetlui, într-un mod supranatural, măreţia domniei lui. Fusese regăsită Sabia, sabia veche, mitologică, pe care întemeietorul dinastiei, strămoşul hunilor, o aruncase nu se ştie unde, rezervînd pentru alesul care ar descoperi-o, cel mai înalt destin. Zvonul acestui eveniment extraordinar se răspîndi imediat, de la Dunăre pînă la frontierele chinezeşti, din Crimeea pînă la Baltica. Un cioban, văzînd că una din vitele sale se rănise la picior, crezu că s-a zgîriat de vreo piatră, dar văzu înfiptă în pămînt, cu vîrful în afară, o sabie. Se întîmpla des să se găsească arme pe cîmpurile de luptă şi valea Dunării slujise adesea ca loc de luptă tuturor popoarelor din Europa, încît faptul nu ar fi părut aşa de ciudat dacă sabia nu s-ar fi găsit aşezată în acel fel straniu. Ciobanul dezgropă arma şi o aduse regelui care recunoscu numaidecît

sabia sfîntă. Toţi hunii veniră să o privească cu mare respect şi spuseră că din timpuri imemoriale profeţiile făgăduiau regatul Lumii, regelui sub domnia căruia s-ar găsi Sabia. Nemulţumirile care se ridicaseră la moartea suspectă a lui Bleda nu puteau să mai reziste în faţa unui semn atît de evident al graţiei divine. Cauza lui Attila era o cauză dreaptă căci puterile supranaturale o dăruiau cu această mărturie răsunătoare.

Cîteva zile după descoperirea Sabiei, Attila primi un mesager care sosea de la Roma în galop. El aducea Regelui hunilor o scrisoare de la prinţesa Honoria, fiica Placidiei, sora Împăratului Valentinian al III-lea, care-i cerea să o ia în căsătorie şi ca semn de logodnă îi trimetea un inel.

Călăreţul, întrebat, spuse că fusese însărcinat de către prinţesă să depună în mîinile lui Attila scrisoarea şi inelul şi că soldaţii trimişi în urmărirea lui de către împărat pentru a pune mîna pe aceste obiecte, nu putuseră să-l ajungă. El nu mai adăugă că Honoria trecea drept o femeie slabă de înger şi că purtarea ei scandaloasă dovedea o sexualitate bolnăvicioasă şi desfrînată. Aceasta era, cel puţin, ceea ce se povestea la Roma. În realitate, Honoria era poate o femeie romantică pur şi simplu, iar înfricoşătoarele descrieri ce se făceau despre Attila, îi înflăcăra pasiunea pentru acest barbar monstruos... supraom. Sau poate că, exasperată de laşitatea şi prostia familiei sale şi a întregii curţi romane, prefera viaţa nomadă sub corturile de piele şi dragostea conducătorului hun, în locul tuturor plăcerilor Oraşului Etern.

Neîncrezător, Attila bănui o cursă sau o glumă de prost gust. Suveranii asiatici se debarasau cîteodată de duşmanii lor, ştia, prin inele otrăvite. Din prevedere, el nu-l puse în deget, ci într-o ladă. Şi pentru că se temea să nu-şi fi bătut joc de el, nu-i

răspunse la scrisoare. De altfel nu-i lipseau femeile - avea *cîteva sute, dintre care cele mai multe erau fiice de regi,* - dar se temea ca Honoria să nu fie urîtă şi, mai mult, nu-i plăceau de loc acelea care se ofereau fără ruşine.

Trimisul se înapoie fără răspuns. de altfel, nici nu ar fi putut să-i dea socoteală Honoriei de misiunea sa, căci Valentinian, exasperat de această nebunie, o închisese într-o mînăstire din Ravenna.

Attila uită scrisoarea şi inelul dar le păstră cu prevăzătoarea prudenţă pentru care totul este util. Nu poţi să ştii niciodată de ce ai putea avea nevoie la un moment dat.

CAPITOLUL VII

AMENINŢĂRI

De mai mulţi ani, existau relaţii paşnice între huni şi Imperiul chinezesc. În timpul expediţiei sale în Asia, Attila venise pînă la Marele Zid, care fără nici o spărtură, întărit cu tunuri şi cu porţile sale bine păzite, ridica în faţa lăcomiei nomazilor o barieră de netrecut. Attila rîvnea la China, dar momentul pentru a o cuceri nu venise încă.

Îşi întoarse ambiţiile spre Apus, mai uşor de luat pentru moment. Mai tîrziu, avea să vină şi rîndul Chinei. Dacă voia să îndrepte toate forţele sale împotriva Imperiului Roman trebuia doar să nu aibă a se teme de nimic din partea răsăritului. Chiar împăraţii chinezi doreau pacea. El le cîştigă bunăvoinţa prin dovezi de prietenie, le trimise în fiecare an ambasade încărcate cu daruri bogate. Le rezervă cei mai frumoşi cai din herghelille sale, le dădu obiectele preţioase pe care Rua odinioară, le luase de la burgunzi. Le linguşi mîndria de literaţi trimiţîndu-le manuscrise latine şi greceşti, împodobite cu figuri pictate, plăci de fildeş sculptat şi statui de bronz.

Chinezii aveau cel mai mare dispreţ pentru huni cărora le ziceau "împuţiţi", dar preferau să trăiască în bună înţelegere cu aceşti vecini primejdioşi. Primiră cu plăcere dovezile lor de prietenie, răspunseră la darurile lor prin daruri şi mai bogate. Attila primi de la ei mai multe titluri onorifice, cele mai înalte pe care riturile admiteau să fie acordate unui străin. Un joc subtil de minciuni începu între cei doi suverani. Erau convinşi şi unul şi altul, de înşelătoria reciprocă, dar nevoia îi unea cu o legătură mai puternică decît recunoştinţa sau prietenia. Ei jucau cu dibăcie acea comedie politicoasă, cu măşti surîzătoare şi niciodată nu apărea vreo notă discordantă în discursurile plenipotenţiarilor, purtători solemni ai umilelor salutări pe care Fiul Cerului le trimitea Regelui hunilor, sau ale urărilor de fericire şi sănătate pe care acesta le adresa prietenului său, fratelui său, cu făgăduiala unei păci veşnice.

Attila se asigura în felul acesta că armatele chineze nu vor trece Zidul ca să-l surprindă, în timp ce el va pune mîna pe Roma şi pe Constantinopol. Avea să se înapoieze după ce le-ar fi cucerit, dar fără daruri şi nici discursuri prietenoşti, de data aceasta şi va pune legiunile romane să ia cu asalt meterezele chinezeşti.

Totul era gata acum. Înfăptuise unitatea neamului său, asigurase pacea cu chinezii, supusese pe răsculaţi şi liniştise pe cei timizi. Soarta apoi, îi dădea două dovezi de bunăvoinţă: sabia sfîntă şi inelul Honoriei.

În fiecare an, în timpul verii, se ţinea un mare bîlci pe malurile Dunării, nu departe de Margus. Era piaţa cea mai pitorească ce s-a putut vedea vreodată. Împestriţată cu mii de culori, plină de o mulţime de zgomote asurzitoare, ea aduna popoarele cele mai diferite. Barbarii aduceau mătăsuri, o-

biecte de lemn sculptate şi pictate, pe care le schimbau cu mărfurile negustorilor romani. Se cumpărau boi şi cai, stofe şi grîne. Erau cîteva cîrciumi în care bărbaţii se îmbătau şi prăvălioare în care femeile îşi pierdeau capul în faţa bijuteriilor de sticlă şi de aramă. Era o zarvă veselă, în care se amestecau schimburile şi plăcerile, într-o dezordine zgomotoasă în care soldaţii bizantini încercau zadarnic să pună puţină ordine.

În anul 441, tîrgul era mai important ca de obicei şi făgăduia venituri frumoase, cînd într-o zi, această stare înfloritoare fu brusc întreruptă de sosirea hunilor care se aruncară călări în mijlocul bîlciului, omorînd şi jefuind, spre marea deznădejde a negustorilor şi spre marea groază a regimentului de poliţie care fugi cît putu mai repede. După ce pustiiseră mărfurile, se retraseră şi continuară cu jafurile de-a lungul întregului fluviu.

Împăratul de la Răsărit, trimise numaidecît o scrisoare de reproş lui Attila, imputîndu-i că nu a respectat tratatul de la Margus. Spera totuşi că acest act tîlhăresc fusese făcut de nişte elemente nesupuse şi subversive şi că regele hunilor avea să-i pedepsească cum se cuvenea, pe aceşti răufăcători.

Attila răspunse, cu oarecare insolenţă, că aceşti răufăcători cum erau numiţi, lucraseră din ordinul său şi că jefuirea tîrgului nu era decît o pedeapsă dată episcopului din Margus, care se făcuse vinovat de violarea mormintelor regilor huni îngropaţi pe malurile Dunării. Toată lumea ştia că acest episcop era un om avar şi lacom, care voise să-şi însuşească comorile cu care hunii se îngropau, pentru a-i întovărăşi pe lumea cealaltă. Din greşeala lui, strămoşii lui Attila fuseseră despuiaţi pe celălalt tărîm de bijuterii, de arme, de harnaşamentul cailor. Ce conta jefuirea unui biet bîlci de frontieră, faţă de acel sacrilegiu? Îngrijorată de formele juridice, cancelaria bizantină răspunse

lui Attila că trebuia să cheme episcopul vinovat în faţa tribunalului competent, să-şi formuleze plîngerea şi să ceară repararea pagubei pricinuite. Mai adăuga că obiceiul opreşte în ţările civilizate să-ţi faci dreptate singur şi că Attila, potrivit cu legile, avea să obţină cîştig de cauză dacă cele ce spunea erau adevărate, cînd îşi va fi înaintat plîngerea şi s-ar fi judecat pricina.

Fără să piardă timp, regele hun trimise mesagerul înapoi spunînd că puţin îi pasă de procedura bizantină şi că trebuia să-i predea de îndată pe episcopul din Margus, ca să-l spînzure.

Împăratul îl chemă pe nefericitul prelat şi îl întrebă. Acesta răspunse tremurînd că nu violase niciodată mormintele strămoşilor lui Attila, cărora nu le ştia nici locul şi dacă faptul invocat era exact, lucru despre care se îndoia, trebuia atribuit cu totul altuia, afară de el. Auzind acestea, cancelaria ceru lui Attila descrierea şi aşezarea mormintelor despre care zicea că au fost violate.

În timpul acestui schimb de corespondenţe, călăreţii huni continuau să prade satele aşezate pe malul Dunării şi trupele romane care se găseau pe graniţă erau prea slabe pentru a face să înceteze aceste jafuri. Attila nu răspunse la întrebările precise al juriştilor bizantini, ci se mulţumi să reclame încă odată, într-un fel mai concis şi mai ameninţător, pe episcopul din Margus. Theodosiu stătea la îndoială. Toate încercările făcute pentru a menţine dezbaterile pe tărîmul juridic, fuseseră inutile. Hunii nu voiau să audă nimic şi romanii se vedeau ameninţaţi de o nouă invazie în urma acestui incident caraghios. Episcopul tremura în eparhia sa. Îi era frică de Attila şi avea o slabă încredere în protecţia pe care Imperiul de răsărit

o dădea supuşilor săi care se aflau în primejdie. Din ordinul lui, oraşul fusese întărit şi aştepta cu neliniştе rezultatul parlamentărilor, inspectînd meterezele şi asigurîndu-se de tăria porţilor.Cererile lui Attila se făceau din ce în ce mai stăruitoare şi mai ameninţătoare. Se fac cercetări, i se răspundea de la Bizanţ, vi se va aduce la cunoştinţă rezultatul de îndată ce va fi ajuns la cancelarie. Lucrul acesta le permitea să cîştige timp şi să-i hotărască dacă trebuiau să-l predea pe episcop sau să se expună primejdiilor unui război cu hunii. Theodosiu nu credea povestea cu mormintele violate, el ştia bine că Attila nu căuta decît un prilej să declare război. Motivul era grosolan, iar regele hun nu-l invocase decît pentru că ştia că niciodată guvernul bizantin nu ar sacrifica pe episcop, dacă îl ştia nevinovat. Într-adevăr, Theodosiu avea scrupule în a potoli cu preţul acesta mînia hunilor, dar trebuia să evite orice incident şi era mai bine să le predea hunilor pe episcopul din Margus, decît să dea acestor furioşi prilejul să atace Imperiul.

Cu toată grija cu care reparase zidurile şi aprovizionase oraşul cu hrană şi apă de băut, episcopul, din partea lui, îşi spunea că acestea ar fi o apărare destul de slabă împotriva hoardelor barbare, dacă totuşi împăratul nu-l va preda. Ezitările de la curtea bizantină îl neliniştеau şi autorul involuntar al acestui conflict se temea ca nu cumva pacea să se facă pe socoteala lui. De altfel hunii se apropiau de Margus. În toate felurile, el are să fie victima neînţelegerilor căci acum, era prea tîrziu pentru a-l ajuta şi Imperiul dacă îl acoperea, el nu ar putea să împiedice pe Attila să devasteze oraşul şi să-l facă să ispăşească greşeala de care era învinovăţit.

După ce se gîndise mult, bietul episcop hotărî că singura ieşire era de a intra direct în tratative cu Attila. Dacă regele

hunilor nu ar dori decît să-şi satisfacă amorul propriu, acest demers îl va satisface şi dacă nu se va mulţumi cu atît, episcopul îl va scuti de greutatea de a lua Margusul, deschizîndu-i chiar el porţile. Attila întrebat, primi tîrgul şi într-o zi se află cu mirare la curtea din Constantinopol că episcopul fugise la huni şi că se înapoiase cu ei, să-şi ocupe scaunul.

Lui Theodosiu, lipsindu-i soldaţii şi banii, făcu apel la Împăratul din Apus şi îl rugă să vină să-i pedepsească pe cotropitori. Dar Valentinian avea prea multe de făcut încît nu putea să disloce nici măcar o cohortă.

Giseric atacase Sicilia în anul 473. Doi ani mai tîrziu pusese stăpînire pe Cartagina, fără declaraţie de război. Cele cîteva oraşe pe care Roma le mai avea pe coasta africană, fuseseră luate de către vandali, unul după altul. Repetînd gestul tatălui său Bonifaciu, Sebastian, bătut de Aetius şi căzut în dizgraţie, venise să se refugieze pe lîngă Giseric şi-şi îndrepta lupta împotriva posesiunilor romane din Africa.

Dar Africa şi Sicilia erau grînarele Imperiului Roman care, lipsit de aceste resurse, era în primejdie să moară de foame. Bizuindu-se pe import, populaţia italiană lăsase pămînturile să se părăginească şi părăsise satele pentru oraşe. Era prea tirziu acum să se organizeze o politică agrară naţională, trebuia cu orice preţ să reia Africa şi să-i gonească pe vandali din Sicilia unde se stabiliseră.

Lucrul acesta nu era uşor căci flota romană se găsea într-o stare foart proastă, piraţii vandali nelăsînd decît vechile corăbii putrezite şi luînd pe toate celelalte pentru a-şi forma propria lor flotă, mai numeroasă şi mai bine echipată acum decît aceea a Imperiului. Ei navigau în libertate, ocupau Balearele, opreau convoaiele sau transporturile de trupe şi erau stăpîni pe în-

treaga Mediterană.

Deoarece situaţia părea disperată, făcură apel la Aetius. Numai el putea să ia măsurile necesare ca să scape ţara de la o ruină totală. Întrebat de Valentinian, el răspunse că într-o împrejurare atît de gravă, nu trebuiau să se bizuie pe regimentele străine care ar lua-o la fugă la cel dintîi prilej. Romanii trebuiau să găsească în tradiţiile lor de vitejie şi de onoare, destulă putere pentru a-l respinge pe duşman. El ordonă chemarea poporului la arme.

Pe toate străzile Romei, de-a lungul oraşelor şi satelor, pînă în cele mai depărtate cătune, crainicii dădeau citire unei mişcătoare proclamaţii a Împăratului. El se bizuia, spunea proclamaţia, pe patriotismul bine cunoscut al supuşilor săi pentru a scăpa ţara. Dădea de înţeles că în războaiele de cucerire se întrebuinţaseră contingente barbare, lăsînd pe latini să-şi vadă de treburile lor, dar că acum era vorba să li se apere cîmpurile şi avuturile şi că această datorie sfîntă nu trebuie să fie lăsată pe mîini străine etc. Pe scurt, toţi bărbaţii valizi, oricare le-ar fi fost vîrsta, trebuiau să se înroleze cît mai repede. Italienii, care pierduseră obişnuinţa războiului vreme de atîţia ani şi care se deprinseseră atît de bine să-i plătească pe barbari ca să-i înlocuiască pretutindeni unde trebuia să se afirme gloria şi vitejia armatelor romane, primiră fără entuziasm această invitaţie. Totuşi ei se simţiră direct ameninţaţi - Aetius avea grijă să răspîndească în fiecare zi cîte o ştire alarmantă - şi se deciseră să se supună.

Dar, fiindcă pentru trecerea în Africa trebuia o flotă, cea dintîi grijă a ministrului de război fu să repare corăbiile existente şi să facă altele noi. Aceasta le-a luat mai multe luni. În sfîrşit, aproape o mie de corăbii puteau fi echipate şi trimise

pe apă. O armată destul de numeroasă fu îmbarcată şi nu se mai aştepta decît vîntul favorabil ca să ridice pînzele, cînd ştirea incidentului din Margus ajunse la Roma. Aetius răspunse lui Theodosiu că Imperiul de Apus se găsea el însuşi într-o situaţie mult prea dificilă pentru a-i veni în ajutor, dar în acelaşi timp întîrzie plecarea flotei. El ştia pe huni în stare să jefuiască o ţară întreagă ca şi cînd ar fi ars cîteva sate, cunoştea acel avînt al calului care, fără să vrea, împinge pe nomad spre aventuri depărtate. Hunii odată porniţi, unde aveau să se oprească? Hărţuielile de pe Dunăre puteau să fie prologul unei drame în care Imperiul de Apus va fi poate chemat să joace un rol. Prin urmare, el se păzi să-şi trimită noua sa armată în ajutorul lui Theodosiu şi se feri chiar să o lase să treacă Mediterana, ştiind cît de greu i-ar fi fost să o facă să vină înapoi din Africa. Ea va rămîne deci în Italia, pînă la noi ordine, gata să facă faţă loviturilor neprevăzute.

Care erau, în realitate, intenţiile lui Attila? Era greu de crezut să fi ridicat incidentul de la Margus numai ca să aibă prilejul să pustiască vreo cîteva sate. Pe de altă parte, se părea că nu doreşte să angajeze o operaţie în stil mare. Totuşi, după predarea oraşului Margus, păru că se hotărăşte la acţiune şi pătrunse în Moesia cu o armată numeroasă. Luă pe rînd Viminacium, Ratiara, Singidunum, Sirmium, capitala Panoniei, apoi se întoarse spre Tracia, cuceri Naisus şi distruse din temelie Sardicum.

Cei doi împăraţi erau neliniştiţi de aceste victorii, cînd brusc, înaintarea hunilor se opri. Se găseau la o depărtare de aproape cinci zile de Dunăre pe pămînt roman cînd, fără nici o luptă, dădură înapoi, dispărînd după aceea. Valul se retrăgea fără motiv, aşa cum venise, lăsînd cîteva oraşe în ruină. Ne-

liniştiţi de această manevră neaşteptată care părea că ascunde o cursă, romanii se aşteptau să-l vadă pe Attila apărînd deodată într-o regiune unde nu era aşteptat, dar temerile lor erau zadarnice.

Attila nu mai apăru. Poate că nu socotise momentul potrivit să dea atacul cel mare, sau băgase de seamă, în ultimele hărţuieli în care îşi încercase forţele, că trupele sale nu erau destul de pregătite, sau că unele veşti proaste care veneau din Asia îi arătaseră că unitatea naţională pe care el o credea absolut trebuincioasă, nu era încă cimentată. Vreme de cinci ani, Roma şi Bizanţul n-au mai avut de suferit din partea hunilor. Aceştia rămîneau în partea Dunării care le fusese fixată, fără să încerce noi incursiuni pe malul opus. Văzînd acestea, locuitorii care fuseseră goniţi în timpul ultimului atac, se înapoiară pe locurile lor. Clădiră case de scînduri pe ruinele cetăţilor, arară cîmpurile, semănară şi viaţa reîncepu.

În acest timp, Attila parcurgea întreaga Asie, înăbuşind răscoalele hunilor negrii care voiau să-şi păstreze independenţa şi potoli dezordinea triburilor sosite de curînd din Asia Centrală, care necunoscînd planul regelui lor, voiau să trăiască în continuare în trîndăvia capricioasă a nomazilor.

Această muncă de unificare a fost lungă şi minuţioasă. Ea cerea călătorii neîncetate căci de îndată ce un trib era adus la ordine se răscula un altul şi opera care părea terminată, trebuia luată de la capăt. În acest mecanism complicat, format din mii de rotiţe, desfăşurat pe regiuni imense, de la Baltica la Marea Neagră, de la Dunăre la Turkestan, nu trebuia decît să se rupă un cît de mic resort, ca să se oprească întreaga mişcare şi maşina să nu mai meargă. Prodigioasa putere a lui Attila, tenacitatea sa, voinţa, idealul său, erau necesare ca să repare

în fiecare clipă un şurub stricat, să pună la locul ei o piesă, să asigure perfecta concordanţă a tuturor elementelor. Munca era uriaşă. Trebuia să unească într-un singur imperiu sute de neamuri nomade, vorbind adesea dialecte diferite, dornice de independenţă şi puţin sensibile la marile sisteme politice. Trebuia să le împiedice să se bată între ele şi să dispară în stepă, ca un izvor pierdut.

În timpul şederii sale la Roma, Attila recunoscuse că puterea imperiului stătea în funcţionarea diferitelor servicii, în utilizarea regulată a cuceririlor, în birourile de informaţii. Toate acestea în decădere, dar în stare să-l surprindă pe un nomad care nu-şi închipuia o asemenea organizare.

El băgase de seamă defectele imperiului, dar şi calităţile lui şi pe acestea, se apucă să le aplice la naţiunea hună. Reforma nu se făcu fără greutate. Ea se lovea mai ales de tradiţionalismul bătrînilor huni care nu se îndoiau că obiceiurile lor nomade sînt desăvîrşite şi nu voiau să schimbe nimic din ele. Pentru ei, Attila era un utopic care nu avea să ajungă nicăieri şi răsturna pur şi simplu fără folos, obiceiurile strămoşeşti. Ei formau un bloc compact, puternic prin inerţia lui. În anii precedenţi, Attila credea că le-a învins rezistenţa. Pusese să fie executaţi şefii răsculaţilor, dar nu voia să întrebuinţeze prea mult violenţa şi după plecarea lui, zidul de neîncredere şi încăpăţînare se închidea din nou. La fiecare clipă se rupea cîte un ochi din acea delicată reţea şi trebuia să-l repare în grabă înainte ca ruptura să se mărească.

Obosit de aceste călătorii neîncetate, de aceste sforţări care păreau zadarnice, de aceste izbînzi totdeauna nesigure, Attila schimbă tactica. Pentru că nu putea să-şi cîştige de partea sa pe bătrînii huni, el avea să-i înlocuiască cu o generaţie nouă,

mai favorabilă planurilor îndrăzneţe, inovaţiilor şi mai plină de entuziasm. Se strădui să cucerească tinerctul şi de îndată ce un bătrîn şef murea, el era înlocuit printr-unul tînăr. Soarta voi ca viaţa lungă a scepticilor şi încăpăţînaţilor să se micşoreze deodată.

Mulţi din bătrînii şefi de triburi muriră în vreun accident. Unii din ei fură executaţi pentru că refuzaseră să asculte de rege şi în curînd administrarea naţiunii fu ocupată de oameni îndrăzneţi şi credincioşi.

Se organizară servicii de poştă şi se aşezară cai de schimb în diferite locuri ale drumurilor şi potecilor. Trimişii lui Attila se asigurau adesea de starea de spirit a triburilor şi le încurajau zelul. Alţii începură să spioneze mişcările romanilor.

Îmbunătăţind astfel structura interioară a naţiunii şi întărindu-i coeziunea, Attila îşi dezvolta politica externă. El trimise cîţiva emisari să vegheze asupra credinţei aliaţilor săi germani. Alţii îi cîştigară prietenia lui Giseric. În sfîrşit încurajă răscoalele din Imperiul Roman. Bagozii primiră de la el bani şi arme. Cu toată supravegherea agenţilor imperiali, el întreţinu relaţii regulate cu Tibato, cu Eudoxius, doctorul marseiez, care aţîţau răscoalele ţăranilor. Făgădui sprijinul său lui Bazilius, un şef al ţăranilor care se proclamase rege.

El se asigura astfel de aliaţi chiar în cîmpul duşmanului şi putea, în clipa cînd ataca Imperiul, să dezlănţuie în Galia, în Spania, în Italia, răscoale care ar complica enorm sarcina armatei romane.

CAPITOLUL VIII

POLITICA EXTERNĂ

Printr-o muncă susţinută timp de mai mulţi ani, Attila fabricase o naţiune, o armată. Nu-i mai lipseau decît banii, ca să intre în luptă. Hunii erau săraci. Ei jefuiseră cîteva ţinuturi, dar rezultatele acestor operaţiuni nu fuseseră îndestulătoare. Triburile care aflau de sosirea lor, se grăbeau să părăsească locurile luînd cu ele tot ce era mai de preţ şi învingătorii nu mai găseau decît nişte case goale, sau nişte mobile grele cu care nu aveau ce să facă.

Politica financiară a regilor îi făcuse să servească Roma şi Constantinopolul pentru solda pe care o primeau. Attila nu avea alte resurse decît aceste tributuri, precum şi banii pe care miniştrii îi dădeau pe ascuns ambasadorilor săi, crezînd astfel că le cumpără complicitatea. El descoperise acest procedeu de corupţie, pe care îl întrebuinţa diplomaţia romană şi profita de el în propriul său folos.

Atunci cînd nevoia de bani era presantă, el trimitea o ambasadă la Theodosiu sau la Valentinian sub un motiv oa-

recare. Ambasadorii erau acoperiţi cu aur ca să-l facă pe Attila să renunţe la pretenţiile lui şi visteria se umplea din nou. Simţea o plăcere răutăcioasă cînd impunea romanilor aceste taxe suplimentare care îi procurau mijloace de a lupta împotriva lor. Totuşi, miniştrii imperiului băgau de seamă că aceste cerinţe deveneau prea dese şi că în curînd aveau să le golească lăzile. Roma îşi epuizase visteria în construirea flotei şi în războiul împotriva vandalilor. Tributul pe care îl plătea Constantinopolul, părea neînsemnat faţă de noile sale nevoi. Acest tribut, de altfel, era vărsat la intervale neregulate, după primirea impozitelor care, cînd din neglijenţa contribuabililor, cînd din reaua credinţă a perceptorilor, se făcea destul de anevoios.

Attila invocă motivul unei plăţi întîrziate ca să invadeze dintr-odată teritoriul Imperiului de răsărit. El nu avea de loc intenţia să facă război, ci voia numai să-l înspăimînte pe Theodosiu pentru ca să-i stoarcă bani. Ca toţi marii politicieni, Attila ura războiul. Îi părea un mijloc brutal şi uşor, acela la care recurg doar regii fără multă înţelepciune. I se supunea, atunci cînd îi era făcut, dar el însuşi nu se hotăra la război decît atunci cînd nu mai putea face altfel, după ce epuizase toate argumentele paşnice şi şiretlicurile diplomaţiei. Nu lua niciodată parte la luptă, mulţumindu-se să dirijeze atacurile şi să ordone de departe înaintarea escadroanelor.

Avea un mare dispreţ pentru acei care nu se gîndesc decît să omoare sau să pună pe alţii să se omoare. Aceasta este o plăcere bestială, lipsită de inteligenţă şi în general fără nici un folos. Abil în stratageme, el prefera negocierile lungi în care răbdarea duşmanului oboseşte, convorbirile înşelătoare şi ticăloase care îl silesc să se demaşte, termenii în care adver-

sarul este "înecat", întocmai ca un peşte prins în undiţă. Acest joc la care colaborau toate calităţile spiritului, îi părea mult mai iscusit şi demn de un suveran, decît războaiele absurde, primul şi singurul argument al regilor prea stupizi ca să înfrunte un duel diplomatic.

El excela în această artă care plăcea atît de mult monarhilor din răsărit şi avea adesea mai puţină perfidie şi trădare în vicleniile sale decît talent şi simţ artistic. Să construiască un eşafodaj complicat, cu alianţe şi vasali, să echilibreze tratate, să compună planuri de campanie întrebuinţînd amabilităţi, uri, pizmuiri, pofte, toate acestea erau cu mult mai interesante decît a manevra escadroane. Attila nu era un general, ci un diplomat, politica sa înaintînd ca o partidă de şah delicată şi precisă. Războiul era pentru el un accesoriu. Se folosea de el cu bună ştiinţă, cu minimum de risc şi cheltuieli, pentru un folos sigur. Îl evita pe cît se putea dar cînd împrejurările îl făceau inevitabil, îl pornea atunci, cu toată cruzimea necesară şi eficace. Ca să-şi atingă scopul, acesta trebuia să fie de scurtă durată şi îngrozitor. Trebuia mai mult să înspăimînte decît să omoare. Războaiele lungi obosesc deopotrivă pe cei doi adversari şi nu ai nici un folos că ai învins atunci cînd eşti tu însuţi istovit!

Oricît de ciudat ar putea să pară acest lucru, Attila făcea război ca să poată face pace - o pace avantajoasă pentru el - bineînţeles - şi trebuia prin urmare, nu să nimicească pe adversar ci să-l silească să ducă tratative. Cînd vrei să obţii bani de la cineva, nu trebuie să-l obligi să se ruineze, ci să-l înspăimînţi îndeajuns ca să-l faci să creadă că a scăpat cu faţa curată plătind un tribut mare. Cruzimea lui Attila, ajunsă proverbială şi care a furnizat atîtea subiecte de critică istoricilor latini, care

îşi uitaserã propriul lor trecut, era o cruzime inteligentã, adicã proporţionatã dupã scop şi mijloace, calculatã, potrivitã, economicã. El ştia cã adesea e mult mai folositor sã torturezi vreo zece indivizi cu foarte mare pompã decît sã măcelăreşti fără folos, pe ascuns, o întreagă mulţime pe care numai vederea chinurilor ar hotărî-o să primească totul. Nu trebuia să moară mulţi, ci să omoare bine, la momentul potrivit şi să-i dea măcelului publicitatea necesară.

Contînd pe puterea de exagerare a popoarelor, Attila era sigur că cele zece victime ale sale aveau să fie în curînd o mie şi că imaginaţiile îngrozite aveau să mărească tot mai mult aceste cifre. Dar lui puţin îi păsa! Se ştia superior tuturor ca să se mai îngrijească de renumele său. Un singur lucru îl interesa: să-şi atingă scopul, pe drumul cel mai uşor şi cel mai scurt. Nici nu-i displăcea să fie omul cel mai vrednic de ură din toată lumea şi în ziua cînd un pustnic gal, voind să-l insulte sau voind să fie martirizat, îl numi "Biciul lui Dumnezeu", el adoptă această poreclă cu entuziasm, fiind convins că ea va face mai mult pentru izbînda sa decît o nouă armată de 100.000 de oameni.

Nu era încă gata pentru "Marea Cucerire", cînd, în anul 446, năvăli în Tesalia. El voia numai să obţină bani de la Theodosiu. Pentru aceasta îşi alesese călăreţii cei mai temuţi şi după ce le recomandase să nu-şi părăscască veşmintele de piele netăbăcită şi căciulile lor de blană, să nu mănînce niciodată altceva decît carne crudă păstrată la oblîncul şeii şi să desfăşoare mijloacele lor de imaginaţie în alegerea chinurilor pentru prizonieri, în sfîrşit să-şi menţină legenda şi chiar să-i adauge cîteva episoade, le-a dat drumul spre Imperiul de Răsărit.

Hărţuit de soţia sa Athenais, de sora sa Pulcheria şi de

Chrysaphius, Marele Eunuc care era mîna dreaptă a lui Theodosiu al II-lea, cu încăpăţînarea celor slabi, voi să reziste. Foarte plictisit de a se vedea îndepărtat de la plăcerile sale şi de la lucrările de compilaţiune, pretinse să arate că era în stare şi el să facă război. Aceasta mai mult din mîndrie decît din patriotism şi ca să nu pară inferior lui Valentinian pe care îl ura. De altfel, poate că era încredinţat cu tot dinadinsul, că a învins pe huni cînd aceştia, cu cinci ani mai înainte, îşi opriseră înaintarea la o depărtare de cinci zile de Dunăre, deşi ar fi putut să pustiască tot imperiul. După ce fermecase universul cultivat cu frumoasa lui scriere şi îşi meritase nobila poreclă de "Caligraful", nu cumva avea ambiţia să cucerească lauri de militar şi gloria de general? Împotriva oricărei raţiuni, el se încăpăţînă şi abia în clipa în care hunii atinseră Thermopilele, după ce distruseseră mai mult de şaptezeci de oraşe, fu cuprins de teamă şi se grăbi să oprească ostilităţile.

Attila nu se aştepta să-l găsească aşa de războinic pe fiul lui Arcadius şi era hotărît, dacă trebuia, să meargă pînă la Constantinopol pentru a-i smulge supunerea. Dar cererea de pace pe care i-o trimise Theodosiu îl opri.

Ca să stoarcă din nou ţara şi să oprească din sumele luate partea care credea că i se datorează, ocazia era măreaţă. Din nefericire pentru el, lui Attila puţin îi păsa de eunuci şi de felul cum strîng ei impozitele. El băgase de seamă la Roma, că, din banii vărsaţi de contribuabili, o foarte mică parte intra în lăzile visteriei. Dar, pentru că aceşti bani erau pentru el acum, înţelegea să supravegheze pe cei care îi strîngeau, mai îndeaproape decît o făcea guvernul şi trimise la Constantinopol cîţiva ambasadori însărcinaţi să facă socotelile şi să împiedice ca nu cumva produsul impozitelor să se rătăcească pe drum.

Theodosiu al II-lea primi, fără reproşuri, această nouă insultă. *Poate chiar că nu ştiu nimic despre ea.* Dar Crysaphius nu-i iertă niciodată lui Attila această lipsă de încredere şi jură să se răzbune pe acela care îi zădărnicea astfel cel mai frumos prilej al său de a face avere. De fapt, el nu pierdea nimic, pentru că cerea de la contribuabili mult mai mult decît trebuia şi oprea *pentru el restul. Începu să stoarcă pe senatori şi pe burghezii* bogaţi, apoi, după ce aceştia dăduseră tot ce aveau, pe negustori şi pe lucrători. În sfîrşit, nu uită nici obolul ţăranului, nici al plebeului şi în curînd nu mai rămăsese în tot imperiul un singur om, de la cel mai sărac la cel mai bogat, care să nu fie despuiat de tot avutul său.

Împăratul nici nu se sinchisea, pentru el era de ajuns să poată da în fiecare zi serbări strălucite şi în timp ce foamea pustia ţara, bucatele cele mai rare se îngrămădeau pe masa lui cu o risipă stupidă. Crysaphius organiza plăcerile stăpînului său şi avea grijă ca banii să nu lipsească niciodată la palat.

Oricît de prost ar fi fost administrate finanţele imperiului, Attila primi totuşi sumele care i se datorau, dar pe măsură ce se apropia clipa în care trebuia să fie gata pentru marea cucerire, el înţelegea primejdia lăsării Dunării ca frontieră între el şi imperiu. Era o poziţie strategică uşor de apărat şi dacă i-ar fi trecut prin gînd lui Attila - căci niciodată bizantinii nu ar fi avut această idee - să o fortifice, trecerea fluviului de către întreaga lui armată ar deveni foarte grea. El nu ştia încă dacă avea să atace Roma sau Constantinopolul, dar nu voia să aibă de trecut acest obstacol care în timpul iernii era imposibil de trecut din cauza curentului.

Ori el înţelegea să aleagă momentul prielnic ca să atace şi nu voia ca aceasta să depindă de vreun obstacol. Pentru aceas-

ta era nevoie să ocupe ţărmul drept şi să se aşeze acolo destul de temeinic ca să poată face din el punctul de plecare al expediţiei sale. Deoarece nişte călăreţi înaintaseră în Moesia şi în Tracia, pînă la o depărtare de cinci zile de fluviu, considera că acest ţinut fusese cucerit de el şi trebuia să-i fie recunoscut. Theodosiu nu va ghici intenţia ascunsă şi va crede că este o *nouă obrăznicie din partea mea*, gîndea el. Este *incapabil* să înţeleagă că Dunărea e singura lui frontieră naturală uşor de apărat. Va primi deci. Dacă va cere vreun sfat la Ravenna, Aetius îi va spune să refuze. În cazul acesta voi trimite cîteva mii de călăreţi şi voi relua fără greutate acel ţinut pe care l-am mai ocupat odată. În orice caz voi fi instalat pe ţărmul drept şi de acolo...

Conform obiceiului său de a nu lua niciodată prin forţă ceea ce putea să obţină prin viclenie, intimidare sau convingere, Attila trimise o ambasadă la Constantinopol. Trimişii însărcinaţi să înfăţişeze revendicările sale, trebuiau să fie dintre nobili şi oameni siguri căci negocierile aveau să fie, fără îndoială, delicate. El alese aşadar doi ambasadori.

Primul, Edecon, era luat din aristocraţia hună. Şef al gărzilor lui Attila, el făcea parte din acea ramură mongolă care forma printre huni o castă privilegiată. Dar Attila nu acorda favoruri numai compatrioţilor săi. El primea fără deosebire de naţionalitate pe toţi aceia care i se prezentau şi, în acelaşi timp, se aflau poate la curtea regelui mai mulţi străini decît huni. Îi aprecia după serviciile pe care puteau să le aducă şi după credinţa de care îi socotea în stare. Nu stătea la îndoială să le dea sarcini importante dacă talentul lor merita. Era un cunoscător de oameni, cu o extraordinară perspicacitate şi poseda în cel mai înalt grad o calitate pe care puţini suverani o au:

să ştie să-şi aleagă persoanele care îl înconjoară.

În această privinţă, curtea lui Attila prezenta cel mai ciudat amestec de indivizi, veniţi din toate colţurile lumii. Erau şefi gali şi răsculaţi celţi, germani şi africani, greci, persani şi spanioli. Toţi aventurierii de clasă înaltă pe care viaţa mediocră din imperiu îi dezgusta, se îndreptau spre el. Toţi şefii naţionalişti, sătui de jugul roman, veneau să-i ceară ajutorul împotriva tiranici imperiale; cei care nu admiteau ca Galia, Bretania, Panonia să fie sclavele unor stăpîni demni de dispreţuit ca Theodosiu sau Valentinian, salutau în Attila pe salvatorul care avea să-i scape de acest jug. Hunii nu vedeau fără mînie pe aceşti străini năvălind în tabăra lor şi ocupînd funcţii înalte, dar recunoşteau că regele nu-i alegea din capriciu şi ştia să judece dintr-o uitătură valoarea unui om şi foloasele pe care ar putea să le aducă.

Opera întreprinsă de Attila era internaţională şi avea să întrebuinţeze toate felurile de instrumente, dar mai cu seamă revendicări naţionaliste. Cînd un şef franc scos din drepturile sale, sau un nobil roman căruia curtea din Ravenna îi refuza serviciile, veneau să se înroleze în trupele sale, el le încredinţa imediat însărcinarea care le convenea. Avea astfel un îndoit avantaj: de a avea în jurul lui nişte oameni care îi datorau totul şi de a pune între el şi şefii huni, mereu înclinaţi spre independenţă, o gardă a cărei viaţă depindea de a lui. Printre romanii şi bizantinii, foarte numeroşi, care îl înconjurau, nu se aflau numai ambiţioşi amărîţi sau bărbaţi de stat nefericiţi, ci secretari, interpreţi şi chiar din acei aventurieri, care se văd în toate timpurile şi la toate ţările, care preferaseră primejdiile în locul monotonici unei existenţe banale. Ei se căsătoriseră cu femei din hoardă şi trăiau exact în felul hunilor. Ordonanţele

imperiale îi numeau trădători şi le puneau capul la preţ, dar ei erau, în realitate, nişte originali care avînd de ales între barbaria simplă a hunilor şi civilizaţia abominabil decrepită şi coruptă a imperiului, preferaseră această "întoarcere la natură". Printre aceşti europeni se aflau şi spioni, desigur, în solda Romei, sau a Bizanţului, scribi şi bufoni pe care împăratul îi trimisese regelui hun în dar şi în care acesta nu prea avea încredere din prevedere, temîndu-se de darurile romanilor şi de perfida lor generozitate.

Printre străinii care jucau un rol important în guvernul lui Attila, doi mai ales exercitau o mare influenţă, Onegese şi Oreste. Onegese era grec, dar ocupa pe lîngă rege, primul rol în naţiunea hună. Funcţiile sale erau aproape aceleaşi ca ale unui mare vizir şi Attila îi asculta cu atenţie părerile şi sfaturile. Oreste era panonian, adică german şi compatriot cu Actius. Nemulţumit de a-şi vedea prost răsplătite serviciile pe care le adusese imperiului, indignat de nerecunoştinţa cu care romanii îi uitau pe oamenii cărora le datorau atît de mult şi de uşurinţa cu care alegeau în cele mai înalte demnităţi nişte fiinţe de dispreţuit, el fugise la Attila.

Aceste dezertări erau consecinţa politicii absurde pe care o duceau curţile de la Ravenna şi Constantinopol. Capriciile gratitudinii imperiale ridicau dintr-o dată pe un om pentru ca să-l doboare a doua zi. Favoritul de azi devenea suspect, după fantezia Împărătesei sau a Marelui Eunuc. Miniştrii nu aveau asigurată o situaţie stabilă, nici generalii, iar cea mai mare grijă a funcţionarilor de tot felul era să-şi păstreze locul cu orice preţ, oricît ar fi fost de nesigur. Interesul ţării trecea pe planul al doilea, chiar Actius, acel bărbat de fier fusese ispitit adesea să treacă de partea hunilor, împotriva lui Bonifacius dar sen-

timentele de credinţă militară şi de datorie îl împiedicaseră să o facă. Tot în interesul imperiului chemase el pe huni şi dacă nu ar fi ascultat decît de dezgustul şi de dispreţul său, ar fi măturat, cu ajutorul lor, curtea putredă de la Ravenna. Dar în spatele Împăratului se afla Imperiul şi el slujea Imperiul, cu acea intransigenţă feudală a germanilor care nesocotesc totul, afară de legătura riguroasă între suveran şi vasal.

Nu se mai gîndea că Roma îi adusese neamul în stare de robie şi că îl oprima încă cu cea mai grosolană cruzime. El era general roman, nu se sinchisea de amabilităţile suspecte ale lui Valentinian sau de trădările Placidiei, rămînea credincios rolului său, plecînd, atunci cînd intra în dizgraţie, revenind atunci cînd teama de la curte îl chema.

Oreste, panonian ca şi el, suporta mai greu jugul roman şi venise pe lîngă Attila, cu speranţa că acest bărbat, în sfîrşit, avea să elibereze toate popoarele asuprite de jugul roman. Soarta care se joacă ironic cu viitorul oamenilor, rezerva lui Aetius, credinciosul, o moarte mişelească, asasinat chiar de mîna împăratului pe care îl salvase, dar din germanul răsculat ea făcu tatăl ultimului Împărat de Apus şi din capriciu îi dădu acestuia numele întemeietorului Romei, Romulus. Istoria Romană care începe cu acest nume, avea să se încheie tot cu el şi Oreste, sfătuitorul lui Attila, avea să dea Imperiului pe ultimul său Cezar.

CAPITOLUL IX

AMBASADE

Edecon şi Oreste plecară împreună spre Constantinopol. Ei aveau ca misiune să-i înfăţişeze lui Theodosiu al II-lea, ultimele pretenţii ale lui Attila. Acestea se refereau la rectificarea frontierelor aşa cum o dorea el şi la protocolul ambasadelor.

În privinţa frontierelor dunărene, hunul pretindea că îi aparţine toată regiunea de pe ţărmul drept al Dunării, de la fluviu pînă în locul unde se oprise expediţia din 441. Era timpul să delimiteze exact această linie care trecea pe la Naisus. El cerea ca tîrgurile aşezate mai înainte pe malul fluviului să fie trecute dincolo de această frontieră şi ca romanii care veniseră să se instaleze pe nedrept în această regiune, să se grăbească a o părăsi.

În ceea ce privea ambasadele, se plîngea că mesagerii trimişi de Bizanţ erau adesea oameni de nimic şi făcea cunoscut Împăratului că nu va mai primi de aici înainte decît persoanele cu cele mai înalte funcţii în stat. Ceilalţi vor fi opriţi la poarta sa şi alungaţi imediat.

Theodosiu acordă o audienţă trimişilor lui Attila care îi spuseră scopul călătoriei lor. El ascultă cu dispreţ pe Oreste pe care îl privea ca pe un trădător şi un dezertor şi răspunse că acest lucru era prea delicat şi merita o examinare atentă. În adevăr, nu era uşor să delimiteze noua frontieră şi trebuia pentru aceasta, să numească experţi, să procedeze la statistici. Attila, insistînd din nou să ceară extrădarea dezertorilor huni, trebuia de asemenea să facă cercetări în întreg Imperiul, ca să cunoască numărul acelora care ar fi putut să se mai găsească încă şi să-i adune.

Oreste şi Edecon se retraseră. În momentul cînd părăseau sala de audienţă, fură întîmpinaţi de un ataşat de ambasadă, anume Vigilas, care le-a explicat că după ce fuseseră la Împărat, trebuiau să facă o vizită Purtătorului de Sabie şi se oferi să-i conducă la el. Cunoscînd rolul pe care îl juca Crysaphius la Constantinopol, ambasadorii acceptară şi merseră de-a lungul palatului, pentru a ajunge la apartamentele Eunucului.

În toate sălile pe care le-au traversat, Edecon scotea strigăte de admiraţie.

Obişnuit cu căruţele şi cu grosolanele case de lemn, hunul privea înmărmurit marmorele preţioase, vasele, sculpturile. Orbit de luxul răspîndit din belşug în palat, el se oprea la fiecare pas, spre a privi un mozaic, a pipăi o stofă, a contempla o statuie. Oreste, obişnuit din copilărie cu fastul bizantin pe care îl părăsise pentru viaţa simplă a hunilor, zîmbea de acest entuziasm naiv şi îl lăsa pe tovarăşul său să se oprească cît de mult dorea pentru a admira fiecare obiect. Călăuza lor, Vigilas, considera demnă de dispreţ această curiozitate de prost gust. El era însărcinat să-i conducă la Crysaphius şi nu să arate acestor barbari frumuseţile palatului. Întrerupse sec între-

bările neîncetate ale lui Edecon şi îi introduse numaidecît în apartamentul Eunucului.

Crysaphius nu prea avea încredere în calităţile diplomatice ale stăpînului său. Din politeţe, el se abţinuse să apară la primirea ambasadorilor, dar era foarte nerăbdător să afle mesajul lui Attila pe care aceştia îl aduseseră lui Theodosiu şi îi chemase la el, ca să discute fără pretenţii, oficial, condiţiile lor. El îi ascultă fără să spună un cuvînt.

Importanţa acestor condiţii l-au făcut să evite a se pronunţa. Trebuia să se gîndească, să vorbească împăratului, avea să-i primească din nou a doua zi.

Totuşi ambasadorii de-abia plecaseră de cîteva minute, cînd fură ajunşi de către Vigilas care le transmise o invitaţie la masă la Crysaphius.

Surprinşi, ei primiră şi cînd se înapoiară, seara, găsiră pe Eunuc surîzînd, afabil, căutind să-i trateze cît mai bine. Destul de îngrijoraţi de această schimbare de atitudine şi temîndu-se de amabilităţile unui om despre care se spunea că este cu două feţe şi în stare de orice ca să-şi asigure puterea, la început de-abia luară cîte puţin din mîncare, dar în cele din urmă, lăcomia puse stăpînire pe ei. Vigilas, care lua de asemenea parte la masă, îi observa cu coada ochiului şi rîdea de mirarea lui Edecon la fiecare nou fel de mîncare. Arta bucătăriei bizantine cerea ca nici un fel să nu semene cu ceea ce era în adevăr. Cărnurile erau tăiate şi împodobite în formă de peşti, deserturile se travesteau în legume şi talentul bucătarilor se deda la aceste invenţii cu o bogăţie de imaginaţie uimitoare. Vinul era din belşug, variat şi bun. Vigilas se uita la Crysaphius pe furiş, ca şi cînd ar fi voit să-i spună: "Nu ţi-am spus eu?" şi amîndoi păreau că se bucură de plăcerea puerilă pe care

Edecon, trecînd peste orice neîncredere, o simţea la acest ospăţ.

În timpul scurtului interval în care rămăsese singur cu Purtătorul de Sabie, ataşatul de ambasadă îi descrisese, zîmbind ironic, admiraţia stupidă de care hunul dădea dovadă la fiecare pas. Dar Crysaphius, care ştia să tragă foloase din orice împrejurare, întrevăzuse numaidecît posibilitatea de a întrebuinţa această stare de spirit şi invitaţia lui nu avusese alt scop decît să aducă la el pe trimişii lui Attila, ca să-i poată studia şi să vadă ce ar putea să scoată de la ei.

Năucit de surpriză şi entuziasm, Edecon mînca şi bea cu lăcomie şi toţi se grăbeau în jurul lui să-l îndoape cu mîncăruri şi cu vinuri. După masă, oaspeţii se plimbară prin apartamentul lui Crysaphius. Acesta îi făcu să admire veşmintele sale ţesute cu aur, colorate cu purpură, brodate şi împodobite cu pietre preţioase, bijuteriile sale, lăzile în care îşi închidea comoara. Vase de argint şi cupe pictate acopereau masa din belşug.

Din întîmplare, Eunucul îl îndreaptă spre paturi. Aici băutură din nou.

Către miezul nopţii, în timp ce Vigilas discuta cu Oreste asupra unor chestiuni de strategie, Crysaphius se aprope de Edecon şi arătîndu-i pe ceilalţi oaspeţi, îi spuse: "Ce rău e că v-a lăsat astfel, la o parte! Nu concep ca un bărbat de talia dumneavoastră să fie eclipsat de acest Oreste care nu este decît un prost şi totuşi vedeţi toate onorurile sînt pentru el..." Edecon se uită la Oreste şi Vigilas şi îşi întoarse privirea întunecată. "Desigur, urmă Crysaphius, el este bogat. Ah! cînd eşti bogat..." Şi începu să-i enumere tot ceea ce ar putea să aibă cu bani, arătîndu-i cu un gest luxul din sală. Apoi adăugă: "Aţi putea să

aveţi toate acestea, dacă aţi voi..." Edecon se uită cu lăcomie. "Cum?" - "O, nu ar fi prea greu... dar poate că nu aţi voi!" - "Aş face orice", spuse Edecon cu sălbăticie. "Orice?" repetă Crysaphius cu un aer neîncrezător. Hunul clătină din cap de mai multe ori cu o încăpăţînare posomorîtă. Atunci Eunucul se aplecă spre el şi îi şopti: "Chiar împotriva stăpînului dumitale...?" Edecon făcu un semn afirmativ cu violenţă. Crysaphius spuse cu un zîmbet care putea face să treacă întrebarea sa drept o glumă: "L-ai omorî pe Attila?" şi ochii lui observau faţa interlocutorului său. Observă o luptă între credinţă şi lăcomie. Edecon era să spună nu, dar se uită la paturile moi, la cupele de aur, la flori şi spuse: da. Cum, în acel moment, Oreste şi Vigilas se apropiau de ei, Crysaphius şopti: "Mîine dimineaţă, la ora unsprezece, aici". Şi Edecon îl făcu să înţeleagă, cu un semn din cap, că era de acord.

A doua zi, Vigilas propuse lui Oreste o plimbare călare şi, în timp ce ambasadorul hun vizita împreună cu el monumentele din Constantinopol, Edecon se duse la Crysaphius. Acum fiind treaz, şovăia să-şi mai ţină făgăduiala, dar Eunucul ştiu să-i înfăţişeze cu atîta talent numeroasele avantaje pe care le-ar avea, o însemnată sumă de bani, bunăvoinţa împăratului, o înaltă funcţie la curte, încît şeful gărzilor lui Attila nu rezistă mult timp.

Desigur, lui îi va fi mult mai uşor decît oricare altul să execute această misiune. Regele era bănuitor şi te apropiai cu greu de el, dar Edecon îl vedea cînd voia şi putea să-şi aleagă după plac, momentul propice, favorabil, ca să-l lovească.

Totuşi, avea şi el destule riscuri, căci dacă oficerii lui Attila descopereau pe vinovat, ar fi plătit cu capul. Crysaphius înţelese ce insinua hunul şi oferi patruzeci de livre. Edecon ceru

cincizeci. Eunucul, care se aştepta la o cifră mult mai mare, se grăbi să primească şi tîrgul fu încheiat. În timp ce Edecon se ducea să-l întîlnească pe Oreste, Crysaphius alerga la Împărat pentru a-i anunţa vestea cea bună.

Theodosiu se prefăcu la început că nu este de acord cu această viclenie, această trădare, care, spunea el, ar răspîndi un mare scandal asupra măreţiei imperiului.

Dacă acei care se simt slabi, afirmă el cu mîndrie, scapă în felul acesta de duşmanii lor, foarte bine, dar nu este demnitatea unui monarh al Bizanţului să aprobe nişte procedee demne de dispreţuit. El însuşi nu voia să audă vorbindu-se de aceste negocieri pe care le condamna şi lăsa întreaga răspundere ministrului care luase iniţiativa. Crysaphius lăsă să se liniştească această mînie prefăcută pe care o cerea prestigiul Împăratului şi nu avu nevoie să insiste pentru a-l convinge pe Theodosiu că, a scăpa de Attila pentru cincizeci de livre de aur, era mijlocul cel mai economic care s-ar fi putut găsi. Dar pentru că Împăratul nu prea avea încredere în acest complice, Eunucul îi povesti felul în care, ameţit de măreţiile împărăteşti, barbarul se lăsase amăgit. Va face tot ce vom voi, spuse el. Îi credeam pe huni mai cinstiţi, răspunse Theodosiu. Chiar sînt, spuse Eunucul dar Edecon este supărat că i s-a dat lui Oreste rolul principal în conducerea ambasadei.

Am ştiut să întrebuinţez cu îndemînare mînia pe care i-a provocat-o această insultă, pentru a-i trezi ura împotriva lui Attila şi se va răzbuna sigur, atît din ciudă cît şi pentru a cîştiga recompensa făgăduită. Cincizeci de livre e mult, spuse Theodosiu clătinînd din cap. Nu l-ai putut face să ceară mai puţin? Crysaphius răspunse că într-o împrejurare ca aceasta, era mai bine să nu se tocmească.

Asigurat pe deplin, Theodosiu îşi reluă atitudinea maiestuoasă şi trimise să cheme pe ambasadori. Oreste, care în ajun îl văzuse stînd la îndoială, aproape tremurînd se miră că îl găseşte arogant, autoritar şi hotărît. Ieşise de la prima întrevedere, sigur că Theodosiu ar primi toate condiţiile lui Attila, dar astăzi întîlnea un adversar dîrz, care nu mai voia să audă vorbindu-se nici de tributuri, nici de dezertori. Theodosiu era cu atit mai neînduplecat cu cît fusese mai fricos şi se răzbuna dintr-o singură lovitură pentru toate insultele pe care i le adusese Attila. Îşi exagera chiar încăpăţînarea şi ambasadorul hun, obişnuit să găsească la bizantini mai multă supunere, nu înţelegea deloc motivele acestei schimbări.

Ştirea şoptită de către Crysaphius unui confident că un eveniment neaşteptat avea să schimbe în curînd mersul lucrurilor, fu repede cunoscută de întreaga curte şi, în orice parte se întorcea, hunul nu vedea decît zîmbete batjocoritoare sau figuri ameninţătoare. Alături de Împărat, stînd cu mîndrie într-o atitudine de Cezar, Purtătorul de Sabie îşi lăsa pleoapele peste ochii săi oblici, generalii îşi pipăiau săbiile, miniştrii îşi frecau mîinile cu înţeles şi întreaga curte de-abia putea să ascundă o mare bucurie.

Oreste, îngrijat ca un om care cade pe neaşteptate în mijlocul unei farse organizate împotriva lui, nu îşi explica această schimbare neaşteptată şi întreba din ochi pe Edecon care se ferea foarte mult să se uite la el. Acum, cînd Attila nu mai era de temut, căci li se părea deja mort, toţi bărbaţii de stat ai Bizanţului, uşuraţi de o grea povară, îşi reluau orgolioasa lor insolenţă. Din ordinul Împăratului, un scrib citi răspunsul pe care îl pregătise pentru Attila. Îl înştiinţau că nu se găsiseră în întreg imperiul decît şaptesprezece huni, pe care îi trimiteau

şi cu care trebuia să se mulţumească. În ceea ce priveşte chestiunea cu frontierele, Curtea Imperială nu vedea necesitatea de a schimba ceva în termenii tratatului precedent şi nu ar admite ca vreun călăreţ hun să pătrundă pe pămînt roman.

Pretenţia sa în ceea ce privea ambasadele era inacceptabilă şi, ca în trecut, îi vor trimite orice plenipotenţiar vor voi, chiar dacă aceştia ar fi nişte subofiţeri sau simplii soldaţi. Dimpotrivă, Theodosiu dorea să primească drept ambasador al lui Attila pe grecul Onegese, pe care voia să-l facă judecător şi arbitru al neînţelegerii şi îi recomanda să nu-i mai trimită de aici înainte nişte mojici ca Edecon ce nu putea să fie "persona grata" la o curte civilizată.

Cum Oreste încerca să discute, Theodosiu îi impuse tăcerea cu un aer ameninţător. Comisia pentru delimitare? Era amînată. Raporturile experţilor? Se trecuse peste ele. Retragerea romanilor stabiliţi în provincia Naisus? Dacă se simt bine acolo, nu au decît să rămînă şi nimeni să nu vină să-i turbure. Împăratul puse capăt discuţiei, ridicîndu-se cu un aer ofensat.

În clipa cînd ieşea adăugă că ambasadorii huni aveau să plece imediat şi aveau să-i însoţească nişte plenipotenţiari bizantini pentru a da chiar în mîinile lui Attila răspunsul mîndru al Împăratului. Cu glas tare, el spuse lui Crysaphius, care ieşea împreună cu el, că hunii se făcuseră de nesuportat cu aroganţa lor şi că de azi înainte, Bizanţul are să ştie cum trebuie să se poarte faţă de aceşti barbari.

Curtea era nebună de entuziasm. Nobila atitudine a lui Theodosiu merita toate laudele. Iată cum trebuia să se vorbească cu hunii! Comentau surpriza lui Oreste, jena ascunsă a lui Edecon şi lăudau minunatele calităţi politice ale Marelui Eunuc.

Acesta aranja cu Împăratul protocolul ambasadei. Aveau să-l trimită pe Vigilas, desigur, care era amestecat în această afacere, pentru a-l supraveghea pe Edecon, dar trebuia să pună în fruntea misiunii un bărbat de o cinste cunoscută, pentru a îndepărta orice bănuială. Acesta nu trebuia să cunoască adevăratul scop, căci dacă era cinstit avea să refuze să acopere atentatul pregătit. Nu se afla la curte decît un singur om care ar fi putut juca acest rol: Maximinus, care tocmai se înapoiase din străinătate în ziua aceea şi nu cunoştea complotul.

Grăbit să se vadă scăpat mai repede de adversarul său, Împăratul alese în grabă membrii ambasadei şi Maximinus, fără să bănuiască ceva, primi misiunea de a discuta cu Attila rectificarea frontierelor pe care o cerea acesta.

El nu bănuia marea primejdie în care intra cînd s-ar fi aflat că Attila fusese asasinat prin instigarea emisarilor bizantini şi se bizuiau pe buna lui credinţă ca să cîştige încrederea hunului şi să le dea voie conjuraţilor să-şi pună planul în aplicare. Crysaphius voi să-i dea lui Edecon suma fixată, dar hunul refuză, spunînd că nu poate să ia cu el cincizeci de livre aur fără să atragă atenţia, lăcomia sau bănuiala tovarăşilor săi.

Era mai bine ca un om singur, Vigilas de exemplu, să se înapoieze la Constantinopol, de îndată ce ambasada ar fi ajuns la Attila, să ia banii şi să-i aducă.

Crysaphius primi acest aranjament cu speranţa că aveau să fie măcelăriţi toţi criminalii imediat ce s-ar fi descoperit omorul şi că astfel orice plată ar fi fost de prisos. Împăratul arătă totuşi oarecare scrupule în privinţa lui Maximinus.

Ce avea să se întîmple cu el? Crysaphius răspunse că nu avea nici o grijă şi că lucrurile aveau să meargă cît se poate de bine.

Dacă atentatul reuşea, probabil că, în învălmăşeala care s-ar isca atunci, ambasadorii ar putea să scape. Dacă dădea greş, Împăratul avea să se spele pe mîini şi să-l lase pe Maximinus să se descurce cu Attila.

Îşi aduseră aminte că cinstea lui Maximinus se împotrivise adesea intrigilor lui Crysaphius şi Împăratul zîmbi auzind pe Purtătorul de Sabie cum declară că, ministrul nu se ducea la nici o primejdie, dar că, dacă din întîmplare ar avea o soartă fatală, el ar primi onorurile patriei şi că aceasta era singura ambiţie a oricărui adevărat roman.

În realitate Crysaphius ştia foarte bine că ambasada va plăti pentru atentat, fie el reuşit sau nu şi dacă recomandase cu atîta căldură pe Maximinus ca să o conducă, făcuse aceasta nu pentru că era cel mai cinstit om de la Curte, ceea ce interesa prea puţin, ci unul din duşmanii săi personali pe care l-ar fi văzut dispărînd fără regret.

Printre scribii care trebuiau să însoţească misiunea, se afla un tînăr grec numit Priscos, a cărui isteţime şi stil elegant erau lăudate de toţi.

Fericit că face o călătorie lungă, că va vedea pe celebrul rege al hunilor, că avea să observe obiceiurile barbarilor şi priveliştile din ţara lor, scriitorul îşi luase cu el o mulţime de tăbliţe şi de suluri în vederea observaţiilor curioase pe care ar avea prilejul să le facă asupra obiceiurilor şi instituţiilor precum şi asupra nenumăratelor întîmplări din călătorie.

Priscos făcea parte dintre acei ataşaţi de ambasadă ce se îngrijesc mai mult de literatură decît de diplomaţie, care găsesc în diferitele misiuni cu care sînt însărcinaţi, un excelent mijloc de a-şi nota observaţiile personale asupra psihologiei indivizilor, de a asculta anecdote şi de a-şi împrospăta în străinătate,

impresiile pe care şederea la Bizanţ le făcea plicticoase. Avea în acelaşi timp simţul pitorescului şi al profunzimii şi fusese adăugat la ambasada lui Maximinus nu pentru serviciile care putea să i le aducă, ci mai mult în vederea cărţii pe care o va aduce desigur de acolo şi care, avea să fie unul din cele mai curioase documente asupra personalităţii cvasi legendare a lui Attila.

Îl ştiau credincios ideilor guvernului şi nu se temeau că avea să arate, cum se întîmpla adesea la tinerii romani cu spirit subversiv, o curiozitate perversă şi o simpatie vătămătoare faţă de hun.

Aureola teribilă cu care închipuirea populară îl înconjura, făcea pe unii din aceşti trîndavi, nemulţumiţi de tot şi chiar de ei înşişi, îi făcea să se aprindă şi în ciuda ordinei stabilite, căutau să răstoarne, în paradoxuri ce le credeau sărăcite, frumoasele tradiţii ale părinţilor lor.

Cîteodată îi auzea spunînd că Attila îi este superior lui Theodosiu, că geniul său politic era minunat şi nu vor sta pe gînduri să-l aplaude, dacă într-o zi i-ar trece prin mine să vină să scuture praful de ipocrizie care acoperea socictatea romană. Toţi oamenii cu judecată nu îngăduiau asemenea zvonuri şi prevedeau cel mai trist viitor acelora care le răspîndeau.

Priscos însă, respecta prea mult ordinea socială ca să-şi îngăduie să gîndească lucruri aşa de necuviincioase şi toţi ştiau că avea să judece cu asprime pe regele hunilor şi neamul lui. Cartea sa avea să fie astfel, o justificare a faptei lui Edecon şi avea să convingă pe aceia care s-ar fi putut formaliza faţă de procedeul întrebuinţat pentru a îndepărta pe Attila. Căci, totdeauna se găsesc oameni care pretind să-şi impună ideile lor în exerciţiul sănătoaselor virtuţi politice.

CAPITOLUL X

JURNALUL LUI PRISCOS

Cele două ambasade au părăsit oraşul în aceeaşi zi. Vom face drumul împreună, cu toate că vecinătatea barbarilor mirosind a sudoare şi a grăsime, ne este de nesuferit. În schimb, ne vor sluji de călăuze după ce vom fi trecut frontierele Imperiului şi nu vom risca să ne rătăcim. Maximinus şi Oreste, ambasadorul hun, s-au întreţinut cu familiaritate tot timpul drumului. Domneşte mai puţină prietenie între cele două escorte ale lor. Mesele - mereu carne friptă de vacă şi de berbec - sînt prilej de frecvente certuri, căci hunii se îmbată de bună voie şi atunci devin arţăgoşi şi bătăuşi. Nu s-ar putea şti pînă la ce punct aceşti barbari sînt grosolani şi încrezuţi. Ieri seara, conversaţia condusă cu stîngăcie, se îndreptă asupra unui fel de paralelă între augustul nostru împărat Theodosiu şi Attila. Vigilas, indignat de faptul că o asemenea comparaţie era o insultă pentru stăpînul nostru, făcu observaţia că era necuviincios să apropie pe un om de un zeu. La acest cuvînt, barbarii izbucniră în rîs şi susţinură că regele lor făcea mai mult decît

al nostru şi că în orice caz, este absurd să compare un om oricare ar fi fost el, cu un zeu. Noi scosesem deja săbiile ca să pedepsim insulta lor, cînd Maximinus ne convinse să avem răbdare şi indulgenţă.

Aceste fiinţe cu faţa galbenă nu meritä, de fapt, să fie tratate ca nişte oameni... Nu au nici mintea sau educaţia animalelor obişnuite.

...

Maximinus a rămas foarte surprins de o convorbire pe care o avusese cu Oreste şi în care trimisul lui Attila ar fi vorbit despre Edecon în termeni obscuri care au trezit neîncrederea ambasadorului.

Aceasta tocmai în acea clipă, dăduse celor doi huni veşminte de mătase şi geme din India. Nu cumva Oreste fusese nemulţumit de ceea ce primise?

Maximinus căută să afle de la Vigilas, care cunoştea bine obiceiurile acestor huni, care era înţelesul exact al celor auzite. Dar Vigilas, care nu poate să-l sufere pe Oreste şi are dreptate, căci acest panonian este un trădător şi un renegat, i-a explicat că vorbeşte prostii şi că ceea ce spune nu are nici un înţeles. Totuşi el a vorbit după aceea multă vreme cu Edecon şi acesta părea foarte nemulţumit. Există după cît se pare, între cei doi huni, o veche ceartă, alimentată de neîncetate griji pentru întîietate şi etichetă, care nu sînt deloc potrivite pentru nişte barbari aşa de grosolani.

...

Sardicum. Iată sînt trei zile de cînd am părăsit Constantinopolul. Ne instalăm cum putem în nişte case dărăpănate, ca să ne petrecem noaptea. Oraşul a fost ras de pe faţa pămîntului de către huni, în timpul expediţiei lor din 441. Unul dintre noi

a făcut în timpul mesei cîteva aluzii la furia distrugătoare a acestor călăreţi. "Pe acolo pe unde trec, iarba nu mai încolţeşte".

Auzind aceste cuvinte care ar fi trebuit să-i facă să se ruşineze, hunii au scos strigăte de triumf. Ai fi crezut că luau cele spuse drept o laudă...

...

Naissus. Nu a scăpat nici oraşul acesta de brutalitatea hunilor. Gloria de a-l fi văzut născîndu-se pe marele Constantin, ar fi trebui să-l ferească, dar aceşti sălbatici nu respectă nimic. O populaţie jalnică de bătrîni şi bolnavi care locuieşte încă în aceste ruine, ne-a înconjurat cu plînsetele şi vaietele lor. Am consolat cum am putut mai bine, pe aceste victime ale năvălirii asiatice.

...

În fiecare zi, un nou spectacol de groază ni se înfăţişează. Cîmpia pe care o traversăm este presărată cu schelete. Victime ale războiului, se va spune. Nu, ale barbariei, căci aceste animale sălbatice care se numesc huni, nu merită să fie priviţi ca nişte războinici. Să dea Dumnezeu să putem într-o zi să nimicim această naţiune nefastă.

...

Toată ziua am trecut prin nişte defileuri strîmte şi îngrozitoare. Agintheum. Oprire. Locuitorii ne aduc boi şi berbeci pentru masă. De la plecarea noastră din Constantinopol, nu mai mîncăm decît carne friptă şi chiar cei mai puţin pretenţioşi dintre noi, suportă cu greutate această monotonie. Hunii dimpotrivă, nu par să sufere şi sfîşie cu frumoşii lor dinţi carnea sîngerîndă. Arta bucătarilor noştri ne îngăduie să măsurăm distanţa care ne desparte de aceste brute.

Am trecut Istrum în nişte bărci din scoarţă de copac pe care luntraşii huni le conduc cu îndemînare, evitînd curenţii fluviului. Aceste bărci le găseai în număr mare pe ţărmuri şi erau de ajuns ca să transporte o întreagă armată. Deoarece ne miram de acest lucru, ni s-a spus că Attila vîna prin împrejurimi. Ce fel de vînătoare?

...

E sigur că această pretinsă vînătoare nu era decît un pretext. Hunii nu puteau să se mulţumească cu o petrecere aşa de nevinovată. Ceea ce numeau ei "vînătoare", este războiul. I-am atras atenţia lui Oreste că stăpînul său vîna pe pămînt roman, contrar tratatelor. Şi ce nevoie avea el să aducă o armată la vînătoare?

...

De îndată ce am trecut Dunărea, ambasadorii huni şi escorta lor au plecat în galop, lăsîndu-ne într-o mare încurcătură. Maximinus era foarte nemulţumit de faptul că ne-au abandonat. Nouă ne părea bine că ne-am văzut scăpaţi de aceşti barbari murdari şi grosolani. Ne rămăseseră două sau trei călăuze care nu înţeleg nici latina, nici greaca şi care ne vorbesc în limba lor. Chiar Vigilas nu ajunge să se înţeleagă cu ei şi totul se comunică prin strigăte şi prin semne, lucru care înveseleşte foarte mult pe soldaţii din garda noastră.

...

Ne apropiem de ţintă. În momentul cînd ne aşezam corturile pentru noapte, după o zi foarte obositoare, auzim zgomotul unor cai în galop şi doi călăreţi huni ne anunţă că Attila îşi are tabăra nu departe de noi şi că ne vor conduce la el a doua zi. Sîntem foarte bucuroşi că am ajuns la capătul călătoriei noastre. Hunii au luat masa cu noi, destul de curtenitor.

Astăzi - în sfîrşit! - avem să dăm ochii cu vestitul barbar. Ne-am suit în vîrful unei coline de unde ni se dezvăluie o cîmpie întinsă, plină de corturi şi de căruţe. Avem să ne instalăm aici şi să ne odihnim cîteva ore, înainte de a ne îndeplini misiunea.

...

De-abia ne descărcasem bagajele, cînd o trupă de călăreţi se repede spre noi cu strigăte şi gesturi ameninţătoare. Eram foarte îngrijoraţi, dar Vigilas care îi întreabă, ne spune că supărarea lor era din pricină că ne înălţasem corturile pe un loc ridicat, în timp ce regele lor se găsea în cîmpie. Acest lucru era, după cît se părea cu totul contrariu obiceiurilor acestui popor. Noi ne-am scuzat, dar nu fără ironie, de această crimă de les-majestate făcută fără voia noastră şi ne-am coborît spre a căuta un loc mai modest, de unde să nu atîrnăm deasupra locuinţei regale.

...

Cum vor putea popoarele civilizate să trateze cu aceşti barbari care nu cunosc nici cele mai elementare reguli de bună purtare? Un şef hun, numit Scotta, care pare că se bucură de o mare încredere din partea lui Attila, a intrat în tabăra noastră cu o escortă numeroasă de nobili, printre care am recunoscut pe Edecon şi pe Oreste. Cu o lipsă de politeţe nemaipomenită, Scotta ne-a întrebat care era scopul ambasadei noastre. Maximinus i-a răspuns cu demnitate, că trebuie să-şi înmîneze mesajul chiar lui Attila, în vreme ce noi ne priveam încremeniţi, atît de surprinzătoare ne părea îndrăzneala hunilor, chiar din partea unor asiatici încă sălbatici.

Răspunsul mîndru al lui Maximinus îi înfurie şi îşi repetară întrebarea la care li se răspunse din nou în acelaşi fel. Adăugă

că regulile diplomației internaționale n-ar trebui să fie ignorate de huni, care au trimis atîtea ambasade la Bizanț și că se miră că i se cere lui să le calce. Văzînd nereușita încercării lor, se retraseră atunci foarte mîniați. Cîteva clipe mai tîrziu, veniră din nou, dar am observat că generalul Edecon nu era printre ei. Își repetară întrebarea cu o încăpățînare dobitocească, pînă cînd Maximinus, pierzîndu-și răbdarea, le spuse că nu mai răspunde nimic. Avuserăm atunci surprinderea de a-l vedea pe Scotta izbucnind în rîs și mare ne fu indignarea și uimirea, cînd ne declară că știa foarte bine mesajul pe care îl adusesem noi și, ca să ne-o dovedească, ni-l spuse, cuvînt cu cuvînt. Rămăsesem nemișcați, ca și cînd ne-ar fi trăznit.

Niciodată nu ni se adusese o asemenea insultă. Am observat că Maximinus pălise descoperind că secretele de stat erau divulgate într-un mod atît de indiscret și imprudent. Abia își venise în fire, cînd Scotta adăugă în mod grosolan că dacă nu mai aveam altceva de spus, puteam pleca și Maximinus și dădu ordin să ne pregătim bagajele. Vigilas îl opri, spunînd că nu trebuie să ia lucrurile în grabă, că hunii nu erau răi, că era de ajuns să te pricepi cum să-i iei, că neînduplecarea ambasadorului îi rănise. El adăugă că totul era pierdut dacă ar fi plecat acum și că se simțea în stare să aranjeze lucrurile, dacă ar putea să-l vadă pe Attila o singură clipă.

Trebuia să cîștige timp, spunea el, să pretexteze că Maximinus avea la el niște instrucțiuni secrete care aveau nevoie de o audiență la rege.

Maximinus nu voi să-i urmeze sfatul și către seară eram gata să pornim la drum. Nu ne prea plăcea să ne aventurăm astfel noaptea, într-o țară necunoscută și nu ne ascundeam deloc nemulțumirea. Ambasadorul însă, nu voia să mai rămînă nici

o clipă mai mult printre oamenii care îl insultaseră şi tocmai dădea semnalul de plecare, cînd un alai caraghios înaintă spre noi. Un mesager al lui Attila, urmat de un bou viu şi cîţiva servitori purtînd coşuri cu peşte, ne rugă să primim aceste daruri şi să nu plecăm înainte de a se face ziuă. Maximinus stătea la îndoială, dar noi îl îndemnarăm să se învoiască la această pace şi ne culcarăm după ce mîncasem cu poftă...

...

Am dormit foarte bine, dar un vis m-a sfătuit să nu mă încred în Vigilas.

Atitudinea pe care a luat-o ieri, mi-a părut de altfel suspectă. Am găsit un om inteligent, anume Rusticius, care vorbeşte curent limbile barbare. El nu face parte din personalul ambasadei noastre şi ne-a urmat din curiozitate sau mai mult din dorinţa de a studia relaţiile comerciale care s-ar putea stabili mai tîrziu cu hunii. L-am luat ca interpret şi ne-am dus la Scotta să-i cerem, dacă nu ar putea să se folosească cumva de influenţa lui ca să obţină pentru noi o audienţă la Attila. La început spuse că era cu neputinţă, dar îi dădui cîteva mici daruri care l-au îmblînzit imediat. Comunicai rezultatul misiunii mele lui Maximinus care avu bunăvoinţa să mă aprobe şi îmi lăudă foarte mult iniţiativa, căci, nu se scursese nici măcar o oră, cînd îl văzurăm pe Scotta galopînd spre noi. Audienţa, ne spuse el, era acordată şi regele ne aştepta.

Trecurăm de tabără şi ajunserăm lîngă un cort mare despre care Scotta ne spuse că este al lui Attila. Se afla în jurul acestui cort, o mulţime atît de numeroasă ţinută în frîu de cîteva cordoane de soldaţi, încît cu mare greutate am ajuns la uşă.

Attila, înconjurat de miniştri şi de ofiţeri, era aşezat pe un scaun de lemn. Am rămas surprins cînd am văzut cît de simple

erau veşmintele sale, pe cînd şefii huni erau îmbrăcaţi cu stofe delicate şi împestriţate, furate fără îndoială de la chinezi şi de la perşi, brodate cu păsări şi flori, cu o lucrătură din cele mai frumoase. În cort, se aflau puţine obiecte de preţ.

Am zărit doar cîteva blănuri frumoase, aruncate pe pămînt şi nişte scaune de lemn, lucrate grosolan. Avea lîngă el un arc şi o secure. Cu toate că nu l-am văzut decît şezînd, mi s-a părut mic, dar foarte viguros. Faţa lui este de un galben întunecat, fără barbă şi ciudat de lată. Ochii lui mici, duşi în fundul capului, ne priveau cu curiozitate. Îndată ce am intrat ne-am oprit, în timp ce Maximinus înaintă spre el. Acesta ţinea în mînă scrisoarea lui Theodosiu şi o dădu regelui spunînd că împăratul îi trimitea urări de sănătate. Barbarul răspunse scurt: "Să se întîmple romanilor tot binele pe care mi-l doresc". Rămaserăm surprinşi de acest răspuns puţin curtenitor, dar Attila, aruncîndu-şi privirile peste oamenii care ne însoţeau, îşi opri deodată ochii asupra lui Vigilas. El strigă atunci, cu o voce aspră ce ne făcu să tresărim:"Brută neruşinată, cum îndrăzneşti să te înfăţişezi înaintea mea? Nu făceai parte din suita lui Anatolius şi ai luat parte împreună cu el la negocieri? Nu ştiai că nici un ambasador roman nu avea să fie primit aici atîta timp cît toţi dezertorii huni nu vor fi fost predaţi?..." Vigilas tulburat spuse că fusese executată convenţia. "Nu este adevărat!" strigă Attila şi, din ordinul său, un scrib începu să enumere toţi fugarii care se găseau, pretindea el, pe teritoriul Imperiului şi care erau mult mai numeroşi decît cei şaptesprezece pe care îi adusesem cu noi. După ce se termină această lungă lectură, Attila făcîndu-l să tacă pe Maximinus care voia să spună ceva, declară că dacă faptul de a face parte din ambasadă nu ar ocroti pe secretar împotriva acestei pe-

depse, ar da ordin ca Vigilas să fie crucificat pentru a-l pedepsi pentru cuvintele sale obraznice.

Îi ordonă acestuia să plece imediat la Bizanţ cu unul din ofiţerii săi şi să-i aminească împăratului înţelegerea făcută. Aceasta era numai o chestiune de principiu, spuse el, căci ştia pe aceşti fugari că nu sînt în stare să aducă nici cel mai mic serviciu duşmanilor săi, dar nu voia să mai rămînă nici un supus hun în solda străinătăţii.

La un gest al lui Maximinus, el spuse că ordinul de plecare nu-l privea decît pe Vigilas şi că ambasada avea să rămînă lîngă el pînă cînd va fi gata răspunsul pe care voia să-l facă lui Theodosiu. Îi dădurăm atunci darurile ce i le adusesem. El le primi cu bunăvoinţă, păru mulţumit şi ne concedie.

...

Vigilas e foarte îngrijorat de urmările ce le poate avea acest incident şi nu ştie cărui motiv să atribuie mînia neaşteptată a lui Attila. Eu cred că hunii poate i-au raportat cuvintele pe care le-a rostit la prînzul de la Sardicum, dar el pare că se teme de altceva şi pretinde că există desigur o cauză mai gravă. Păru tousi mai liniştit după ce Edecon veni să vorbească cu el multă vreme şi ne spuse apoi că ce-l înfuriase pe Attila şi-l făcuse să ameninţe, era chestiunea fugarilor...

...

După vizita lui Edecon, am primit pe aceea a unui şef hun care a venit să ne aducă la cunoştinţă o hotărîre a regelui care interzice personalului ambasadei de a cumpăra ceva din ţară, cu excepţia alimentelor trebuincioase.

Aceasta ne înveseli foarte mult căci nu eram tentaţi de nimic din ceea ce vedeam în jurul nostru. Hotărîrea prevedea că interzicerea se referea atît la cai cît şi la prizonierii romani şi

sclavii barbari...

Un mesager al lui Attila ne informează că regele se va înapoia în curînd în capitală şi ne spune să fim gata să-l urmăm. Ne încărcarăm catîrii şi ne pregătirăm cuferele. Aşteptăm la bunul plac al regelui...

...

Am fost deşteptaţi de vacarmul care domneşte în tabără. Ne terminarăm pregătirile de plecare şi ajungem ariergarda armatei, care se îndreaptă către nord. Vigilas a plecat spre Constantinopol, ieri, împreună cu hunul Esla. Ni se pare că acesta îl urmează mai mult ca temnicer decît ca tovarăş de drum, căci a luat cu el o numeroasă escortă de călăreţi înarmaţi...

...

Am părăsit armata hunilor. În timp ce aceasta o lua la stînga, călăuzele noastre au continuat să urmeze acelaşi drum. Deoarece noi ne miram, ne-au spus că avea să se serbeze căsătoria lui Attila cu fiica unuia dintre miniştrii săi, Escam, şi că nici un străin nu trebuia să ia parte la această ceremonie.

Căsătoria lui Attila! Are deja mai mult de două sute de femei.

...

Ţinutul prin care trecem este neted şi monoton şi întretăiat de mlaştină. Întîlnim cîteva rîuri pe care le trecem prin vad, sau cînd sînt prea adînci, în bărci, aduse de oamenii care locuiesc prin satele vecine. Tot ei ne aduc miere, hidromel şi lapte de iapă, care ne fac să regretăm aproape, carnea friptă pe care o mîncam în călătoria noastră de mai înainte.

...

Am îndurat o furtună dintre cele mai grozave ce se pot

închipui.

Corturile şi toate uneltele noastre au fost aruncate în rîu de vînt şi am stat toată noaptea în ploaie, în căutarea unui sat în care să ne putem adăposti. Am găsit din fericire un grup de colibe, de unde, la strigătele noastre, hunii au ieşit cu trestii aprinse. Ne-au primit cu amabilitate. Am putut să ne uscăm hainele noastre ude pe lîngă foc. Una dintre soţiile lui Bleda, care este stăpîna satului, a trimis să ne aducă mîncare şi cîteva femei pentru plăcerile noastre amoroase, lucru pe care hunii îl priveau ca o mare cinste.

Noi am luat alimentele şi am lăsat femeile, căci eram zdrobiţi de oboseală şi somnul ne copleşise.

...

Dimineaţă furtuna a încetat. Imediat ce a răsărit soarele ne-am căutat corturile şi am putut recupera nu fără greutate, o parte din lucrurile pe care ni le smulsese furtuna. Ne-am petrecut ziua uscîndu-ne lucrurile. Apoi ne-am dus să-i mulţumim reginei pentru ospitalitatea ei. I-am oferit trei cupe de argint, cîteva blănuri de culoarea purpurei, pipe de India, curmale, lucruri pe care aceşti barbari le preţuiră cu atît mai mult, cu cît le erau necunoscute.

...

În sfîrşit, auzirăm vorbindu-se latineşte, altfel decît cu accentul barbar pe care oamenii de aici nu-l pierd niciodată, oricît de lungă ar fi fost şederea lor la Roma! Observam de cîtva timp o caravană care se îndrepta spre noi şi ne întrebam ce putea fi, cînd recunoscurăm că sînt romani.

Ei răspunseră bucuroşi la saluturile noastre şi ne spuseră că se duceau cu o ambasadă la Attila ca să reglementeze afacerea aselor din Sirmium. Cum noi nu ştiam despre ce era vorba, ne

povestirã cã, atunci cînd hunii asediaserã Sirmium, episcopul, temîndu-se ca vasele sfinte sã nu cadã în mîna pãgînilor care le-ar fi profanat, se înţelese cu un secretar al lui Attila, anume Constancius, cãruia i le încredinţaserã spunîndu-i sã se slujeascã de ele ca sã-l rãscumpere dacã ajunge prizonierul barbarilor, sau sã rãscumpere alţi captivi, dacã el ar fi murit. Episcopul muri şi Constancius se feri sã întrebuinţeze depozitul ca sã-i rãscumpere pe prizonieri. El dãdu vasele ca amanet unui cãmãtar roman şi cheltui banii pe care acesta i-i dãdu în schimb. Cum el nu a putut sã-i ramburseze la data fixatã, cãmãtarul vîndu atunci amanetul unui episcop din Italia care îl cumpãrã cu o sumã neînsemnatã. Attila, aflînd de toate acestea, se simţi jignit, Constancius fu executat şi scrise lui Valentinian pentru a-i cere vasele care, spunea el, îi aparţineau. Lucrul acesta îl aflarãm de la contele Romulus care spunea cã este socrul lui Oreste, ministrul hun, Tatullus, tatãl lui Oreste, îl însoţea, fericit de prilejul care i se oferã de a-şi revedea fiul. Împreunã cu ei mai sînt doi ofiţeri, Promotus şi Romanus şi un scrib gal pe care Aetius i-l trimite lui Attila în dar.

Romulus ne-a explicat cã pretenţiile lui Attila în afacerea de la Sirmium nu pot fi primite, cã în lipsa vaselor el cere capul cãmãtarului, dar cã nu va avea nimic, cãci vasele sînt lucruri sfinte iar cãmãtarul este nevinovat, pentru cã le-a dobîndit pe bunã credinţã.

Attila din partea lui, pretinde cã au fost furate şi cã lucrul acesta calcã drepturile de stãpîn.

Se tem sã nu facã din acest incident un motiv de rãzboi şi nãdãjduiesc cã rudele lui Oreste vor ajunge, prin mijlocirea acestuia, la o înţelegere mulţumitoare.

Romanii s-au declarat foarte fericiţi că ne-au întîlnit.

S-au alăturat nouă şi mergem împreună spre capitala lui Attila.

...

Ce capitală caraghioasă! La drept vorbind, este un oraş de corturi şi de căruţe, în mijlocul căruia se ridică un fel de cătun înconjurat de un gard de pari înfipţi în pămînt.

Palatul regelui - dacă se poate da acest nume unei case de lemn - este aşezat pe o ridicătură în mijlocul satului. Casele soţiilor şi gărzilor o înconjoară. Clădirea, văzută de aproape, e curioasă. Zidurile sînt făcute din scînduri puse cu dibăcie unele peste altele, acoperişul se sprijină pe stîlpi de lemn care formează un fel de galerie. Toate acestea sînt destul de bine lucrate chiar şi sculpturile, deşi cu un desen barbar, dau o oarecare impresie de măreţie.

Ni se arată o locuinţă care trebuie să fie a noastră. Ea este situată nu departe de palatul lui Onegese, unul din principalii şefi huni.

...

Onegese ne-a făcut onorurile casei sale. Construită din lemn, ca toate celelalte, ea conţine totuşi o sală de baie clădită din piatră şi din marmură, după modelul termelor romane. Văzînd uimirea noastră de a întîlni un lucru aşa de extraordinar la un barbar, Onegese ne povesti că întîmplarea făcuse ca în partea lui de pradă, cuvenită după luarea oraşului Sirmium, să se afle un arhitect grec. Şi cum el însuşi e grec şi se simte foarte legat de obiceiurile de curăţenie ale neamului său, s-a folosit de prezenţa acestui captiv pentru a clădi o sală de baie, cu baie de aburi şi piscină. Este una din marile curiozităţi ale ţării şi toţi hunii vorbesc cu admiraţie de această raritate. Arhitectul

însă îşi plînge soarta căci nimeni altul n-ar fi în stare să-i întreţină opera şi se teme foarte mult că-şi va sfîrşi zilele la huni ca băieş al lui Onegese şi al familiei sale.

...

Ne aflam în oraş de mai multe zile, cînd se anunţă sosirea lui Attila. A fost o ceremonie curioasă la care am asistat, amestecaţi printre hunii care îşi părăsiseră corturile şi căruţele pentru a-l primi pe rege. Fete tinere, purtînd două cîte două nişte stofe albe şi fine pe care le ridicau deasupra capetelor, ieşiră în întîmpinarea sa. Sub acest acoperămînt, alte tinere fete în grupuri de cîte şapte, mergeau cîntînd. Ele se înapoiară mergînd înaintea lui Attila, pe care supuşii îl primiră cu strigăte de bucurie. Acesta era călare şi cînd ajunse în faţa casei lui Onegese, soţia ministrului ieşi şi îl rugă pe rege să binevoiască a primi o gustare. Attila primi, ceea ce este o mare cinste la aceşti oameni şi, fără a descăleca, mîncă şi bău tot ce se găsea pe o tavă de argint pe care cîţiva oameni o ridicară pînă la înălţimea şeii.

Seara am fost invitaţi să luăm masa la soţia lui Onegese care ne primi cu politeţe. Am găsit la ea toate persoanele de vază ale ţării şi ne ospătarăm foarte bine.

...

A doua zi, Onegese, care se înapoiase din călătorie şi pe care nu-l văzusem încă, ne înapoie vizita. Nu putuse să ia parte la masa dată de soţia sa, căci Attila îl reţinuse pe lîngă el pentru a-i da ştiri de la fiul său Ellak care domneşte peste acaziri. Măreţia ministrului, aerul de măreţie şi probitate pe care îl răspîndeşte întreaga lui făptură, ne făcură o bună impresie. E surprinzător totuşi ca un om civilizat să-şi părăsească ţara pentru a veni să trăiască la huni! Aceştia sînt foarte geloşi de

influenţa pe care o are asupra regelui, dar recunosc în el un şef viteaz şi bun sfătuitor, de care nu pot să se plîngă.

Onegese a stat de vorbă mult timp cu Maximinus. Ambasadorul nostru i-a expus motivele pentru care Împăratul ceruse ca el să fie ales ca arbitru al tuturor neînţelegerilor ce ar putea să se ivească între huni şi romani. Grecul se arătă foarte surprins de acest demers pe care nu-l înţelegea. Ministrul lui Attila trebuia, spunea el, să apere intersele suveranului său şi rolul de arbitru nu convine aceluia care este el însuşi parte într-un proces.

Maximinus făcînd atunci aluzie la onorurile şi foloasele pe care i le-ar aduce recunoştinţa Împăratului, Onegese păru jignit că au putut să-l bănuiască că ar fi în stare să-şi trădeze stăpînul. Îi spuse acest lucru destul de sec şi adăugă că devenise hun, că femeile şi copiii săi erau huni şi că cele mai mari onoruri nu-l vor face niciodată să neglijeze interesele suveranului care îi acordase încredere. Aceste cuvinte ne dazamăgiră puţin, căci sperasem să-l cîştigăm pe grec de partea noastră. Poate că se teme numai să nu devină suspect dacă arată simpatie pentru noi... Toate acestea sînt foarte ciudate, căci la urma urmelor, cum poate unui om care nu este din neamul lor să-i placă la barbari? Nu s-ar simţi mai bine la curtea din Constantinopol?

...

Această situaţie este însă frecventă şi întîlnim în mijlocul feţelor mongole multe figuri de germani şi de latini. În această privinţă am avut ieri o aventură destul de curioasă. Mă plimbam dincolo de incinta palatului lui Onegese, căruia mă dusesem să-i duc daruri, cînd am fos salutat cu un "Kaire", pronunţat cu cel mai curat accent grec. Bărbatul care îmi vorbea era îmbrăcat ca un nobil hun, dar nu avea fizionomie

asiatică. I-am mărturisit mirarea mea şi el îmi explică zîmbind că nu era barbar din naştere, dar că fiind negustor la Viminacium, fusese luat prizonier în campania din Moesia şi dat lui Onegese. Fără să-şi piardă curajul îşi slujise cinstit stăpînul, îl însoţise la război şi acolo luase destulă pradă pentru a putea, după obicei, să-şi răscumpere libertatea.

Dar, despărţit de multă vreme de familia lui, ştiindu-şi comerţul ruinat, renunţase să se mai întoarcă acasă şi rămăsese în ţara hunilor unde se simţea foarte bine. Acest bărbat mi-a făcut cel mai uluitor elogiu al vieţii libere, fericite, lipsite de griji, pe care o duce acum.

Este, spunea el, o viaţă naturală, dezbărată de prefăcătorii, viaţa sănătoasă a omului pe care nu-l copleşesc nedreptăţile, furturile, insultele celor mari, rigorile riscului, întîrzierile şi corupţia tribunalelor. Mi-a făcut tabloul cel mai negru al societăţii civilizate şi exalta de fericire că a scăpat de jugul ei. Eu nu puteam să admit, fără să protestez, o asemenea apologie a barbariei. Îl rugai aşadar să mă asculte cu răbdare şi la rîndul meu îi descrisei ordinea şi ierarhia care domnesc în Imperiul Roman, înţelepciunea legilor şi obiceiurilor, binefacerile de care se bucură supuşii săi. I-am demonstrat că la noi chiar şi sclavii au drepturi şi mijloace de a face să fie respectaţi. Convins de vorbele mele, izbucni în lacrimi şi am văzut cît de mult, cu toate declaraţiile lui, îşi regreta traiul de altădată. Sfîrşi prin a recunoaşte înaltul grad de perfecţiune al legilor şi statului nostru, dar tot mai învinuia pe unii magistraţi că le aplică rău, cînd un servitor al lui Onegese veni să mă caute din partea stăpînului său. Mi-am părăsit interlocutorul, pe care nu l-am mai revăzut.

...

Rusticus, care ne-a însoţit şi care mi-a servit de interpret pe lîngă Oreste, fusese mutat la birourile guvernului hun. El va putea, cred, să ne dea informaţii folositoare. Doi panonieni, Constancius şi Constanciolus, aduşi de Romulus, au fost daţi la acelaşi serviciu. E bine să ai oameni inteligenţi cu care să te poţi înţelege. Attila, după cît se pare, a prins mare drag de acest Constancius, luînd în seamă recomandarea lui Actius, care este foarte respectat de huni.

...

Ne-am întîlnit cu ambasadorul lui Valentinian care se plimba de-a lungul împrejmuirilor cu cei doi ofiţeri ai săi. Cum noi l-am întrebat despre rezultatul negocierilor sale, el ne-a răspuns cu un aer grav că Attila cerea mereu vasele sau pe cămătarul Sylvanus.

Maximinus îi spuse atunci că aceasta era o mare obrăznicie şi că regele avea pretenţii excesive.

Romulus adăugă că se temea de ambiţia lui Attila, căci izbînzile îi măriseră prea mult orgoliul şi îl credea în stare să dezlănţuie asupra Europei războiul cel mai îngrozitor. "Hunii, ne spuse el, pretind să ne supună şi să cotropească Persia. Ei au descoperit, odinioară, un drum foarte scurt care duce în Media şi le va fi uşor să învingă pe perşi".

Aceste cuvinte au făcut o mare impresie asupra noastră, căci Romulus este un om înţelept şi cu multă experienţă. Ne lăudă curajul şi disciplina armatei hune, care, după el, ar putea birui orice armată. Unul dintre noi spuse atunci că aceste planuri nu ne îngrijorau, căci Attila, ocupat cu perşii, nu se va mai gîndi să atace Imperiul.

"Nu credeţi nimic, replică Romulus, foarte serios. După ce-i va fi învins, pe perşi, se va întoarce împotriva noastră şi Dum-

nezeu ştie ce se va întîmpla atunci".

M-am gîndit mult la cele spuse de Romulus. Este un om cu judecată prea sigură şi prea dreaptă pentru ca să putem vedea în declaraţiile lui o exagerare.

...

Onegese a trimis să mă cheme. Mă aşteptam la cuvinte favorabile dar el mi-a spus doar că Attila nu mai admite de aici înainte să primească ambasadori de rang inferior. El numi trei consuli dintre cei ce ar putea fi primiţi şi din care Theodosiu trebuia să-şi aleagă trimisul. Nu m-am putut opri să nu-i spun că bunăvoinţa lui Attila nu ar putea fi pentru ei o recomandare pe lîngă guvernul din Constantinopol. La acestea, Onegese s-a mulţumit să răspundă că dacă refuzam, conflictul avea să se rezolve pe calea armelor. Am părăsit palatul său, foarte plictisit, cînd mă întîlni cu Tatullus care venea să ne comunice o invitaţie la masă chiar pentru seara aceea. El va întovărăşi pe Romulus, în timp ce Maximinus şi cu mine vom reprezenta Imperiul de Răsărit.

Nu prea dau mare importanţă la ceea ce se spune la banchete, dar sînt fericit să-l pot observa mai de aproape pe Attila şi curtea sa.

...

Masa era aşezată într-o sală lungă împodobită cu bîrne sculptate. Pe o estradă îl văzui pe Attila stînd pe o bancă acoperită cu blănuri şi covoare de diferite culori. Hunii se şi aflau la masă cînd am ajuns noi. De la intrare ni se dădu fiecăruia o cupă cu vin pe care trebuia să o bem salutîndu-l pe rege. După ce îndeplinisem acest ceremonial neobişnuit, am luat loc la stînga mesei regale. Dreapta era ocupată de Onegese şi de fiii regelui. Maximinus se plînse că un simplu şef hun,

anume Berik, fu aşezat mai sus ca noi, dar nimeni nu ţinu cont de reclamaţia sa. Ellak, fiul cel mare al lui Attila, stătea alături de tatăl său, într-o ţinută respectuoasă şi din deferenţă pentru rege, nu îndrăzni să ridice ochii tot timpul cît ţinu masa.

Înainte de masă, Attila salută unul după altul pe fiecare din oaspeţii de vază, urmînd ordinea întîietăţii şi bău în sănătatea fiecăruia o cupă cu vin. Musafirul onorat în felul acesta, răspundea bînd şi el la rîndul lui. Apoi se aduseră nişte tăvi enorme, încărcate cu carne şi cu vînat. Vesela era de argint şi de aur, dar pe masa lui Attila nu se afla decît o farfurie de lemn plină cu carne şi vin într-o cupă de lemn.

Fiecare comesean se servea după plac din tava care se afla înaintea lui, căci obiceiul nu dădea voie să te atingi de bucatele care se găseau mai departe.

În felul acesta, nu putui să gust din tot felul de mîncăruri curioase care îmi deschideau pofta. Se ridicară din nou toasturi după ceremonialul descris mai sus, apoi veniră alte feluri de mîncare şi iar toasturi. Oaspeţii întăriţaţi de vin, vorbeau cu veselie şi spuneau o mulţime de glume. Attila, singur, păstra o atitudine serioasă şi nu vorbea deloc.

La sfîrşitul mesei intrară doi poeţi care cîntară vitejiile de altădată ale hunilor şi victoriile lui Attila. Cîntecele entuziasmară auditoriul. Unii din ei vărsau lacrimi, bătrînii în amintirea puterii lor dispărute, tinerii gîndindu-se la gloria care îi aştepta. Alţii scrîşneau din dinţi şi strîngeau din pumni. După ce poeţii au plecat, văzurăm un bătrîn războinic care purta în braţele sale un copil. Acesta era Ernak, cel mai mic din fiii lui Attila. El fu primit cu strigăte de veselie şi fiecare oaspete la rîndul lui, îl mîngîie.

După ce copilul făcu astfel înconjurul meselor, războinicul

îl așează pe patul tatălui său. Văzui atunci un zîmbet luminînd această față aspră și rece.

Attila îi mîngîie obrajii și îl strînse la piept. Observînd surprinderea mea, vecinul meu de masă îmi spuse că doar acest copil, după preziceri, avea să perpetueze neamul regal. Îmi explicai atunci gingășia și dragostea mîndră cu care îl înconjura tatăl său.

În timp ce hunii erau încă mișcați de entuziasmul războinic pe care poemele epice îl treziseră în ei, apărură cîțiva bufoni și emoția auditorilor se transformă dintr-odată într-o bucurie copilărească. Cea mai mică săritură, cea mai neînsemnată poznă dezlănțuia hohote de rîs și veselia se transformă în delir cînd își făcu apariția maurul Zercon. Acest bufon pe care îl adusesem cu noi din Constantinopol este vestit la huni. Existența lui fusese foarte furtunoasă și aventurile sale nici nu se pot închipui. Luat de africani, fusese dat de către ei lui Aspar, generalul roman, de la care a fost luat de către huni. Attila nevrînd să-l vadă, el ajunse intimul lui Bleda care nu putea să se despartă de el. Îl lua cu el la război și cea mai mare plăcere a lui era să-l pună să meargă pe mese acoperit de o armură făcută pe măsura lui și înarmat cu o sabie foarte mare. Apucat de dorul hoinărelii, Zercon fugi într-o zi la romani. Dar Bleda îl urmări, îl readuse în țară și fiindcă piticul spunea în glumă că plecase să-și ia o femeie, îl însurară cu o servitoare a reginei.

După moartea lui Bleda, Attila se debarasase de el trimițîndu-l la Aetius, acesta la rîndul său îl dădu înapoi lui Aspar care nu putea să se consoleze de pierderea lui. Dar Zercon îl părăsi și după multe aventuri, întîlni la Constantinopol pe Edecon care îl luă cu el.

Hunii primiră cu strigăte de bucurie pe acest omuleț pocit,

cocoşat, cu picioarele strîmbe, cu nasul turtit, cu o înfăţişare prostească. El răspunse bucuros la glumele lor şi într-o cuvîntare burlescă înghesuind cuvinte gotice şi citate latine, îşi ceru soţia, lucru care făcu să rîdă cu lacrimi întreaga asistenţă. Chiar Attila zîmbi şi se iscă un nou tărăboi. Am profitat de zarvă ca să plec, căci trecuse deja jumătate din noapte cu băutura şi m-am dus să mă culc, în vreme ce hunii continuau să-şi golească cupele, strigînd şi cîntînd.

...

Dacă negocierile nu înaintează, cel puţin ne petrecem timpul destul de plăcut. În fiecare zi sînt ospeţe la mai marii ţării, la miniştrii, la regine. Aceşti barbari sînt nişte gazde foarte vesele. Cu toate protestele noastre, ei ne silesc să bem mult şi într-una din zile, la regina Kerka, încălziţi de vin, ne-am lăsat cuprinşi de veselia lor şi ne-am îmbrăţişat cu patimă. Chiar Maximinus îşi pierduse toată seriozitatea şi golea numeroase cupe.

...

A doua zi el avu remuşcări şi se plînse de amînările pe care Attila le opune tuturor cererilor noastre de audienţă. Nu este de acord nici să ne primească, nici să ne lase să plecăm. Luăm parte cîteodată la mesele sale, dar cînd vreunul dintre noi încearcă să aducă vorba despre scopul ambasadei noastre, ne priveşte cu asprime şi nu mai îndrăznim să insistăm. În schimb, pare să dea multă importanţă lucrurilor celor mai neînsemnate. Ţine să căsătorească cu fast pe secretarul său Constancius şi se arată foarte nemulţumit de faptul că logodnica ce-i fusese făgăduită de Theodosiu a fost luată de un ofiţer, Constancius s-ar mulţumi şi cu o văduvă, numai să aibă mulţi bani şi regele nu încetează de a recomanda această afacere lui

Maximinus, ca şi cînd noi nu am avea alte griji. Romulus pretinde că trebuie să împartă dota cu Constancius şi că supărarea lui are un scop interesat. Se prea poate. Romulus afirmă că Attila ar fi declarat el însuşi acest lucru. Pe scurt, nu vorbeşte decît despre aceasta, chestiunile serioase trecînd pe planul al doilea. Maximinus este foarte nerăbdător. Mă tem să nu părăsească oraşul cu toată oprirea regelui, dacă acesta continuă să nu ia în seamă scopul misiunii noastre.

...

Ce înseamnă aceste amînări, aceste tergiversări? Nu-l mai vedeam pe Attila. Se vorbeşte de întoarcerea apropiată a lui Vigilas. Hunii păstrează tăcere cînd îi întrebăm. Maximinus va încerca un ultim demers.

...

Attila refuză să ne primească, dar ne permite în sfîrşit să plecăm. A pus să ni se aducă la fiecare din noi daruri, blănuri, bijuterii curios lucrate, bucăţi de curele, agrafe în formă de cai şi de ţapi sălbatici. Toate acestea, într-un stil destul de barbar şi de o inspiraţie grosolană, nu au altă valoare decît aceea a metalului.

Ni s-au împărţit aceste daruri cu o mulţime de complimente. Maximinus a primit de la Attila o scrisoare politicoasă, dar un ministru hun, Berik, va duce lui Theodosiu răspunsul oficial al stăpînului său. Acesta va pleca odată cu noi.

...

Au trecut cîteva zile de cînd am părăsit capitala. Regretăm ospeţele lui Attila. Carnea friptă şi laptele de iapă, formează hrana noastră obişnuită.

Drumul e lung şi călătoria monotonă. Berik este mult mai puţin amabil decît Oreste sau Edecon. Nu deschide gura decît

ca să înjure. Soldaţii săi se ceartă mereu cu oamenii din escorta noastră. Atunci strigă şi ne insultă în mod grosolan. Zărim cîteodată, pe marginea drumului, oameni răstigniţi, spînzuraţi sau traşi în ţeapă. Berik, ne spune, cu o privire răutăcioasă, că aceştia sînt trădători, spioni, sau dezertori. Unul din aceşti nenorociţi, legat de un stîlp, fu sugrumat în faţa noastră. Deoarece noi ne miram de aceste chinuri des repetate, hunul spuse că siguranţa regelui cerea aceste pedepse. Şi spunînd aceasta ne privea într-un fel ciudat.

...

La frontieră, întîmplarea a făcut să-l întîlnim pe Vigilas care se întorcea la Attila. Cum noi îl plîngeam că se duce din nou la barbarii pe care sîntem aşa de fericiţi că i-am părăsit, el ne spuse cu un zîmbet plin de înţeles că primise o misiune foarte importantă. Hunul care îl însoţeşte nu îl părăseşte o singură clipă. Dar ei nu pot vorbi, căci, spune Vigilas, acesta nu înţelege nici latina, nici greaca.

...

În zori, Vigilas a plecat în galop împreună cu hunul Esla. I-am văzut depărtîndu-se în cîmpie. În cîteva zile, vom fi la Constantinopol.

CAPITOLUL XI

EŞECUL COMPLOTULUI

În timp ce Maximinus aştepta, în zadar, audienţa la Attila, ofiţerii huni observau cu atenţie toate mişcările persoanelor care formau ambasada.

De cum sosise, Edecon vorbise mult timp cu regele şi, în urma convorbirilor, toţi soldaţii care formau garda din jurul palatului, fuseseră schimbaţi. O supraveghere discretă înconjura pe Maximinus, pe Priscos şi pînă pe cel mai mic scrib.

Vigilas băgase de seamă această neîncredere şi pălise cînd Attila îi ceruse socoteală într-un mod atît de violent, în cursul celei dintîi primiri. Cu toată liniştea lui Edecon care afirma că nimeni nu putea să le bănuiască complotul, această scenă, care contrasta cu caracterul obişnuit al lui Attila, acele ameninţări sălbatice care nu puteau să justifice motivul invocat, erau un semn rău. El îşi spunea totuşi că dacă ar fi ghicit planul de asasinat pus la cale de Crysaphius, ar fi pus să aresteze imediat întreaga ambasadă şi că, de altfel, cinstea lui Maximinus inspira încredere.

El se mai liniști cînd Attila îl trimise la Constantinopol să ceară fugarii. Deoarece îl însărcina cu această misiune, nu era suspect și această fericită întîmplare îi permitea să aducă pe ascuns suma trebuincioasă ca să-i plătească pe complici, fără să trezească vreo bănuială tovarășilor săi. Această călătorie întîrzia executarea planului, dar îl făcea mai sigur și mai ușor.

Crysaphius îl aștepta cu nerăbdare. În fiecare zi, credea că vede sosind un călăreț care să-i anunțe moartea lui Attila și îl certă pe Vigilas de neglijența lui. Acesta îi răspunse că un plan așa de îndrăznet trebuia să fie studiat cu atenție, că orice grabă riscă să compromită succesul acțiunii dar că Edecon a mușcat nada aurită care i se întinsese și că pregătea totul pentru reușita atentatului. El trebuia să-și facă prieteni printre oamenii din gardă, să aleagă o zi potrivită, să rămînă în grațiile regelui pentru a-l lovi la momentul potrivit. Nimic nu trebuia lăsat la voia întîmplării. Acesta cerea ca suma să fie dublată căci trebuia să-și plătească complicii. Dar a plăti o sută livre aur pentru capul lui Attila, nu era prea scump.

Cu toată zgîrcenia lui, Crysaphius dădu banii, atît era de grăbit să afle de moartea dușmanului său. El nu știa că Vigilas era unul din acei conspiratori naivi care asigurau în locul morții naturale, nemurirea suveranilor și că Edecon, chiar din ziua sosirii sale, povestise totul lui Attila.

Ambasadorii, în timpul ospețelor și chefurilor, nu-și închipuiseră o singură clipă că Attila se juca cu ei ca un adevărat asiatic. Informat de planul lui Crysaphius, regele îl bănuise mai întîi pe Maximinus și pe Priscos că fac parte din complot. Hunii cei mai vigilenți nu-i pierduseră din ochi.

Li se studiase fiecare cuvînt, fiecare gest, căci dacă Edecon i-ar fi spus, după mărturia lui Vigilas, că tot personalul am-

basadei, afară de Vigilas, nu avea nici o idee despre conspiraţie, putea să se ascundă în această declaraţie chiar o nouă cursă pe care trebuia să o prevadă. În timp ce benchetuiau cu veselie, trimişii lui Theodosiu nu ştiau că o singură mişcare echivocă ar fi fost suficientă ca să fie măcelăriţi. Încrederea pe care o arătau şi în care Attila crezu la început că recunoaşte o rafinată prefăcătorie, sfîrşi prin a-l convinge de nevinovăţia lor şi dacă din prevedere, refuză să-i primească, darurile ce le dădu cînd plecară dovedeau că se convinsese de buna lor credinţă. Îi plîngea că se făcuseră fără voie complicii asasinilor, îi trata ca pe nişte oaspeţi de vază, dar aştepta înapoierea ucigaşului ca să-l pedepsească. Reţinu pe ambasadori pînă în clipa cînd nu mai avu nici o îndoială asupra nevinovăţiei lor şi dimpotrivă, le grăbi plecarea, cînd află de întoarcerea apropiată a lui Vigilas, ca să arate că îi desolidarizează complet de asasin şi că numai acesta va fi schingiuit pînă cînd îşi va fi mărturisit intenţia criminală.

În timp ce galopa voios spre capitala lui Attila, cu sacul de aur legat de şaua calului său, Vigilas îşi reamintea recomandările lui Edecon. Trebuia să-l lovească pe Attila în timpul nopţii, să spună gărzilor că regele voia să doarmă pînă a doua zi dimineaţa, să plece în grabă şi să revină la Constantinopol, unde cele mai mari onoruri nu vor lipsi ca să răsplătească zelul asasinilor. Întreaga lume latină avea să le binecuvînteze numele, civilizaţia apuseană pe care o vor scăpa va păstra pentru posteritate amintirea faptelor. Amăgit de aceste visuri de glorie, văzîndu-şi de pe acum chipul pe monede, auzind trîmbiţele triumfului, Vigilas nu uita decît un singur lucru şi anume viclenia hună despre care se vorbea atît, acele şiretlicuri asiatice ale barbarilor. El nu se gîndi o clipă că Edecon putea să

se fi prefăcut că primeşte, pentru a zădărnici stratagema, sau chiar de frică sau din remuşcare să fi părăsit partida şi să fi dezvăluit complotul. Crysaphius, mult mai inteligent, prevăzuse toate posibilităţile. Dacă aventura reuşea, ar fi avut din ea tot profitul; dacă nu reuşea, Vigilas avea să o plătească cu capul lui; poate chiar că aveau să măcelărească pe Maximinus şi pe Priscos! Aceasta nu avea importanţă.

Marele Eunuc nu punea nici un preţ pe jocul ce îl făcea; el personal nu pierdea nimic; dacă Vigilas ar fi vorbit, putea oricînd să tăgăduiască.

De altfel, Vigilas părea aşa de sigur de succes, încît îl luase cu el şi pe fiul său, în vîrstă de vreo douăzeci de ani, căruia sigur că nu i-ar fi riscat viaţa într-o acţiune primejdioasă.

Din partea lui, Attila se bucura de întîmplarea care i-l dădea în mînă pe Crysaphius şi pe Theodosiu. El recunoscuse din primul moment în Marele Eunuc purtător de sabie, pe inspiratorul complotului şi îl va face pe Vigilas să mărturisească acest lucru, prin tortura pe care o va crede de cuviinţă. Interpretul era o pradă prea mică pentru el. Soarta dîndu-i-l pe Împărat şi pe ministrul său, îi păsa prea puţin de un asasin vulgar, el voia să ajungă la conducătorii complotului şi să arate lumii procedeele întrebuinţate de către curtea din Constantinopol în relaţiile diplomatice cu străinătatea. Şi dacă îl trimisese pe Vigilas la Bizanţ, era ca să obţină dovada materială a bănuielilor sale, confirmarea complicităţii lui Crysaphius.

Nebănuind primirea care îl aştepta, Vigilas sări peste popasuri ca să ajungă mai repede la Etzelburg. (Întrebuinţăm acest nume care aparţine mai mult, e adevărat, legendei decît istoriei, în necunoaşterea în care ne găsim a situaţiei exacte a capitalei hune. În faţa dezacordului istoricilor, care o aşează

cînd la Buda, cînd la Tokai, cînd la Szoni, cînd la Saszbereny, noi adoptăm termenul pe care îl întrebuinţa autorul nibelungilor pentru a denumi "fortăreaţa lui Attila"). Vigilas băgă de seamă că garda hună îl înconjură mai mult de îndată ce trecuse frontiera, fără să-şi dea seama că în ochii unui trecător, făcea mai multă figură de prizonier decît de ambasador.

Într-o seară sosiră la porţile Etzelburgului. La cererile tovarăşilor săi, Vigilas văzu deschizîndu-se o barieră în îngrăditura unor pari înalţi şi ascuţiţi şi cam surprins de această primire fără pompă, el îl urmă pe Esla spre un cort. Deodată se gîndi la sacul cu aur pe care îl lăsase legat de şa. Căută un motiv să se înapoieze să-l ia cînd deodată, patru oameni se aruncară asupra lui. Două curele îi legară mîinile şi picioarele. O mulţime ironică, ce alergase la strigătele sale, îl înconjură şi printre insulte şi rîsete, îl tîrîră într-o carceră subterană.

Dimineaţa, Vigilas fu scos din temniţa sa şi dus în faţa lui Attila.

El tremura de frică, temîndu-se ca nu cumva complotul să fi fost descoperit. Regele era înconjurat de Oreste, de Edecon şi de principalii săi miniştrii. În faţa lui, pe pămînt, se afla sacul cu aur. În timp ce trimisul Constantinopolului, în picioare, implora din ochi pe complicele său, Attila îl întrebă în mod batjocoritor ce socotea să facă cu o sumă atît de mare, într-o ţară săracă cum era aceea hunilor. Vigilas prevăzuse întrebarea.

El răspunse cu îndrăzneală că era destinată răscumpărării captivilor romani. "Nu le-am interzis membrilor ambasadei să facă orice fel de cumpărătură?" întrebă cu blîndeţe Attila. Vigilas mai prinse puţin curaj cînd văzu că nu este vorba de complot. El răspunse pe un ton degajat că nu dăduse atenţie

acestei interdicţii şi că, de altfel, această infracţiune nu justifica arestarea unui trimis diplomatic şi noaptea pe care îl făcuseră să o petreacă într-o celulă murdară şi umedă. La ceste cuvinte văzu cu surprindere pe toţi hunii izbucnind în rîs.

"Nu e numai atît..." spuse nepăsător Attila.

Şi deodată, toate feţele deveniră serioase. La ce trebuiau să slujească aceşti bani? Crysaphius este prea zgîrcit ca să dea o sută de livre de aur pentru răscumpărarea prizonierilor, atunci cînd visteria imperială era goală. Ce voia să cumpere? "Cai, poate?" "E adevărat, mărturisi Vigilas, voiam să cumpăr cai". "Cai pentru o sută de livre aur...! O herghelie de cai"... Vigilas, tulburat, nu mai răspundea.

"Vorbeşte", îi spuse cu răceală Attila care abandonase dintr-o dată accentul ironic şi îl privi acum cu asprime.

"Ce voiai să cumperi de la mine? Ţi-ai pierdut memoria? Trebuie să te ajut? Vite? Bijuterii? Blănuri? Nu avem altceva. Atunci ce? Complici?..."

Vigilas nu spuse nimic, dar văzu ochii lui Attila şi ştiu că fusese descoperit complotul. Cu turbare, întinse pumnii spre Edecon şi strigă nişte cuvinte neînţelese, spunînd că totul era o minciună, că nu era îngăduit să se trateze în felul acesta un ambasador. Nimeni nu îl întrerupse. După ce tăcu, regele îşi reluă întrebările:

"Nu ai avut tu această idee? Cine atunci?" Vigilas, simţindu-se pierdut, acum tăcea. Attila, după ce îl întrebase fără nici un rezultat pentru a treia oară, spuse: "Nu vrei să ne spui? Cu atît mai rău. Ne-o va spune fiul tău..." Şi la un semn al regelui, fu adus tînărul. La toate întrebările, fiul lui Vigilas răspunse: "Nu ştiu nimic". Probabil că era adevărat.

"Pentru că nu ştii nimic, prezenţa ta aici este inutilă, spuse

Attila, vei fi omorît; şi în timp ce un soldat îl arunca pe tînăr în genunchi pe pămînt, un altul ridică deasupra capului său o sabie. Vigilas scoase un strigăt şi, bolborosind, suspinînd, jură că fiul său era nevinovat, că nu ştia nimic despre complot, că el singur imaginase totul..."Nu este adevărat, spuse Attila, eşti prea prost pentru aceasta. Nu eşti decît un instrument neîndemînatic. Care este mîna care te-a aruncat?" Şi cum sabia atingea ceafa fiului său, Vigilas strigă: "Crysaphius" şi leşină. "Ştiam eu", răspunse simplu regele.

"Ce aveţi să faceţi cu mine?" întrebă nefericitul interpret, cînd, venindu-şi în fire, se văzu într-o temniţă subterană. Hunul care îl păzea nu răspunse, dar o clipă după aceea, Esla veni să-l liniştească pe Vigilas. Attila, spunea el, era prea mare ca să-şi piardă timpul cu un vînat neînsemnat. El urmărea ceva mai mare şi în această vînătoare,infima personalitate a interpretului trecea neobservată. Nu îl vor omorî, dar avea să rămînă aici, prizonier, pînă ce se va termina cu această afacere. Aveau nevoie de mărturia lui. Fiului său i se dăduse drumul şi avea să se întoarcă la Constantinopol împreună cu Oreste, pe care Attila îl trimitea în ambasadă la Theodosiu.

În timp ce Vigilas, în închisoarea sa, blestema ambiţia care îl împinsese la aventuri, Crysaphius era îngrijorat că nu primeşte ştirea, atît de nerăbdător aşteptată. În sfîrşit, se anunţă într-o zi apropierea unei ambasade hune, a cărei trecere fusese semnalată la frontieră. "Vin să ne aducă supunerea lor, gîndi Crysaphius. Attila era sufletul naţiunii lor. El mort, întreg edificiul său politic se prăbuşeşte". Se mira, totuşi, că Vigilas nu venise înaintea ambasadei. Poate că nenorocitul plătise cu viaţa actul curajos care scăpa universul de monstrul asiatic? Cu atît mai bine, gîndi Crysaphius, nu va mai fi nevoie să-l

răsplătim şi pe el. Edecon, fără îndoială că venea ca să i se plătească. "A primit o sută de livre de aur, e de ajuns". Theodosiu, la propunerea lui, ar consimţi să-i dea un titlu onorific şi un grad în armată, dar în loc de soldă, aveau să-i dea zestrea unei femei bogate.

Nerăbdător să cunoască amănuntele omorului, Crysaphius se repezi înaintea misiunii spre a-l întreba pe Edecon. Dar cînd în locul hunului, recunoscu pe Oreste panonianul, se gîndi că se bucurase poate prea devreme. Ca răspuns la salutul său călduros, Oreste întoarse capul şi puse pe un secretar să-i spună că aducea o scrisoare de la Attila destinată stăpînului său şi că voia să i-o dea cît mai de grabă, dar lui Theodosiu în persoană. Crysaphius căută din ochi pe Vigilas în escorta ambasadorului. Nu îl văzu. Zări numai pe fiul acestuia, înconjurat de soldaţi.

Oreste puse piciorul pe pămînt în faţa palatului. Cerea să vadă pe împărat numaidecît. Crysaphius îl conduse pînă la sala de audienţă în care Theodosiu, înconjurat de miniştrii şi de curtea sa, se pregătea să-l felicite pe ucigaşul lui Attila.

Gravitatea dispreţuitoarea a lui Oreste care îl salută cu simplă înclinare, înfăţişarea dezamăgită a lui Crysaphius, opriră formulele de bun venit. Ambasadorul scoase din mînecă o scrisoare pe care o prezentă Împăratului. Ea avea aproximativ următorul conţinut: "Purtătorul tău de sabie este un asasin de cea mai joasă speţă. Vreau să-mi trimiţi capul lui fără întîrziere, dacă nu, voi veni să-l iau eu însumi". Şi cum împăratul făcu un gest de indignare, Oreste spuse că regele avea toate dovezile complotului şi că cerea pedepsirea omului care l-a pus la cale. Crysaphius, palid şi foarte prăpădit, se agăţă de umerii unuia din cunoscuţii săi. Consternarea amuţise pe toţi cei de faţă.

Oreste își amintea aroganța cu care această curte, îngrozită astăzi, îl concediase atunci cînd nădăjduia să se scape de Attila printr-o crimă. Theodosiu, confuz, înspăimîntat, disperat, oferea toate satisfacțiile care credea că pot să potolească mînia lui Attila: consuli ca ambasadori, țărmul drept al Dunării, însă nu se put ea hotărî să-l sacrifice pe Crysaphius. Purtătorul de Sabie era urît de popor, dar prietenii săi ocupau toate funcțiunile în stat și numai el cunoștea mersul afacerilor. Smuls de la cărțile sale, Theodosiu își pierdea capul. Ar fi predat bucuros pe ministru, dacă ar fi putut să-l înlocuiască. Ah! Dacă ar fi avut un om ca Aetius, s-ar fi scăpat cu plăcere de Eunuc, dar nu se găsea nimeni care să-l poată înlocui în guvernămînt, sau mai bine zis, să guverneze în locul lui, în timp ce el desena niște litere frumoase pe un pergament. A-l preda pe Crysaphius însemna a aduce dezordine, revoluția poate...!

Mama sa care îl condusese pînă atunci, era prea bătrînă ca să-l mai ajute. În schimbul capului care i se cerea, Theodosiu propunea toate comorile sale, palatul său, femeile sale... Oreste refuză cu dispreț. Stăpînul său nu voia decît un lucru, pedepsirea lui Crysaphius. Acesta lucrase ca un criminal de rînd, trebuia să fie pedepsit. Era dreptatea cea mai simplă. Și germanul privea cu dispreț la acest Împărat îngrozit, la acești eunuci tremurători, la acești bărbați de stat care pregăteau atentate și nu erau în stare să le execute.

Stînd dreaptă pe tronul său, bătrîna Placidia clătina capul cu demnitate și nu înțelegea nimic din tot ce se petrecea.

Cu un gest de dispreț, Oreste întrerupse lamentările Împăratului. El aruncă în fața tronului sacul în care Vigilas adusese plata crimei sale și se retrase lăsînd lui Theodosiu scrisoarea lui Attila.

Cîteva zile mai tîrziu, Vigilas se înapoia la Constantinopol. Hunii îl socotiseră aşa de neînsemnat, încît îi dăduseră drumul în schimbul unei mici sume. El aducea o scrisoare în care se cerea din nou capul lui Crysaphius.

Mînia Împăratului izbucni. Vigilas fu acuzat de trădare. I se puseră în sarcină toate greşelile curţii, i se spuse că stîngăcia lui făcuse să nu reuşească complotul. Fu aruncat în închisoare şi cu mare greutate reuşi să-şi salveze capul pe care hunii i-l lăsaseră.

CAPITOLUL XII

PREGĂTIRI

După aceste negocieri în timpul cărora Împăratul de Răsărit îşi arătase perfidia şi slăbiciunea sa, Attila socoti că a venit momentul să-şi pună planurile în aplicare. I se părea că niciodată situaţia nu fusese atît de favorabilă pentru a zdrobi imperiul Roman, slăbit de năvălirile barbare şi de neînţelegerile interne. În fiecare zi, curierii aduceau hunului ştirea unei noi răscoale. Incursiunile suevilor, alanilor, vandalilor, ameninţau să inunde teritoriul latin. Vizigoţii reuşiseră să se facă stăpîni pe întreaga Aquitanie.

Sangiban, un ajutor nesigur, şeful unui regiment de alani, ocupa ţărmurile Loarei, iar bagozii înmulţeau neregulile în cîmpiile galice.

Nemesis, care pînă atunci cruţase Roma, părea că-şi întoarce privirile de la ea, că o abandonează acum în seama mînici duşmanilor săi. Asuprirea pe care legiunile au impus-o lumii europene, ajunsese de nesuportat şi popoarele vasale doreau să-şi recucerească independenţa de care fuseseră lip-

site de mai multe veacuri. Puterea internă a Imperiului slăbise.

Situaţia economică a oraşelor şi satelor era dezastruoasă. Cu toată teribila represiune a lui Aetius, bagozii scuturau jugul roman şi revendicau drepturile neamului lor. Francii, care erau aproape ultimii aliaţi siguri, tocmai fuseseră bătuţi de burgunzi şi goniţi la sud de Meusa.

Valentinian al III-lea presimţea cu groază prăbuşirea Imperiului. Contingentele barbare pe care le avea în solda sa se plîngeau că sînt prost plătite şi ştia că în caz de război, era cu neputinţă să se bizuie pe sprijinul lor.

În fiecare zi, prevestiri îngrozitoare semănau spaima în populaţie. Cometele traversau cerul cu nişte cozi strălucitoare, curgeau lacrimi pe faţa statuilor şi cîteodată se auzea în bisericile goale o voce supranaturală care gemea. Se înregistrau trăznete din senin, ca nişte zgomote năpraznice de arme ciocnite în nori.

Pămîntul se cutremură, fantomele împăraţilor de altă dată bîntuiau locurile sfinte şi, într-o zi, o ploaie de sînge inundă oraşul. Populaţia implora sfinţii şi în confuzia ei, în dorinţa de a nu neglija pe nici unul din sprijinitorii posibili, scoase din ascunzătorile vechi, statuile zeilor lari şi vechile formule de sacrificiu se amestecară cu liturghiile. Nu se ştia exact ce primejdie ameninţa Imperiul, dar i se măsura importanţa după numărul prevestirilor şi după înţelesul lor înfricoşător.

Neliniştea romanilor ajunse la culme cînd se află, cu toată grija pe care o avusese ca să o ascundă, prevestirea ce o primise Servatius, episcop de Tongres, cînd venise să se roage la mormîntul sfîntului Petru, prezicere înfricoşătoare prin laconismul şi prin obscuritatea ei.

Se vorbea de cele mai mari calamităţi şi bineînţeles, numele

hunilor revenea ca o temă tragică în pronosticurile înfricoşătoare.

Cît despre Attila, el consulta puterile supranaturale. Din îngăduinţă sau din superstiţie, el se înconjurase de vrăjitori şi deoarece nu avea nici o credinţă religioasă şi nu practica nici un cult în mod deosebit, asculta tot atît de bine pe magii Persiei ca şi pe şamanii [1] siberieni care cheamă spiritelele lovind într-o tobă. În palatul de lemn în care adunase icoane ale popoarelor asupra cărora domnea, se auzea un zgomot asurzitor. Vrăjitorii tibetani dansau mişcînd nişte hîrîictori, preoţii din Capadocia se biciuiau pentru a-şi mulţumi zeii, cîţiva chinezi cu capetele rase scoteau nişte strigăte ascuţite. Se tăiau tot felul de animale.

Se citea viitorul în spuma apei clocotinde, în măruntaiele păsărilor, în semnele desenate de nişte vergele aruncate, în literele săpate în oase de berbec, în dansul fumurilor mirositoare! Gemetele de extaz, strigătele răguşite de dojană, chemările fatidice ale spectrelor, sunetul fluierelor, al ţimbalelor, al tam-tamurilor, se amestecau într-un vacarm profetic pe care hunii îl ascultau fără încredere dar şi fără ironie, siguri că existau puteri superioare, însă neştiindu-le numele, locuinţele şi mijloacele eficace de a le face binevoitoare pentru întreprinderile lor.

Deodată se făcu linişte şi, în toate limbile pămîntului, vocile preoţilor anunţară că Attila va fi învingătorul duşmanilor săi şi că va cuceri întreg universul.

---

1) Şamanismul este o religie primitivă cu credinţa în farmec, practicînd cultul strămoşilor. Preoţii acestei religii se numesc şamani.

Regele cunoştea prea mult slăbiciunea oamenilor şi ascultarea zeilor cînd aceştia locuiesc la curtea unui monarh, ca să dea importanţă prea mare acestei preziceri. Superstiţios, ca toţi oamenii mari care nu se tem decît de duşmanii necunoscuţi de pe cealaltă lume, el nu consulta vrăjitorii pentru a asculta de oracolele lor, ci numai pentru a da încrederii pe care o avea în el, sprijinul exterior al unui sfat divin în care nu ar fi crezut dacă s-ar fi împotrivit propriilor lor dorinţe dar pe care îl confirma, dacă era în acord cu el. Magii ştiau acest lucru şi nici unul din ei nu ar fi riscat să ambiţioneze o putere supranaturală asupra regelui. Singura religie a lui Attila fiind puterea şi acţiunea, singura lor datorie era să întreţină optimismul necesar cultului ei. O părere defavorabilă a zeilor nu ar fi împiedicat expediţia, dar ar fi introdus un element de neînţelegere şi de nelinişte care ar fi putut, în cazul cînd împrejurările s-ar fi arătat nefavorabile, să agraveze dificultăţile materiale.

De altfel, vrăjitorii se fereau să prezinte păreri contradictorii, al căror rezultat ar fi fost, probabil, gonirea lor, căci decît să aleagă între preziceri opuse, Attila, duşman al tuturor nehotărîrilor şi necrezînd în nimic altceva decît în destinul său, i-ar fi pus de acord bătîndu-şi joc de ei toţi, fără părtinire.

Nu era deci surprinzător să vezi zeii cei mai diferiţi aducînd în aceste consultaţii o ciudată unanimitate. Attila ştia cărui fapt se datoreşte ea, dar ca toţi superstiţioşii, nu îndrăznea nici să o accepte şi nici s-o arunce, mulţumindu-se să o înregistreze ca o mărturie favorabilă a consimţămîntului supranatural care i se dădea.

El avea, de altfel, alte motive - şi mult mai serioase - de a crede că a sosit momentul. Încercarea de asasinat pregătită de către Crysaphius arăta că Imperiul de Răsărit, ajuns la strîm-

toare, nu se gîndea că poate să se scape de el decît printr-o crimă. Era atît de mare greşeala comisă de Marele Eunuc, mai prudent şi mai subtil de obicei, încît ea dădea la iveală în politica bizantină o nebunie care era de cel mai bun augur. Pe de altă parte, minele pe care le presărase de-a lungul Imperiului de Apus, erau gata să explodeze. În timpul unei recente călătorii în ţara hunilor, Eudoxius, doctorul marsiliez care era unul din principalii şefi ai naţionalismului galic, îl asigurase că împrejurările erau favorabile şi că dacă Attila este de acord să-l ajute, el se însărcina să-i gonească pe romani. Puţin timp după acea, un tînăr prinţ franc alergase la rege ca să-i ceară ajutorul pentru a-şi recuceri regatul care îi fusese răpit. Fratele său, susţinut de Roma şi adoptat de Aetius, îl gonise de pe tron şi domnea în locul său. Dar, în rîndul populaţiei se afla un mare număr de nemulţumiţi, indignaţi de a fi guvernaţi de un uzurpator pe care îl apărau soldaţii romani. Şi în această parte răscoala era gata, iar dacă Attila voia să intre în Galia, găsea aici numaidecît prieteni şi aliaţi.

Sosise de curînd o altă cerere de alianţă, mai importantă chiar decît celelalte. Giseric, îngrijorat de urmările pe care un diferend cu vizigoţii le-ar fi avut pentru regatul vandalilor, dorea să ştie dacă hunii ar primi să meargă cu el fie împotriva lui Teodoric, fie împotriva lui Valentinian. Giseric nu era un mare politician. Căutase mai întîi alianţa vizigoţilor, căsătorind pe fiul său Huneric cu fiica lui Teodoric. Din nenorocire, prinţul vandal se plînsese, cu sau fără dreptate, de purtarea soţiei sale, o bătuse, o desfigurase şi o trimisese înapoi tatălui ei, de a cărui răzbunare se temea acum.

Cunoscînd forţa regatului african, calitatea soldaţilor şi a flotei sale, precum şi ajutorul care ar putea să-l aducă manevrei

hunilor, atacîndu-i în același timp pe romani în regiunile lor slab apărate, Attila primi cu bunăvoință pe ambasadorii vandali și le acceptă propunerile.

Apoi făcu un turneu rapid de inspecție prin țară, constată buna ținută a trupelor, disciplina lor, spiritul lor războinic. Numeroase contingente sosite de curînd din Asia constituiau întăririle necesare pentru al doilea val de năvălire. Totul era gata pentru atac. Ezita încă numai asupra alegerii adversarului: Roma sau Constantinopolul. Și se întreba pe care front trebuia să dea cea dintîi lovitură.

Putea să aleagă. La răsărit, pedepsirea lui Crysaphius pe care o cerea mereu, nu-i fusese acordată. Păstra pentru această parte un "casus belli" totdeauna gata. De cealaltă parte, prilejurile de neînțelegere cu Roma nu lipseau și i-ar fi fost ușor să găsească un motiv de intervenție în deposedarea prințului franc, oaspetele și prietenul său.

Vasalii lui erau gata să meargă împotriva dușmanului pe care va voi să-l aleagă. Slavii, germanii și galii, nu așteptau decît porunca de a pune mîna pe arme.

La Roma și la Constantinopol, această incertitudine răsturna toate prevederile miniștrilor. Se știa din rapoartele spionilor că armata hună primea mereu noi întăriri și făcea pregătiri în vederea unei campanii lungi.

Alianța germano-slavă-asiatică, în sfîrșit realizată, semăna cu un enorm val, nemișcat, dar gata să se prăvălească în mod irezistibil, asupra obstacolului arătat. Atîta timp cît diplomații europeni crezuseră că nu se poate realiza unirea pan-hunică, nu luaseră în serios eforturile lui Attila, dar astăzi trebuiau să se convingă că imensa armată aflată pe țărmurile Dunării, nu era decît avangarda unei hoarde ale cărei ultime regimente își

sfîrşeau echiparea în tundra siberiană, în stepele din Asia Centrală şi pe frontiera chinezească. În ziua în care această mulţime mongolă avea să se pună în mişcare, nimic nu avea să o mai oprească.

Groaza cancelariilor nu mai cunoscu margini cînd, în aceeaşi zi doi călăreţi aduseră lui Thedosiu şi lui Valentinian acelaşi mesaj autoritar şi scurt: "Stăpînul meu, care este şi al vostru, vă anunţă să-i pregătiţi palatul".

Cu puţin timp înainte, ei ar fi primit cu zîmbete acest ordin brutal şi şi-ar fi bătut joc de îngîmfarea şi de obrăznicia acestui barbar, care îşi închipuia că are să se culce în curînd, în patul Cezarilor. Dar acum, lămuriţi de teribila ameninţare pe care o prezenta naţiunea hună, unită şi sprijinită de vasalii săi, ameninţare confirmată de tot felul de prevestiri, ei nu îndrăzniră să considere ca o simplă lăudăroşenie porunca lui Attila. Aetius fiind consultat, spuse că situaţia era gravă şi că trebuiau să fie gata pentru a face faţă oricărei eventualităţi. Valentinian la Roma, Theodosiu la Bizanţ, poate că ar fi consimţit să suporte toate umilirile, dar aveau pe lîngă ei, unul pe Actius, celălalt pe Crysaphius. Cel din urmă ştia pedeapsa ce îl aşteaptă din partea lui Attila şi nu voia să fie zălogul împăcării.

Roma avea încă cîţiva aliaţi: francii, sarmaţii, armoricarii, luteţienii, saxonii, burgunzii, alanii. Aliaţi nesiguri, frămîntaţi de dorinţa de independenţă, gata să fugă şi să trădeze, ei nu ofereau lui Aetius decît un sprijin foarte şubred, dar suficient ca să facă pe Attila să se îndoiască de forţa adevărată a armatei romane. El ştia că toate aceste popoare urau Roma şi aşteptau clipa prielnică pentru a se răscula şi a-şi afirma independenţa, dar nu era sigur că va putea să se bizuie pe ei şi nu voia să se arunce în necunoscut. Toate aceste neamuri erau divizate în

două părți, una naționalistă, autonomistă, dușmana Romei, cealaltă cîștigată de partea asupritorului prin obișnuință sau prin bani. Totul depindea de partidul care lua puterea și care se va pronunța fie pentru huni, fie pentru romani.

Un eveniment nou avea să hotărască pe Attila să se îndrepte mai întîi spre Imperiul de Răsărit. La 28 iulie 450, în urma unei căderi de pe cal, Theodosiu muri și cu toate că nu fusese, în timpul vieții sale, decît un împărat mediocru, dezordinea crescu la curtea din Constantinopol, cînd se află de moartea lui. Protejații săi pierdură orice putere. Crysaphius, pe care poporul îl ura, fu recunoscut pe cînd trecerea prin oraș și ucis cu pietre. Toate treburile statului fură oprite și uitară chiar să plătească tributul datorat hunilor. Attila știa că dacă murise Crysaphius, guvernul nu va mai fi în stare să pună ordine în finanțe și profită de ocazie ca să ceară tributul pe care credea că bizantinii nu vor putea să-l plătească.

Acesta va fi un bun motiv de război, se gîndea el. Dar primi un răspuns care îl surprinse. Urmașul lui Theodosiu îi aduse la cunoștință că nu îi datorează nimic și că de aici înainte i se va răspunde la pretențiile lui nu cu aur, ci cu sabia.

Acest ton atît de nou în diplomația bizantină, arăta destul de bine caracterul noului împărat. Acesta, numit Marcianus, era un soldat panonian energic și hotărît. El uitase că dacă Imperiul nu avea prea mult aur, avea cu atît mai puține săbii ca să le opună dușmanilor săi. Mesajul său avu ca urmare schimbarea intențiilor lui Attila. Fie că acesta crezu serios în amenințarea lui Marcianus, fie că simțise totdeauna pentru oamenii de caracter un respect amestecat cu teamă, el nu voi să-l atace. Știa că o mică armată comandată de către un general curajos, este totdeauna mai de temut decît o mulțime fără-

conducător. El nu acorda preţuire decît indivizilor şi dacă pînă atunci nu întîlnise decît unul singur, Aetius, care să merite stima lui, nu putea să nu recunoască în Marcianus, chiar după termenii răspunsului său, un soldat. Ori, nu mai înţelegea să-şi risipească oamenii, Roma şi Bizanţul nu erau pentru el decît primele etape ale cuceririi şi prefera să pună mîna pe ele fără nici o împotrivire, decît să alerge după primejdiile unui război.

Cu toate că în sfidarea noului împărat era multă imprudenţă şi îngîmfare, fu deajuns totuşi pentru a transforma natura relaţiilor dintre Bizanţ şi huni. Obişnuit cu ascultarea servilă, prefăcută şi vicleană a lui Theodosiu şi a eunucilor săi, Attila se slujise de o intimidare ca de un mijloc de discuţie ce nu admitea replică. Dar, pentru că un general urmase caligrafului şi o curte militară înlocuia mulţimea coruptă a intriganţilor, situaţia se schimba dintr-o dată şi, deşi ştia că Imperiul de Răsărit nu era în stare să ducă un război lung, nu voia să plătească prea scump o izbîndă istovitoare şi poate fără urmări. Nu că nu observase tot ceea ce putea să fie vorbă goală în răspunsul lui Marcianus, cum va spune mai tîrziu, dar această atitudine, oricît de puţin ar fi fost îndreptăţită, era de ajuns ca să-l impresioneze.

Atunci, modificîndu-şi brusc planurile şi hotărînd să se întoarcă contra Romei, Attila scoase inelul Honoriei din cutia în care îl închisese.

Se cuvine, de obicei, cînd unui bărbat i se cere dragostea de către o femeie, ca acesta să răspundă cu mai multă grabă şi lunga zăbavă a lui Attila, pînă să-i mulţumească de darul făcut, este destul de uimitoare, dacă, după cum avu deodată pretenţia, era cu adevărat îndrăgostit de Honoria şi dorea să o ia în căsătorie. Nemaiţinînd seamă de cei cincisprezece ani care

se scurseseră de la oferta de căsătorie, rămasă fără răspuns, Attila scrise lui Valentinian al III-lea, cerîndu-i de sechestrarea la care o condamnase pe logodnica sa şi cerîndu-i să i-o trimită imediat. El voia ca nunta să se serbeze în cel mai scurt timp şi invita pe Împărat să vină să-l onoreze cu prezenţa, împreună cu toată augusta lui familie. Adăugă în post scriptum că aşteaptă să primească, în acelaşi timp, dota soţiei sale, precum şi bunurile care îi reveneau ca succesiune a tatălui ei, adică jumătate din Imperiu.

După scandalul cu scrisoarea către Attila, Honoria fusese supravegheată îndeaproape, dar, acoperi familia de ruşine, reuşind să fie răpită de un ofiţer. În urma acestei fugi, îşi dădu frîu liber dorinţelor ei amoroase şi aventurile sale furnizau subiecte savuroase bîrfitorilor de la curte. În cele din urmă, se compromisese aşa de mult încît fratele ei nu a mai vrut să evite scandalul şi o închisese într-o mînăstire din Ravenna, de unde Honoria nu înceta să cheme în ajutor numeroşii ei amanţi şi mai ales regele barbar pe care nu încetase să-l iubească.

Plîngerile sale ajunseră pînă la urechile lui Attila? Deşteptau ele un simţămînt cavaleresc nebănuit şi care putea să facă din el un precursor al lui Amadis sau Don Quichotte? Avea să declare el război Romei numai pentru a scăpa o prinţesă captivă, pe care nu o văzuse niciodată şi care nu îl interesase vreme de cincisprezece ani? Va răsturna el lumea pentru ochii frumoşi ai unei femei - poate urîtă - a cărei purtare scandaloasă era cunoscută de toată lumea?

Attila avea mai mult de trei sute de soţii, aparţinînd tuturor raselor din Europa şi Asia. Una mai mult sau mai puţin, nu avea nici o importanţă.

Dar mai era dota. Şi nu va învinovăţi nimeni pe Attila de a

fi voit să facă o vulgară "căsătorie pentru bani", atunci cînd se aştepta să primească odată cu Honoria, jumătate din Imperiu.

Mesagerul care dusese scrisoarea sa lui Valentinian îi arătă în acelaşi timp, inelul. Împăratul nu putea să spună că nu-l recunoaşte. Povestea se răspîndise, de altfel, cu toate măsurile luate de către familie pentru a o înăbuşi. Toată lumea ştia că sora lui Valentinian se oferise lui Attila.

Acesta poate, dintr-o vanitate masculină scuzabilă, fusese indiscret şi se lăudase prea mult cu acest noroc.

Scrisoarea, venind de la oricare altul, ar fi făcut romanilor impresia unei glume, proaste sau bune. La început Valentinian ezită să o ia în serios, dar Aetius care îl cunoştea pe Attila, nu era de aceeaşi părere. El reciti de mai multe ori mesajul, clătinînd din cap cu un aer preocupat şi cum împăratul îl privea îngrijorat, sfîrşi prin a-i spune că e foarte grav şi că acest diavol de om ştia foarte bine ce face.

Valentinian se înfurie şi strigă că sora sa, oricare i-ar fi fost purtarea şi oprobiul care l-a aruncat asupra alor săi, nu avea să fie niciodată soţia lui Attila, că îndrăzneala acestui mongol era de netolerat şi că el era hotărît să nu-l mai suporte mult timp. Aetius îi răspunse că în această privinţă Attila se bazase pe un fapt juridic şi că revendicările lui, oricît de monstruoase ar fi părut, nu erau lipsite de temei.

Auzind aceste cuvinte, Valentinian trecu dintr-o dată de la mînie la disperare şi întrebă ce era de făcut.

După ce se gîndi cîteva clipe, Aetius spuse că după părerea lui, cel mai bun mijloc de a împiedica această căsătorie, era să o căsătorească în grabă pe Honoria, indiferent cu cine şi să invoce acest motiv, precum şi obiceiurile romane care nu admiteau poliandria, pentru a respinge cu politeţe, dar hotărît,

pretenţiile regelui hun. Valentinian primi vicleşugul.

Fără să ştie despre ce era vorba, Honoria fu scoasă din mînăstire, adusă la curte şi măritată, fără întîrziere, cu un nobil plăcut, Flavius Cassius Herculanus.

După terminarea ceremoniei, Vlaentinian îi scrise fără să mintă lui Attila, că îi părea foarte rău că nu poate să-i satisfacă cererea în ceea ce privea o asemenea unire care ar fi fost, pentru Roma, o cinste şi o bucurie, etc.... Din păcate, sora sa îşi alesese deja un alt soţ... ceea ce arăta falsitatea zvonurilor care circulau asupra pretinsei sale sechestrări.

După sfatul lui Aetius, Valentinian adăugă că legile romane nu considerau Imperiul ca patrimoniu al Suveranului şi al familiei sale şi că, prin urmare, Honoria nu avea nici un drept la vreo părticică oricît de mică de teritoriu.

Apoi aşteptară, nu fără teamă, rezultatul acestei scrisori. Aetius însuşi se temea de mînia lui Attila, cînd îşi va vedea planul zădărnicit.

El hotărî să întărească regimentele de la frontieră şi să pună în bună stare fortificaţiile de pe malurile Dunării.

Răspunsul sosi peste cîteva zile. El era ciudat de amabil şi de binevoitor. Attila spunea că e foarte mîhnit de împrejurarea defavorabilă ce îl împiedica să devină cumnatul lui Valentinian, pe care îl iubea foarte mult. Motivele invocate nu erau decît, vai, foarte adevărate şi nu era de vină decît el, care fusese atît de ocupat cu grijile domniei şi nu putuse răspunde imediat măgulitoarei propuneri a Honoriei, aşa că sosise prea tîrziu. Dar spunea el, acest lucru nu va schimba nimic din bunele relaţii care existau între Roma şi huni şi, în ceea ce îl priveşte, el va iubi totdeauna pe Împărat ca pe un frate.

Valentinian fu încîntat de aceste bune intenţii şi arătă scri-

soarea lui Aetius spunînd: "Iată cum trebuie să te porţi cu acest fel de oameni."

Actius nu păru că-i împărtăşeşte entuziasmul. Împăratul fu cuprins de necaz şi de ciudă. Îşi atribuia ideea căsătoriei şi credea că generalul era gelos de succesul ingeniozităţii sale. Nu-şi ascunse supărarea şi Actius îi explică că Attila ameninţător era de temut, dar cu atît mai mult trebuiau să se ferească de el atunci cînd scria lucruri binevoitoare.

Şi, pentru a-şi confirma cele spuse, Actius îşi împinse energic pregătirile de apărare spre Dunăre, în timp ce Valentinian, ironic, îşi bătea joc de frica lui şi se lăuda că a redus la tăcere, prin politica sa dibace, pe hunul atît de temut. Evenimentele păreau să-i dea dreptate. Cîteva zile mai tîrziu, o nouă scrisoare sosea la Ravenna. Attila îşi reînnoia asigurările de prietenie şi ruga pe împărat să nu se formalizeze dacă avea să vadă trupe ale hunilor pătrunzînd în Galia, căci veneau numai să pună mîna pe dezertorii care se refugiaseră la vizigoţi. El spera că aceştia nu vor opune rezistenţă şi că nu va fi obligat să întrebuinţeze forţa. Dar, în orice condiţii, împăratul nu trebuie să se sperie de acest act, îndreptat numai împotriva vizigoţilor şi care nu avea să atingă în nici un fel pe romani.

Această nouă dovadă de curtenie şi de politeţe, încîntă pe Valentinian. Mulţumirea lui fu scurtă totuşi, căci săptămîna următoare, un mesager al lui Teodoric îi arătă o scrisoare aproape la fel, scrisă de Attila regelui vizigoţilor. Singura deosebire era că Attila se bizuia pe neutralitatea curţii din Toulouse, într-o luptă care avea să-i opună pe huni romanilor şi care, spunea el, nu avea să tulbure cu nimic pacea şi siguranţa vizigoţilor.

Lui Aetius nu-i fu greu să-i demonstreze împăratului dupli-

citatea lui Attila, pe care o dovedeau aceste mesaje contradictorii şi să-l sfătuiască să-şi asigure mai degrabă alianţa vizigoţilor. Cei doi suverani înşelaţi de huni, puseră faţă în faţă scrisorile pe care le primiseră şi constatară că Attila, printr-o manevră dibace, voia să-i despartă pentru a-i zdrobi mai uşor.

Teodoric fu foarte nemulţumit să se vadă angajat într-un război împotriva hunilor, tocmai în clipa cînd situaţia încordată între vizigoţi şi vandali făcea de temut o debarcare a lui Giseric în sudul Galici. El nu ştia că intervenise un tratat de alianţă între acesta şi Attila şi că invazia vandală pe coastele Imperiului trebuia să aibă loc în acelaşi timp cu aceea a hunilor pe frontieră. Nu îndrăzni, totuşi, să refuze înţelegerea pe care i-o propunea Valentinian şi se angajă să fie alături de el dacă hunii ar fi atacat Imperiul, dar hotărît, în realitate, să nu facă nici o mişcare şi să aştepte rezultatul operaţiunilor. Presimţea, pe bună dreptate, că fără aceasta ar suporta singur cheltuielile războiului şi că, după obiceiul ei, Roma şi-ar lăsa aliaţii să fie măcelăriţi, ferindu-se în acelaşi timp să-şi pună în luptă proprii săi soldaţi.

În timpul acesta, armata hună îşi făcea ultimele pregătiri. Attila chemase la el principalii săi aliaţi, Ardaric, regele gepizilor şi Theodemir, regele ostrogoţilor, cărora le încredinţase ordine importante. La Roma se considera că războiul este de neînlăturat. Aetius stimula zelul contingentelor barbare, plătea soldele restante, primea jurăminte, fortifica oraşele şi capetele de poduri. Prezicerile funeste se înmulţeau. Credeau că citesc în cărţile de oracole data căderii Imperiului, anunţată pentru anul următor.

În fiecare zi, noi contingente sosite din Asia întăreau armata lui Attila. Această mulţime de oameni, se înşira de la ţărmurile

Dunării la pădurea Hercyniană şi toţi se aşteptau să o vadă coborînd dintr-o dată, ca o avalanşă, asupra avant-posturilor latine. Valentinian îl grăbea pe Aetius să înceapă ofensiva, dar generalul aştepta, neştiind încă pe ce front se va produce atacul.

Anul 450 se sfîrşi în această incertitudine. Deodată, în luna ianuarie 451, armata hună apără pe Rin.

CAPITOLUL XIII

BICIUL LUI DUMNEZEU

O puzderie de călăreţi fără număr, însoţită de căruţe, urma pe regele hunilor. Îngrijorat de energia hotărîtă pe care Împăratul militar din Constantinopol o dovedea, Attila îşi adunase toate trupele şi îşi îndrepta întreaga sa forţă împotriva Imperiului de Apus.

Marşul armatei sale făcea un zgomot teribil, asemănător cu al mării care se loveşte de stînci. Ţipete, cîntece sălbatice dominau cîteodată huruitul căruţelor şi tropăitul cailor. Se auzea zgomotul armelor lovite, corzile arcurilor vibrau cu o notă gravă. Un miros insuportabil de piele, de grăsime şi de sudoare, înconjura pe aceşti călăreţi învesmîntaţi în blănuri, mulţi de nu-i puteai număra. Ar fi fost, se crede, de la cinci sute la şapte sute de mii de oameni în hoarda care trecea într-un trap repede, de-a lungul cîmpurilor şi pădurilor. Erau aici germani, albi şi blonzi, de o mărime uriaşă, slavi în veşminte de piele, înarmaţi cu securi şi cuţite lungi, dar mai ales mongoli cu faţa galbenă, trupe de elită furnizate de huni şi de aliaţii lor

asiatici.

Împărţiţi în escadroane care ascultau de o disciplină riguroasă, aceşti călăreţi înaintau şi se părea că nimic nu putea să-i oprească vreodată. Ordinea în care defilau oferea imaginea unei forţe, stăpînite şi organizate, ascultînd de un om inteligent.

Această armată, compusă în cea mai mare parte din călăreţi, constituia forţa cea mai rapidă, cea mai bine oţelită pe care a avut-o vreodată un rege. Toate dialectele se amestecau şi într-un pitoresc tablou, se învecinau toate costumele şi toate armele Asiei. Dragostea de război şi de pradă însufleţea aceşti nomazi coborîţi din podişurile înalte, cu căruţele lor.

Hoarda aspră, crudă, supusă voinţei conducătorului, urca de-a lungul Dunării în direcţia nordului.

Informat din oră în oră, prin curieri, Aetius află că hunii părăsiseră Etzelburgul şi că se afundaseră în pădure, apoi nu mai ştiu nimic.

Şi dintr-o dată, se anunţă că armata lui Attila ajunsese pînă la Rin.

Ca şi cum legăturile care uneau diferitele forţe ale Imperiului s-ar fi rupt în acel moment, elementele sale se dislocară. Romanii aflară că burgunzii şi turingienii nu au opus nici o rezistenţă năvălitorilor, că francii din Nekar îşi masacraseră regele - susţinut de romani - şi că tînărul prinţ fugar care îl înlocuise, mergea alături de Attila.

Hunii ezitară un moment în faţa Rinului. Se temeau, după cît se pare, de vreo capcană dincolo de fluviu. Uşurinţa cu care înaintaseră le părea poate suspectă şi în stare să ascundă vreo cursă. Totuşi nici un alt obstacol, decît fluviul însuşi, nu-i oprea. Populaţia îi primea bine, terorizată de aceşti oameni

galbeni cu chipuri de demoni care mîncau carne crudă. Înfăţişarea sălbatică a armatei şi disciplina riguroasă de care asculta, prezentau un ciudat contrast şi se adăuga la teama renanilor. În timp ce aşezau poduri de vase în regiunea Angst şi Coblentz, ariergarda căruţelor sosea. Cîteva zile mai tîrziu, hunii îşi stabileau tabăra în jurul oraşului Treves şi Attila trecea triumfător pe sub măreaţa "Porta Nigra", mărturie trufaşă şi puternică a stăpînirii romane.

În afară de cîteva hărţuieli fără importanţă, armata hună nu se luptase. Sigure de a fi înfrînte, garnizoanele romane se retrăseseră, lăsîndu-i pe germani să se unească cu năvălitorii. Aceştia recunoşteau în ei pe mîntuitorii aşteptaţi, care vor zdrobi tirania Romei şi vor reda popoarelor asuprite vechea lor suveranitate.

Nimic nu tulburase ordinea din ţară. Nu fuseseră nici violenţe, nici jafuri. În clipa cînd intra în Galia, Attila puse să-i anunţe pe locuitori că el făcea război numai împotriva romanilor şi că galii nu aveau să se teamă de nimic din partea lui, dimpotrivă, el venea să-i alunge pe uzurpatori şi să restabilească monarhii lor naturali.

Cu toate proclamaţiile sale, o parte din burgunzi, comandată de Gunther, încercă să reziste, fiind sprijinită de cîţiva franci salieni. Dar aceştia fură puşi imediat pe fugă şi regele lor Childeric, făcut prizonier. Singurul rezultat al acestei încercări nefericite a fost distrugerea oraşelor Windisch, Spira, Worms şi Mayenţa, căci, dacă Attila promisese că nu va aduce cea mai mică stricăciune popoarelor care aveau să se supună, voia să-i nimicească pe aceia care se opuneau înaintării sale.

După ce cuceri Bâle, Strasburg, Colmar, Besançon, Tongres şi Arras, îşi desfăşură armata pe o imensă întindere de

pămînt care mergea de la Jura la ocean. Această linie înainta cu repeziciune într-un ritm regulat. Călăreţii şi căruţele treceau în galop. Brusc, în faţa zidurilor din Metz, armata se opri. Era în luna aprilie. În trei luni, hunii parcurseseră distanţa care desparte Dunărea de Lorena.

Metz, fortificat, avînd arme şi hrană din belşug, locuit de oameni viteji, guvernat de un episcop care adăuga la virtuţile episcopale calităţile unui războinic, refuză să-şi deschidă porţile lui Attila. În faţa meterezelor sale, hoarda asiatică se retrase, reveni, lovi zidurile cu îndărătnicie.

Attila ar fi putut trece mai departe, dar nu voia să lase în urma lui intact acest oraş. În afara primejdiei de a simţi că are în spate un duşman înarmat, această rezistenţă îi întărîtă mînia. De neînvins în cîmpie, prin calitatea cavaleriei lor, hunii nu erau buni asediatori. Încercau să escaladeze zidurile, să spargă porţile, dar erau respinşi cu lovituri de pietre; aruncau pe ei cu ulei şi apă clocotită, smoală topită! Se înfuriau, pierdeau o mulţime de soldaţi şi îşi aruncau fără nici un folos săgeţile, împotriva messinilor adăpostiţi în spatele meterezelor. Această aşteptare nu era îngrijorătoare, dar rupea ritmul marşului, cadenţa izbînzii. Decît să-şi piardă vremea în faţa unui oraş care rezista, Attila hotărî să meargă mai departe şi, spre marea uşurare a lorenilor, ridică asediul. Armata hună defilă nenumărată prin faţa porţilor neatinse, cărora nu le păsa de impetuozitatea călăreţilor şi de furia asiatică.

Ea se depărtase de puţine zile cînd Attila află că o parte din meterezele lovite de el fără nici un folos timp de mai multe săptămîni, se surpaseră. Asediul care părea zadarnic, dăduse aşadar rezultate. În timp ce messinii lucrau să umple spărturile şi să ridice din nou zidurile, Attila se înapoie numaidecît şi în

noaptea Paştelui, pe cînd locuitorii se îndeletniceau cu aducerea pietrelor şi cu ridicarea îngrăditurilor, el apăru în faţa oraşului, de care toţi îl credeau departe, dărîmă casele şi omorî toţi locuitorii.

O singură biserică, închinată Sfîntului Ştefan, scăpă de distrugere, pentru că, se zice, sfîntul ei patron ceruse de la Dumnezeu această favoare şi ca printr-o minune ea se făcu nevăzută hunilor, care în felul acesta o cruţară.

Ştirea acestui masacru se răspîndi îndată în toată regiunea. Cînd hunii ajunseră în faţa Reimsului, oraşul era aproape gol. Numai episcopul Nicaise, care avea funcţia de guvernator civil şi şef militar, încercă să-l apere cu o mînă de oameni curajoşi. Rezistenţa lor nu a fost lungă. Armata mongolă luă oraşul cu asalt, ucise pe episcop şi pe soldaţii săi şi arse casele. Hunii voiau să intre în catedrală, cînd deodată, o voce teribilă se ridică din mijlocul altarului, îndepărtînd pe superstiţioşii asiatici şi scăpînd astfel biserica.

După Reims, Laon şi Saint-Quentin fură ocupate şi prădate. Drumul spre Paris era liber şi hunii se îndreptară spre el în galopul cailor.

Luteţienii, încrezători în tradiţionala invincibilitate a Imperiului Roman şi disprefuind pe huni a căror faţă nu o cunoşteau, asiguraseră pe Aetius de credinţa lor. Uitaseră că romanii îi asupriseră, că le desfiinţaseră libertăţile, le distruseseră regii şi zeii şi că legiunile zdrobiseră vechea independenţă galică spre a impune tuturor provinciilor, centurionii şi preceptorii săi. Totuşi, cînd primejdia care părea neîntemeiată se arătă tot mai aproape, îşi regretară temeritatea. În fiecare zi, grupuri de fugari vorbeau de oraşe în flăcări, descriau masacrele şi jafurile, violurile comise de oamenii galbeni;

încrederea parizienilor se schimbă dintr-o dată în teroare. Atunci, cei care îşi băteau joc mai înainte de toate scornelile, fură cuprinşi deodată de frică şi voiră să părăsească oraşul. Începuseră să-şi facă bagajele, cînd femeile plecate să se roage în biserica ce făcea mîndria noii cetăţi, se înapoiară declarînd că ele nu aveau să plece. Povestiră că o femeie, vestită prin credinţa ei, pe care toţi episcopii în trecere veneau să o viziteze şi o salutau cu respect, le spusese că nu aveau să se teamă de nimic şi că Attila nu va lua niciodată Parisul. Pentru că Geneviève spusese acest lucru, era inutil să plece de acasă ca să alerge pe drumuri, Parisul nefiind în primejdie. Bărbaţii zîmbiră şi le zoriră să termine bagajele, dar ele refuzară şi cum aceştia le ameninţau cu bătaia, fugiră şi se închiseră în biserica Saint Jean-le-Rond, la capătul insulei, unde Geneviève se ruga mereu.

Parizienii considerau întăririle lor ca un mic scut şi socoteau destul de strîmtă albia Senei. Zăriseră deja pe celălalt ţărm, călăreţii mongoli în recunoaştere şi nu se gîndeau decît să caute în grabă un adăpost în provinciile de la sud, înspre Marsilia sau Bordeaux. Dar nu voiau să plece fără femeile lor şi acestea se încăpăţînau să rămînă la Saint-Jean-le-Rond. Argumente logice, ameninţări, rugăminţi, toate fură zadarnice. Ele cîntau cîntece religioase şi nu răspundeau. După ce le-au strigat cîtva timp cuvinte grele şi au lovit cu pumnii în solidele uşi de stejar, parizienii au ţinut sfat pentru a hotărî dacă ar fi mai bine să plece fără femei sau să le ia cu forţa. Această din urmă părere a învins.

Ei se pregăteau să spargă uşa bisericii, cînd un preot din Auxerre, surprins de zgomot, după ce îi întrebă ce voiau să facă, le spuse că Geneviève era o sfîntă şi că trebuiau să o

ascutte.

Recăpătîndu-şi încrederea cu ajutorul acestor cuvinte, parizienii se convinseră că oraşul lor nu risca nimic, căci îi ocrotea cerul. Femeile, văzînd că a revenit liniştea, îndrăzniră să deschidă uşa bisericii. Au vorbit, s-au împăcat şi fiecare se duse acasă la el. Cît puteai vedea cu ochii, nu se vedea nici un călăreţ pe cîmpie. Geneviève a fost readusă în triumf la casa ei, cîntară un Te-Deum de mulţumire în catedrală şi parizienii îşi reluară vechile ocupaţii.

Ştirile venite din Toulouse modificaseră dintr-o dată ordinul de marş al hunilor. Spionii pe care Attila îi avea la curtea lui Teodoric, îi aduseseră la cunoştinţă că la vizigoţi se formase un partid destul de important, care îndemna la război. Plătiţi de trimişii romani, ei grăbeau pe Teodoric să intre în luptă mai înainte de a fi prea tîrziu. Dacă romanii sînt zdrobiţi de huni, spuneau partizanii intervenţiei, noi nu vom putea lupta singuri împotriva acestor barbari, pe cînd, dacă ne unim cu trupele lui Aetius, vom fi în stare să-i oprim. Vizigoţii bătrîni, care aveau mai multă experienţă, le aduceau aminte, dimpotrivă, că romanii aveau obiceiul să-şi trimită aliaţii la luptă, în vreme ce ei rămîneau la adăpost şi că prietenia Romei costase totdeauna scump pe neştiutorii care se lăsaseră duşi de făgăduielile lor.

Attila îl cunoştea pe Teodoric şi ştia că mai devreme sau mai tîrziu, curtea din Ravenna avea să facă din el ce voia. Trebuia aşadar să profite de această perioadă de nehotărîre şi să-i bată pe vizigoţi, înainte ca aceştia să aibă timpul să întîlnească armata romană.

Stăpîn pe Galia de miazănoapte, Attila putea să facă o diversiune spre sud. Toulouse era departe, dar hunii vor ajunge destul de repede spre a-i surprinde pe vizigoţi, mai înainte ca

aceştia să fi luat o hotărîre. De aceea, atunci cînd părea că merge spre Paris, Attila coti brusc spre răsărit, trecu Sena la Nogent, ocupă Troyes, se înapoie spre Sens şi apăru în faţa Orleansului. De la Orleans la Toulouse va coborî în linie dreaptă, fără să-l poată opri vreun obstacol. Dar mai rămînea Orleansul, care era păzit de către alani, în solda Romei.

Alanii nu aveau nici o şansă. Goniţi de huni din ţara lor care se întindea la nord de Caucaz, de la marea Neagră la marea Caspică, ei rătăciseră de-a lungul Europei şi, după lungi şi primejdioase peregrinări, au ajuns în Spania, unde au întemeiat un regat şubred, pe care şi-l disputau rînd pe rînd, vizigoţii, vandalii şi suevii. În timpul migraţiunilor lor, cîteva triburi se închinaseră gepizilor, ostrogoţilor şi romanilor. Cei care s-au stabilit la Loara, sub ocrotirea lui Valentinian al III-lea, erau comandaţi de Sangiban, al cărui devotament pentru cauza romană era cu atît mai nesigur cu cît solda promisă se făcea aşteptată de mai multe luni. Sangiban primi într-o zi un mesager al lui Attila, care îi propunea următoarea alternativă: "Sau rămîi credincios romanilor care nu te plătesc şi eu te voi goni din Loara, aşa cum te-au gonit hunii totdeauna, din toate ţinuturile, începînd din Caucaz, sau îmi cedezi Orleansul şi te voi face bogat. Sangiban protestă formal, dar răspunse lui Attila că putea să vină, că trecerea Loarei va fi liberă."

Armata hună se adună şi coboară în galop spre fluviu. Sangiban, după cum a făgăduit, se mulţumeşte să privească pe huni cum trec. Alanii aclamă călăreţii pe care trebuiau să-i oprească şi le predau podurile. La 2 mai, Attila soseşte sub zidurile Orleansului. Se împliniau douăzeci şi trei de zile de cînd părăsise oraşul Metz.

Episcopul Aignan, care guverna Orleansul, nu se încredea

în alani. Admiţînd chiar că aceştia apărau conştiincios ţărmurile Loarei, era de datoria locuitorilor din Orleans să-şi asigure apărarea personală. Astfel, Aignan dăduse ordin ca porţile să rămînă închise şi ca toţi cetăţenii valizi să facă de pază pe metereze. În acelaşi timp în care lua aceste măsuri pentru apărarea oraşului, îl prevenea pe Aetius că barbarii trecuseră Loara şi că se găseau în faţa porţilor Orleansului.

Informat de trimişii săi, Aetius urmărea, de la Ravenna, înaintarea hunilor. Cînd Attila apăruse la Rin, el crezuse că e o capcană. Obişnuit cu vicleşugurile nomazilor, îşi închipuia că acest atac nu avea alt scop, decît să-l atragă în Galia împreună cu armata romană şi că regele avea să profite de lipsa lui, pentru a-şi arunca adevărata armată la sud. Totuşi ştirile pe care le primea zilnic, îi confirmau prezenţa unor forţe considerabile în Galia de miazănoapte. Dacă după cum se spunea, Attila în persoană conducea şase sau şapte sute de mii de oameni, ei nu ar fi putut trimite o armată tot aşa de importantă pe un alt front. Şi cui i-ar fi încredinţat comanda? Aetius aştepta, totuşi....Avea încredere în aliaţii săi franci şi burgunzi, nu se gîndea că hunii aveau să-i risipească din faţa lor ca pe o pulbere. Spera că alanii aveau să se poarte cinstit. Dar, mai ales, aştepta ca vizigoţii să se hotărască a intra în război.

Factorul vizigot era foarte important pentru Aetius. Obişnuit să nu arunce în luptă decît în ultima clipă regimentele sale romane, după ce aliaţii barbari sleiseră o parte din puterile duşmanului, el ar fi preferat să opună hunilor mai curînd armata lui Teodoric decît pe a sa. Admirabil apărător al sîngelui latin, Aetius era un războinic calculat. El număra piedicile pe care hunii aveau să le întîlnească în drumul lor, traversînd Galia. Dar nu cunoştea situaţia politică a galilor, şi,

cu acea surprinzătoare inconştienţă a asupritorilor, el nu putea să se îndoiască o clipă că onoarea de a se numi vasali ai Romei şi de a muri pentru ea, în caz de nereuşită, nu era de ajuns pentru aliaţii săi.

Cunoştea bine mişcarea bagozilor pentru că îi bătuse adesea, dar se înşela asupra forţei lor şi mai presus de toate, asupra spiritului care îi însufleţea. Ca toţi romanii, ascultînd afirmaţiile istoricilor şi cronicarilor, el vedea în această răscoală naţională o simplă răzvrătire a unor răufăcători, lacomi de pradă. Moştenind orgoliul supremaţiei lor, romanii disprefuiau aceste curente ascunse ale sentimentului galic. În ochii lor, oamenii care manifestau dorinţa de independenţă cea mai legitimă erau nişte banditi, demni de chinurile cele mai grozave. Ei ştiau că, lipsiţi de vechiul lor spirit războinic, moleşiţi de robie, urmaşii rebelilor eroici de altădată se risipeau în faţa legiunilor. Relaţiile care existau între şefii bagozi şi Attila erau judecate la Ravenna ca un fel de complot între nişte agitatori nemulţumiţi şi o naţiune străină.

Dar în spatele acestor şefi era o ţară întreagă în care trăia încă ura împotriva Romei şi dragostea de libertate.

Înaintarea rapidă a lui Attila nu ar fi putut să se facă decît, prin această complicitate tăcută care îl aştepta. Chiar dacă şi-ar fi unit toate forţele, era puţin probabil ca locuitorii din Galia să-l fi putut opri. Un val de şapte sute de mii de călăreţi care măturã o ţară nu e mai uşor de stăpînit decît un torent sau o avalanşă. Dar, în afară de sprijinul material pe care locuitorii nu-l dăduseră romanilor, mai exista şi acea colaborare morală pe care hunii o întîlneau la ei.

Cînd a aflat că popoarele care trebuiau să se ridice ca nişte bariere în faţa năvălitorului, se dădeau la o parte pentru a-l lăsa

să treacă, Aetius se înfurie împotriva acelor mizerabili bagonzi, care corupseseră Galia şi privi cu mai multă îngrijorare înaintarea lui Attila. Dar mulţumită talentului pe care îl avea de a face faţă orice s-ar fi întîmplat situaţiilor defavorabile, el întrebuinţă abandonul aliaţilor săi pentru a cîştiga un aliat cu mult mai puternic, pe Teodoric.

Guvernul din Toulouse, pe de altă parte, privea cu teamă demersurile Romei şi înaintarea lui Attila. Teodoric îşi făcea puţine iluzii atît în privinţa prietenilor, cît şi a duşmanilor săi. Pentru el chestiunea se punea astfel: să devină sau prada hunilor sau a romanilor. Dacă îşi angaja armata, Roma l-ar fi pus să se bată fie pentru a-i împuţina pe huni, fie pentru a-i slăbi pe vizigoţi. Dacă nu se angaja, ar fi putut să-l vadă pe Attila stăpînit de franci, fără ca el să fi intervenit cu ceva. O scrisoare înspăimîntată a lui Aetius îi mări tulburarea. În termeni elocvenţi, patricianul descria sosirea hoardelor asiatice, slăbiciunea lui Gunther, înfrîngerea francilor, trădarea lui Sangiban. El îl grăbea pe regele vizigot să-şi unească forţele cu acelea pe care romanii le trimiteau pentru apărarea civilizaţiei, adăugînd că dacă mai întîrziau, îl vor lăsa pe Attila să pună mîna pe întreaga Galie. Mai spunea că, după itinerariul ales de acesta, nu era ameninţată Italia, ci Aquitania. Dacă armata romană intra în luptă, o făcea cu totul dezinteresat, deoarece Imperiul nu era direct ameninţat, ci pentru a ocroti pe vizigoţi. Trebuia aşadar să ia repede o hotărîre, fără să aştepte nechezatul cailor huni sub zidurile oraşului Toulouse.

În acest timp, primejdia devenind mai presantă, Aetius părăsi Roma cu o armată şi se îndreptă spre Arles unde invită pe Teodoric să vină să-l întîlnească.

Aceste negocieri au durat toată luna mai. Aignan, care

aştepta zadarnic la Orleans sosirea lui Aetius, tremura de teamă că nu cumva scrisorile sale să-i fi fost interceptate. Deja cercul hunilor se strîngea tot mai mult în jurul oraşului. Curînd, nimeni nu va mai putea părăsi Orleansul. În ciuda primejdiei pe care o prezenta această încercare, el se hotărî să plece noaptea, să treacă prin liniile hunilor şi să ajungă la generalul roman pentru a-l informa care este situaţia. Înainte de plecare, el adună pe notabilii din Orleans. Socoteşte cantitatea de alimente şi muniţii, soliditatea zidurilor, numărul bărbaţilor valizi. Vor putea rezista încă cincisprezece zile, poate trei săptămîni, dar va fi cu neputinţă mai mult.

Aignan soseşte la Arles, găseşte pe Aetius şi îi descrie primejdia care ameninţă Orleansul. Oraşul va rezista pînă la 23 iunie. "Înainte de această dată, eu voi fi ajuns", spune Aetius. Aignan pleacă cu această făgăduială, pe care o duce compatrioţilor săi.

Aetius a promis, dar cum avea să-şi ţină făgăduiala? Să meargă împotriva lui Attila cu mica lui armată? Nici nu trebuia să se gîndească. A mai primit cîteva întăriri de la arveni, de la bretonii care locuiesc în Alpi, de la armonicarii din Bretania. Gunther şi Meroveu au venit să-l întîlnească cu cîteva contingente burgunde şi france, împinse de remuşcări, sau poate de frica de pedeapsă dacă Roma va înfrînge pe Attila.

De îndată ce a auzit de sosirea lui Aetius, Sangiban a declarat că fusese înşelat de nişte ordine false şi că rămîne slujitorul credincios al Imperiului. Cîteva regimente strînse în grabă, la saxoni, la suevi, la sarmaţi, leţi, îşi aşează taberele în jurul oraşului Arles. Dar Teodoric nu a răspuns la scrisoarea stăruitoare. Nu se poate face nimic fără vizigoţi.

Aetius se nelinişteşte aşteptînd un răspuns care nu mai vine.

Zoreşte pe Valentinian al III-lea să pună pe ambasadori să lucreze. Curtea din Ravenna se frămîntă fără nici un folos, înnebunită de groază. Un singur om şi-a păstrat sîngele rece: Aetius. Deoarece scăparea Imperiului îi revine lui singur, generalul va deveni diplomat. Se va duce el însuşi la Toulouse, spre a-l convinge pe regele care tot zăbovea.

Printre prietenii săi de la Roma se afla unul, poet distins, preţuit pentru operele sale de circumstanţă, bucurîndu-se de o frumoasă situaţie mondenă, care se numea Sidonius Apollinarius.

Bătrînul soldat nu prea cunoştea legăturile societăţii romane, dar îşi amintea că acest Apollinarius se căsătorise cu fiica unui senator ce locuia la Clermont şi că acel senator, Mercilius Avitus, este un prieten apropiat al lui Teodoric.

În mai multe rînduri a adus servicii importante vizigoţilor, care îl socotesc ca un bun sfătuitor.

Înainte de a pleca la Toulouse, Aetius vrea să se asigure de medierea lui Avitus. Soseşte la Clerment înarmat cu o scrisoare de recomandare din partea lui Sidonius Apollinarius, îi descrie senatorului soarta civilizaţiei ameninţate, îl roagă să-i convingă pe vizigoţi că este de datoria lor să intervină. Avitus refuză la început să se amestece în această afacere, apoi cedează rugăminţilor lui Aetius şi pleacă amîndoi spre Aquitania. Teodoric recunoaşte cu bucurie pe vechiul său consilier, îl ascultă şi sigur acum de primejdia cu care hunii ameninţă întreaga Europă, consimte să se alieze cu romanii. Aetius, fericit, se întoarce la Arles, însoţit de Thorismond, fiul mai mare al lui Teodoric, care comandă avangarda vizigotă. Armata urmează la o depărtare de cîteva zile, sub ordinele regelui. Ridică tabăra şi în marşuri forţate se îndreaptă spre Orleans.

La 20 iunie, Aignan e disperat văzînd că romanii nu mai vin. De cinci săptămîni Orleansul rezistă la toate asalturile, dar populația e epuizată, alimentele lipsesc. Nimeni nu mai îndrăznește să ridice capul deasupra crenelurilor, căci o ploaie de săgeți mătură meterezele toată ziua. Noaptea, locuitorii înspăimîntați văd mii de focuri aprinzîndu-se în cîmpie, mișunînd ca stelele cerului și aud cîntecele barbare pînă în zori. Apoi, de la răsăritul soarelui încep din nou galopurile nebunești în jurul zidurilor și săgețile supărătoare care zbîrnîie cu insolență din toate părțile.

Popularitatea episcopului se micșorase mult. Nu mai întîlnea decît priviri ironice sau dușmănoase. Nu mai îndrăznește să spună că are să vină Aetius. Nu-l mai crede nimeni.

În 21, cu toate pietrele și uleiul clocotind, hunii lovesc porțile, noapte și zi, cu niște copaci pe care i-au tăiat din pădure. Seara, mai marii orașului țin sfat. Aignan asistă, mut, la discuție. Nimeni nu-i cere părerea.

A vorbi de romani, înseamnă a dezlănțui invective. Un negustor propune să predea Orleansul. Ceilalți șovăie. „E grav. Ce vom cîștiga dacă rezistăm?" spune un altul. Se trece la vot. Predarea e hotărîtă. În principiu, se vor pune cîteva condiții: bisericile vor fi respectate, averile particulare nu vor fi jefuite, se va discuta suma care va trebui să fie vărsată...

În dimineața de 22, în timp ce se pregăteau să reia asaltul, hunii zăresc un om care e coborît de pe metereze cu ajutorul unei frînghii. Parlamentar. Îl aduc în fața lui Attila. Burghezul, tremurînd, își predă mesajul. Attila rîde. Condiții? Acum două luni, poate. Astăzi, nu. Prea tîrziu, mi-am pierdut răbdarea. Trimisul insistă. Attila repetă: "Porțile deschise fără condiții". Și îi face semn să plece.

Orleanezul e însoţit pînă la zid cu glume şi pietre. Frînghia îl ridică. Raportează răspunsul lui Attila consiliului îngrozit.

Mai au douăzeci şi patru de ore pentru a executa ordinul: Să deschidă porţile.

Toată noaptea, populaţia din Orleans umple bisericile cu rugăciuni şi gemete. Se roagă tuturor sfinţilor, făgăduiesc pelerinaje, daruri. Lumînările ard, nenumărate, dar mai puţin numeroase ca focurile hunilor şi între două cîntece religioase, se aud ţipetele lor sălbatice, în cîmpie.

O frumoasă zi de primăvară. Aignan, suit pe cea mai înaltă clopotniţă, se uită în toate părţile cîmpiei. Pretutindeni numai hunii care se aşează în ordine în faţa porţilor. La orizont, nimic. Episcopul scoate un suspin adînc. Este ultima zi. Aetius nu va veni. Se aude zgomotul porţilor care se deschid.

Şefii huni aleargă de la un escadron la altul spre a menţine ordinea, dar barbarii nu mai pot să-şi stăpînească nerăbdarea. Ei se reped, se îmbrîncesc pentru a intra. Fiecare poartă revarsă hoarde care umplu străzile. Se aud urlete şi strigăte de triumf. Apoi începe jaful. Soldaţii intră metodic prin case, unii îmbrîncesc femeile, alţii beau. Armata se împrăştie prin pieţe, prin iocuinţe.

O mare zarvă, Attila apare în fruntea statului său major, în faţa catedralei.

La prînz, dezordinea este de nedescris. Hunii beţi termină de masacrat locuitorii Orleansului, cînd Aignan care plîngea, rezemat de un colţ de meterez, aude un zgomot de galop îndepărtat. Armata condusă de Aetius şi Teodoric soseşte la 23 aşa cum generalul făgăduise.

O clipă mai tîrziu, călăreţii romani sînt în faţa porţilor. Se aud comenzi latine răspicate, trompetele sună ascuţit. În oraş

e o încremenire înspăimîntătoare.

Attila strigă insulte sălbatice, ofiţerii săi îşi adună în grabă soldaţii, dar ce poţi face cu nişte hoarde bete? În dezordine, hunii o iau la fugă, urmăriţi de aproape de duşmanii lor. Se lovesc de Sangiban, care redevenit roman, vrea să le împiedice drumul. Răstoarnă pe alani şi din toate părţile, căruţele huruie de-a lungul cîmpiei, în panică.

Teodoric vrea să se ia după ei, dar Aetius îl opreşte. Au pus hunii pe fugă, este suficient. Cu viteza cu care galopează, nu se vor opri curînd.

Aignan îşi dojeneşte concetăţenii care mai supravieţuiau, pentru neîncrederea lor. Învingătorii îngenunchează în catedrală. Orleansul este în ruine dar Attila suferise prima sa înfrîngere. Ce importanţă are Orleansul! Esenţialul pentru Aetius era că vizigoţii se aflau alături de aliaţii săi. Sangiban care se scuză plîngînd în hohote, că a fost înşelat şi strigă acum că niciodată, nu a voit să părăsească Roma, este iertat, Te-Deum, împăcare, visuri de victorie. În acest timp, hunii galopează spre Champagne.

Aflînd de sosirea lui Aetius, de alianţa vizigoţilor cu romanii şi de dezertarea lui Sangiban, Meroveu alergă în fruntea francilor, pentru a-şi oferi serviciile învingătorilor. "Attila, spune el, bate în retragere, trebuie să-l urmărim". Numaidecît, armata romană părăseşte Orleansul şi se avîntă pe urma hunilor.

Aceştia se urcă spre nord. În trecere, pustiesc oraşul Sens. Furia lor de jaf e dezlănţuită. Disciplina pe care le-a impus-o Attila se sfărîmă. Şefii îşi reiau aroganţa, mai ales aceia care sînt veniţi de curînd din Asia şi care nu suferiseră puternica transformare pe care regele le-o impunea supuşilor săi direcţi. Dezordinea cuprinsese armata, odată cu înfrîngerea de la

Orleans. Acea enormă masă războinică pe care Attila credea că a transformat-o într-un corp unic şi ascultător zdruncinată de neorînduială, se sfărîma. Trebuia să bată în retragere pentru a reconstitui în tihnă regimentele împrăştiate, pentru a pedepsi pe rebeli, pe nemulţumiţi, pentru a reface solida omogenitate a hoardei.

La nord de Sens, Attila se opreşte. El nu e un om al războiului. Izbînzile sale de pînă acum fuseseră de ordin politic. E un diplomat, nu un general. Are geniul marilor proiecte, al combinaţiilor pe termen lung, dar îi lipseşte aruncătura de ochi, repede şi sigură, a soldatului pe cîmpul de luptă. Simte mai ales că în această clipă tîrăşte după el o putere care îl împinge şi ameninţă să-l zdrobească, o masă oarbă pe care îi este uşor să o arunce înainte, dar pe care nu o poate opri şi aduce înapoi, fără primejdie. Armata hună este un minunat element de ofensivă. Mobilitatea sa datorată vitezei cailor şi puterii arcurilor sale o fac redutabilă în plin şes, după experienţa în faţa Metzului, în faţa Orleansului a constatat că este ineficace în lupta regulată sau împotriva fortificaţiilor. Barbarii pe care îi învinseseră hunii, se băteau la întîmplare. Izbînda aparţinea valului mai tare care poate să respingă un alt val, dar care loveşte zadarnic într-un zid.

Ea va putea să-l zdruncine cu timpul, să-l dărîme, dar lucrul acesta ia prea mult timp şi constituţia unei armate ca a lui nu îngăduie răbdare, ezitare, tatonare. Calul şi săgeata sînt arme de aruncat, pe care nu le poţi lua înapoi dacă au lovit sau au greşit ţinta.

După înfrîngerea de la Orleans, Attila lucrează ca un diplomat, nu ca un soldat. El îşi imaginează că nu trebuie decît să dea înapoi pentru a prinde forţe noi şi să combine noi nego-

cieri. Dar armata hună nu este eficace decît la atac, în marşul înainte, în coborîrea în galop. Elanul ei s-a micşorat în faţa Metzului, s-a zdrobit în faţa Orleansului. Retragerea avea să-i nimicească toate resursele.

Prestigiul Romei triumfase încă odată. Apariţia unei armate romane, prezenţa lui Aetius - singurul om din Europa pentru care Attila avea stimă şi admiraţie - au fost de ajuns pentru a dispersa şapte sute de mii de călăreţi mongoli, slavi şi germani. Attila se găseşte în faţa singurului adversar pe care îl socoteşte demn de el şi acest adversar reprezintă Imperiul roman. Regele hun cunoaşte bine corupţia, dezordinea, anarhia care se ascund prost sub acest cuvînt, dar îl cunoaşte pe Aetius, puterea lui încăpăţînată şi atentă de vechi german. Înţelege că nici chiar el nu este un general şi că nici Scotta, nici Edecon, nici Berik, nu sunt în stare să comande hoarda!... Ah! dacă Aetius ar fi vrut să servească pe huni!... Dar e credincios Romei. Nimeni nu a suferit ca el de intrigile de la curte, de josnicii, de invidie, de ură, şi totuşi îşi serveşte stăpînul, această abstracţie, acest idol perimat: Imperiul.

În vreme ce trupele sale părăseau Orleansul în dezordine, Attila compara forţa apei cu puterea pietrei, şirurile sale de căruţe cu cetăţile închise cu ziduri, călăreţii săi împrăştiaţi cu legiunile geometrice. El simte acum inferioritatea celui care se mişcă asupra celui stabil, al celui amorf asupra celui formal. Vechiul palat e viermănos şi crăpat, dar atîta timp cît mai ţine temelia, zadarnic vor fi bătute zidurile.

A cedat amăgirii numărului. A crezut că era suficient să invadeze un ţinut, numai întîmplarea îi predase Metzul şi Aetius i-a reluat Orleansul. Dacă ar putea să reînceapă pregătirile, nu s-ar mai îngreuna cu o armată numeroasă pe care

nu ar şti cum s-o hrănească şi pe care o manevrează greu. Ar avea numai cîteva escadroane de elită şi pedestraşi în careuri.

I-ar învăţa să formeze "capul de porc" şi "broasca ţestoasă", i-ar învăţa să se slujească de sabie. Numai mongoli, nici slavi care se luptă cu veselie, ca şi cînd ar dansa, nici germani care sînt prea grăbiţi să intre în Walhalla. Nu se bat ca să omoare, ci pentru a învinge. Nu ar avea decît soldaţi de meserie, care şi-ar economisi viaţa, numai tehnicieni.

A crezut că Giseric îi va ataca pe romani sau pe vizigoţi, dar atunci cînd îl sfătuise să intre în război alături de el, regele vandal îi răspunsese, foarte încurcat, că nu era gata, ceruse un răgaz. Şi vizigoţii, ştiind că nu mai aveau să se teamă de vandali, merseseră cu romanii.

E prea tîrziu să mai învinovăţească pe cineva, evenimentele se petrecuseră. Attila ştia că avea să fie urmărit. Cu atît mai bine. Teodoric nu va voi să lase să-i scape duşmanul. Dacă Giseric ar fi putut să-i hărţuiască pe vizigoţi, Aetius ar fi rămas singur. Dar ar fi rămas Aetius!

Aetius va ghici cursa? Coborînd dinspre Treves, Attila observă la nord-est de Châlons o cîmpie imensă. Acum îşi aduce aminte. Se gîndeşte că dacă i-ar fi întîlnit pe romani în acest spaţiu prielnic şarjelor de cavalerie, i-ar fi bătut, pe cînd în străzile strîmte ale Orleansului!....

Va da înapoi pînă acolo şi va aştepta. Dacă romanii întîrzie să vină, aveau să lase caii să mai răsufle. Trece prin faţa oraşului Troyes. Oraşul îşi închide porţile în grabă şi episcopul său vine să-l roage pe Attila să cruţe cetatea. "Cum te numeşti?" îl întreabă Attila. "Lup" răspunde episcopul.

Vechiul spirit totemic de nomad, al lui Attila, se tulbură, se uită la episcop, cu neîncredere. El are o teamă superstiţioasă,

nu atît de animale, cît de oamenii care poartă nume de animale. Își aduce aminte de prezicerile obscure ale vrăjitorilor, de care ar fi rîs în momentele victorioase, dar pe care atmosfera înfrîngerii le încarcă de un înțeles misterios. Bănuiește mereu prezența puterilor supranaturale care îl ajută sau care luptă împotriva lui. Pustnicul gal care îl numise "Biciul lui Dumnezeu" nu făcu decît să-i mărească încrederea în el, dar de la *puternicul glas din Reims, îi este frică de biserici și de preoți.* El liniștește pe episcop. Nu se va atinge nimeni de eparhia lui.

De altfel, nu vrea să se mai aventureze în locurile primejdioase ale orașelor. Romanii pot sosi dintr-un moment în altul. L-a lăsat pe Ardaric în ariergardă cu gepizii săi, cu toate că nu prea are încredere în aceste ajutoare. Armata protestează, ea vrea să jefuiască orașul Troyes, dar Attila nu-și va lăsa soldații să se îndoape cu vin.

Va avea nevoie în curînd de toate forțele sale. A pierdut din vedere gepizii care au întîrziat în cîmpia Mauriac. Se lasă noaptea. Așteaptă cu nerăbdare sosirea lui Ardaric. Armata rămîne călare, căruțele continuă să meargă. Deodată, un mare zgomot în depărtare și care se apropie, o învălmășeală de călăreți cade ca un uragan. Gepizii au fost ajunși din întîmplare în întuneric de Meroveu și de franci, care formează avangarda armatei romane. Cele două escadroane s-au izbit orbește. Meroveu credea că a pus mîna pe Attila. Ardaric tremură, *crezînd că are în fața lui toate forțele lui Aetius. Vrea să ajungă* la tabăra hună în galop și tîrăște după el pe dușman. Se iscă panica, caii se sperie, se dau lovituri la întîmplare, în negură. Toți cred că văd pretutindeni, în același timp, călăreți franci. Attila galopează de la un escadron la altul, cade în rîndurile dușmanilor, scapă. Întunericul dă agresorului toate avantajele.

Attila înţelege acest lucru, ordonă retragerea şi din nou începe fuga fără şir a hoardelor în timpul nopţii, în timp ce Meroveu, rămas stăpîn pe teren, se grăbeşte să ajungă armata lui Aetius.

CAPITOLUL XIV

CÎMPIILE CATALAUNICE

Aproape de Châlons se găsesc ruinele unei vechi tabere romane. Attila dă ordin să intre aici căruţele, le aşează în cerc în spatele taluzurilor acoperite cu iarbă şi la adăpostul acestei duble întăriturí,. îşi aranjează rezervele. Trupele de şoc le aşează în cîmpie.

Aetius a aflat de la Meroveu cele întîmplate în cursul nopţii. El ghiceşte spaima lui Attila. Este momentul să-i dea marea lovitură. Toată armata se pune în mişcare, desfăşurată de pe acum în ordine de luptă. La centru Sangiban şi alanii, bine încadraţi, căci se tem de nestatornicia lor; în aripa dreaptă, Teodoric şi vizigoţii. Aetius comandă aripa stîngă.

În zori, Attila, care scrutează cîmpia cu grijă, vede legănîndu-se linia întunecată. Cele dintîi raze de soare fac să strălucească săbiile şi căştile.

Aetius la rîndul său recunoaşte armata hună. Se opreşte.

Aproape în mijlocul cîmpiei se află o colină împădurită, pe care Attila nu a văzut-o în timpul nopţii. Este un punct strategic

important. Imediat, un escadron hun se îndreaptă într-acolo pentru a pune mîna pe ea. Dar statul major roman i-a înțeles gestul. Thorimond și călărețiii vizigoți se reped și ei la rîndul lor. Se luptă cu iuțeală. Hunii își biciuiesc caii lor mici și îi ațîță cu strigăte guturale, dar e prea tîrziu. Thorimond ocupă deja vîrful platoului, de unde respinge pe asediatori care se retrag în neorînduială.

Acum, cea mai mică mișcare va fi decisivă. Nici unul nu îndrăznește primul să înceapă bătălia. A se pune în marș înseamnă a se dezrădăcina, a se preda valului, curentului. Soarele este ascuns într-o ceață deasă. Cine se va arunca în ceață, în întuneric? Odinioară, Attila ar fi încercat. Astăzi prudent, așteaptă. Ceața își întinde brațele umede deasupra cîmpiei. La ora zece, soarele strălucitor gonește norii. Aetius se gîndește să profite de faptul că orbește dușmanul, dar nu îndrăznește să părăsească stabilitatea pentru o mișcare primejdioasă. Timpul trece. Cele două armate nemișcate își împart imensa cîmpie.

Hunii, neobișnuiți cu această tactică, se enervează. Își stăpînesc cu greu caii, începe dezordinea în escadroane. Cîteodată un grup de călărești se repede în galop, vin înapoi, dau brînci, semănînd groaza printre animalele ațîțate, nerăbdătoare.

Aetius observă aceste mișcări incoerente care dezorganizează frontul. Ghicește enervarea care cuprinde pe dușman și care în curînd îl va face să-și piardă tot sîngele rece. Așteaptă clipa prielnică. Își inspectează trupele.

Sangiban și Meroveu sînt plini de entuziasm. Vizigoții au o alură marțială superbă. Attila simte că așteptarea îi epuizează armata, că fiecare oră de nemișcare îi micșorează puterea de luptă, dar nu va ataca atîta vreme cît va avea soarele în față.

Amiaza. E timpul să se dea asaltul dacă nu vor să-şi asume riscul ca bătălia să se sfîrşească în timpul nopţii. Teodoric grăbeşte pe Aetius să dea ordin, să sune trompetele. Romanul refuză. El ştie că nemişcarea e mai dăunătoare hunilor, decît bătălia.

Ora trei. Attila vede soarele în spatele lui. Comenzi scurte se aud, ca un freamăt, din escadron în escadron. Deodată răsună un ţipăt lung, cadenţat. Pămîntul vibrează ca o tobă imensă. Romanii îşi închid zidurile lor omeneşti. De partea cealaltă, o mulţime care urlă înaintează în galop, învîrtindu-şi în mîini arcurile şi securile.

Într-o clipă scuturile se acoperă de săgeţi, sulițele brăzdează aerul cu sutele lor de mii de paralele. Urmează lupta corp la corp.

Sangiban a primit, la centru, lovitura cea mai puternică, dar rezistă, înconjurat de legiunile care, din toate părţile, îi taie retragerea. Vizigoţii atacă vitejeşte. Întîmplarea face ca Aetius să nu aibă în faţa lui, în aripa stîngă, decît cele mai slabe ajutoare ale hunilor. Attila şi-a îngrămădit cele mai bune trupe la centru, sperînd să zdrobească dintr-o singură lovitură pe alani şi să împartă în două linia romană. Dar Sangiban, supravegheat, nu are încotro şi se bate cît poate mai bine.

Toţi adversarii se luptă cu o înflăcărare sălbatică. Aetius simte că soarta Apusului este în mîinile sale. Soldaţii latini şi franci, îngroziţi de urîţenia şi cruzimea duşmanilor lor, luptă ca nişte oameni care nu mai aşteaptă să se mai întoarcă acasă. Nu există nici rănit, nici prizonier. Orice soldat doborît, moare imediat. Lupta corp la corp nu este în avantajul hunilor. Săgeţile de os se sfărîmă de platoşe, securile de piatră se ştirbesc de căşti, lanţurile de prins nu se pot întrebuinţa, lăncile lungi

nu servesc la nimic.

Hunii sugrumă şi sfîşie cu unghiile, cu dinţii. Cadavrele acoperă pămîntul, nenumărate, iar rîul este roşu de sînge.

Încet, zidul roman înaintează. Armata vizigotă şi-a pierdut din vedere regele, dar fiul său Thorismond preia comanda şi hărţuieşte pe huni. În curînd îi va lua din flanc, va trece peste ei. De partea cealaltă, Meroveu face aceeaşi manevră. Attila socoteşte bătălia pierdută. A-şi masa trupele înseamnă a le expune la încercuire, dar dacă le-ar risipi, le-ar micşora toată puterea de şoc. Avîntul care făcea pe huni de neînvins s-a zdrobit de un zid. Ei se împrăştie în cîmpie, în mici escadroane, galopează la întîmplare, golindu-şi tolbele de săgeţi. Soseşte noaptea şi lupta continuă fără să se poată deosebi bine adversarul.

Attila înţelege că tactica sa nu poate birui volumul dens al legiunilor.

Dă ordin de retragere şi romanii care se îndoiau de izbîndă văd cu mirare armata hună părăsind cîmpul de bătaie şi întărindu-se în spatele căruţelor.

Trei sute de mii de cadavre acopereau cîmpia. Sub un morman de războinici morţi, descoperiră pe Teodoric. Regele vizigot înconjurat de huni, măcelărise mulţi duşmani înainte de a-şi da sfîrşitul. Auzind ţipetele de disperare care izbucniră dintr-o dată în tabără romanilor, Attila se bucură. Se zărea o lungă procesiune de torţe, se auzea geamătul trompetelor. Aetius era mort aşa cum au prezis ghicitorii. Regele ţinuse ascunsă prevestirea pe care vrăjitorii i-au adus-o în dimineaţa bătăliei. În ciuda optimismului lor obişnuit, ei nu putuseră ascunde regelui că izbînda nu va fi de partea lui, dar adăugaseră că şeful duşmanilor avea să piară. Attila îl dispreţuia pe

Teodoric.

Pentru el nu exista decît un şef, Aetius, iar dispariţia lui nu era prea scump plătită chiar dacă o plătea cu înfringerea sa. El ştia că fără Aetius vizigoţii ar fi rămas în Aquitania, că Sangiban şi Meroveu i-ar fi părăsit pe romani şi că el şi ar fi continuat înaintarea triumfală spre Toulouse în loc să cadă învins în cîmpiile Catalaunice.

La tînguirile care umpleau tabăra romanilor, Attila puse să li se răspundă cu urlete de triumf.

Toată noaptea, cîntecele războinice, bătăile tobelor, urletul ascuţit al fluierelor, făcură pe Aetius să se mire El nu putea să înţeleagă de ce hunii istoviţi de luptă, făceau un tărăboi aşa de mare în loc să doarmă.

Spre miezul nopţii, cîţiva cercetaşi raportează lui Attila că au văzut ducînd cadavrul lui Teodoric. Şi Aetius? Acesta stătea, spuseră ei, la intrarea taberei şi saluta rămăşiţele pămînteşti ale vizigotului. Caracterul energic şi hotărît al lui Attila, încrederea în sine, în destin, îl părăsesc dintr-o dată. Deoarece Aetius trăieşte încă, înfrîngerea lui e completă. Şefii săi îl înconjoară. Scotta îl zoreşte să-i atace pe romani, fiind adăpostiţi de întuneric şi profitînd de neliniştea pricinuită de moartea regelui vizigoţilor. Dar el refuză. Prea tîrziu.

În cîmpie, grupe de călăreţi mai galopează încă, rătăcite, în căutarea taberei lor. Attila iese din întăriturile de căruţe şi se plimbă în noapte, singur. Trece printre nenumăratele cadavre. Ajunge aproape de tabăra romană, construită ca un adevărat oraş, cu porţi şi cu străzi. Ascultă cîntecul funebru al vizigoţilor. Teodoric a fost culcat pe un scut lung care e aşezat pe nişte suliţi şi de jur împrejurul corpului ard torţe şi se aud tînguiri. Dar ce importanţă are Teodoric?

Uneori, o umbră fugară se strecoară în cîmpie, un jefuitor de cadavre, furişîndu-se, smulgînd alanilor agrafele lor de aur în formă de şopîrle şi de ţapi sălbatici, romanilor inelele, hunilor bijuteriile de fildeş şi de jad.

Attila se întoarce printre ofiţerii săi. Trebuie să aştepte să se facă ziuă pentru a aprecia pierderile romane. În orice caz, hunii întăriţi în spatele cărutelor lor, nu se tem de vreo surpriză. Regele şi-l închipuie pe Aetius, frămîntat de aceleaşi griji ca şi el, stînd la îndoială asupra atacului sau aşteptării.

În realitate, Aetius avea cu totul alte preocupări. Învingător al lui Attila, el se temea acum de aliaţii săi. Soldaţii latini erau puţini numeroşi în armata sa. Aceştia formau cam a treia parte, pe cînd celelalte două părţi erau compuse din vizigoţi, alani şi franci. Ce va face el dacă aceşti barbari s-ar înţelege să-l trădeze, s-ar uni să-l atace? Nu se mai temea de Attila. Ştia că superstiţios şi impulsiv, acesta nu avea să reînceapă o luptă care îi fusese defavorabilă. De altfel, în spatele căruţelor sale, Attila era de temut ca o fiară rănită în fundul vizuinei sale. Nu aveau să-l scoată de acolo decît cu pierderi grele.

Totuşi Thorismond care luase comanda trupelor vizigote după moartea tatălui său, nerăbdător de a-l răzbuna pe Teodoric, voia să meargă asupra hunilor, fără să mai stea pe gînduri, pentru a-i nimici. Dar Aetius era un soldat bătrîn şi nu voia să atace, noaptea, un duşman fortificat. Thorismond era susţinut de Sangiban şi de Meroveu care doreau să jefuiască tabăra hună şi să se întoarcă acasă, cît mai de grabă, cu prada lor. Desigur, victoria din timpul zilei nu era decît pe jumătate. Hunii rămîneau numeroşi şi ameninţători. Dar sub motiv că vor să desăvîrşească această izbîndă, ar fi riscat să compromită rezultatul obţinut.

În timp ce şefii armatei romane discutau în jurul focului, Attila punea să se adune în mijlocul taberei sale toate averile naţiunii, comorile pe care hoarda le ducea în căruţe şi care erau produsul vechilor jafuri. Vasele de bronz luate de la chinezi, armurile încrustate cu argint şi cu aur, podoabele de pietre preţioase, stofele de mătase, covoarele, blănurile se îngrămădeau unele peste altele. Armele împodobite, cucerite de la regii din Turkestan, lucrurile sfinte smulse de la bisericile galilor, toate acele simboluri de victorie şi de stăpînire acopereau pămîntul. Dacă romanii ar reuşi să forţeze întăriturile, hunii aveau să-şi sugrume femeile şi copiii, aveau să dea foc căruţelor şi toţi se vor lăsa omorîţi, măcelărind cît mai mulţi duşmani cu putinţă.

Acest gest disperat pe care îl pregătea Attila, conform tradiţiilor rasei sale, era renunţarea la toate proiectele, abdicarea de la regalitatea sa universală. "Nu mai era stăpînul Lumii", "Biciul lui Dumnezeu", ci un şef de hoardă învinsă, gata să moară în mijlocul alor săi, într-o ultimă luptă.

La romani, discuţia se transformase în ceartă. Thorismond striga că izbînda se datora vizigoţilor şi că Aetius, gelos, îi împiedica să atace pentru a-i lipsi de o izbîndă care li se cuvenea. Sangiban şi Meroveu, aruncîndu-şi priviri ameninţătoare, se acuzau reciproc de trădare şi îşi şi ridicaseră securile. Aetius medita ce construcţie şubredă avea puterea Romei şi în ce primejdie o puneau certurile aliaţilor săi. Ridică deodată capul cînd Thorismond în orgoliul brutalei sale tinereţi, spuse, cu mari jurăminte, că dacă romanilor le era frică de aceşti cîini galbeni, el avea să atace singur.

Panonianul îl privi o clipă cu răutate, apoi întrebă în ce calitate îşi permitea Thorismond să vorbească astfel.

Era el regele vizigoţilor? Armata îl alesese, dar fraţii săi, Friederic, Turic, Rotemer, Himmerit, rămaşi la Toulouse aveau tot atîtea drepturi ca şi el să-i urmeze lui Teodoric şi se putea întîmpla ca, fiind mai bine plasaţi decît el pentru a şi le face recunoscute, ei să fie aleşi de popor în Aquitania, pe cînd Thorismond îşi va pierde timpul făcînd planuri nesăbuite în cîmpia de lîngă Châlons.

Dacă unui om bătrîn care văzuse multe în viaţa lui îi era permis să-şi dea o părere, l-ar sfătui să-i părăsească pe huni şi să se îndrepte spre Toulouse în marş forţat, mai înainte ca fraţii săi să-l înlăture de la putere. Chiar plecînd în clipa aceea, va ajunge el oare la timp?

Entuziasmul lui Thorismond scăzu. Ghici intrigile care s-ar înnoda, de îndată ce ştirea morţii lui Teodoric avea să ajungă la Toulouse. Trebuia să ajungă acolo fără întîrziere. Mulţumi lui Aetius cu emoţie şi puse să sune alarma la vizigoţi. Deşteptaţi fără veste, ei protestară aflînd că se înapoiază în Aquitania fără pradă. Chiar Thorismond regreta frumosul jaf pe care l-ar fi putut face printre căruţele hunilor, dar voia, mai presus de toate, să nu se lase deposedat de fraţii săi. Sfatul lui Aetius era bun. Ofiţerii vizigoţi îşi adunaseră în grabă oamenii, se strînseră corturile şi după o oră, armata lui Thorismond părăsea tabăra.

Centurionii romani nu înţeleseseră nimic din această plecare neaşteptată. "Reduşi numai la puterile noastre, ce vom face dacă hunii ne vor ataca?" întrebă unul din ei pe generał. "Nu vor ataca", răspunse Aetius care cunoştea psihologia lui Attila.

Oricît de ciudat ar fi putut părea acest lucru statului său major, pierderea acestui aliat întărea puterea Romei.

Situaţia este foarte bună, gîndi panonianul. Teodoric a murit şi vizigoţii care s-au bătut foarte bine şi au pierdut mulţi soldaţi nu mai sînt de temut pentru cîtva timp. Certurile interne vor fi deajuns ca să-i ocupe. Attila de asemenea, este foarte slăbit, căci hunii au suferit pierderi teribile. Cu ajutorul vizigoţilor, aş fi putut, desigur, să-i nimicesc. Dar acesta era interesul Romei? Trebuie să-şi trateze aliaţii ca pe duşmanii de mîine şi pe duşmani ca pe nişte viitori prieteni. Adică să nu lase niciodată pe cei dintîi să ajungă prea puternici, nici să zîmbească cu desăvîrşire pe ceilalţi. Cine ştie dacă nu vom avea nevoie de Attila, într-o zi, pentru a bate pe vizigoţi... sau Imperiul de Răsărit?

El îşi frecă mîinile, bucuros, apoi deodată faţa i se întunecă şi clătină capul cu tristeţe.

"Nu vor înţelege acest lucru la Ravenna. Ce vor mai spune încă? Că am primit bani de la huni? Ce păcat să serveşti astfel de oameni! De ce nu a venit un om din neamul nostru?"

Şi bătrînul panonian, soldat al Romei, se întristă ca un uriaş silit să asculte de nişte pitici.

Focurile mai ardeau încă în partea de tabără pe care o ocupaseră vizigoţii. Aetius oprise să le stingă. După plecarea lor, armata adormise. Chiar Aetius dormita, înfăşurat în manta. Cînd frigul dimineţii îl deşteptă, el văzu în faţa lui pe Meroveu care îl anunţă că francii plecau şi ei, deoarece generalul roman proteja pe huni. Aetius zîmbi, făcu un gest de indiferenţă şi adormi din nou.

Attila însă, nu dormi deloc în noaptea aceea. Îşi numără soldaţii şi socoti cifra înspăimîntătoare a morţilor. Vizită tabăra; aproape toţi hunii erau răniţi. Îmbrăcămintea lor de blană îi apărau prost împotriva suliţelor şi săbiilor. Romanii erau

apărați de căști, de platoșe, de securi, dar niciodată el nu putea să-i hotărască pe huni să întrebuințeze aceste arme de apărare. Avea să încerce totuși să echipeze cîteva contingente în felul romanilor.

În viitoarea expediție, căci pe aceasta o pierduse și Attila nu era un om care să se încăpățîneze, cînd împrejurările se arătau nefavorabile. Nu avea el viitorul înaintea lui? Uita că împlinise deja șaizeci de ani... Din obișnuință, își consultă vrăjitorii, dar nici nu le ascultă răspunsurile. Nu avea să mai ia hotărîri, va aștepta desfășurarea evenimentelor. Hotărîrea sa avea să depindă de atitudinea romanilor.

În zori, spionii pe care îi trimisese să cerceteze în jurul taberei, îi raportară că terenul ocupat de franci și de vizigoți era gol. Focurile erau pe sfîrșite, nu mai erau nici corturi, nici bagaje, nici oameni. Trebuia să profite de plecarea lor pentru a-i ataca pe romani? Attila i-ar fi bătut cu siguranță, dar Aetius, care cunoștea bine pe huni, știa că la ei izbînda sau înfrîngerea este mai ales o chestiune psihologică. Practic ei și-ar fi zdrobit fără greutate dușmanii dacă nu le-ar fi lipsit acum pentru a învinge, certitudinea superiorității lor, încrederea în izbîndă. Attila fusese învins și, lucru mai grav, se simțise învins. Nomadul obișnuit cu stăpînirea instinctelor suferă mai mult decît un alt om influența acestei atmosfere, favorabilă sau defavorabilă. Ca toți oamenii mari, Attila avea superstiția norocului. Cînd îl simțea de partea sa, puțin îi păsa de forțele angajate, de inferioritatea sa numerică sau de natura terenului. Dar cînd acest aliat atotputernic îl părăsea, stătea la îndoială să angajeze o bătălie, chiar dacă, logic, ar fi trebuit să o cîștige.

Ori nenorocul său începuse la Reims. Nu cumva Dumnezeul creștinilor se mîniase văzîndu-și bisericile jefuite și arse? Își

amintea glasul teribil care gonise, înspăimîntaţi, pe hunii ce se aventuraseră în tinda catedralei. Din clipa aceea, totul mersese rău. Se gîndi, deodată, să se facă creştin, pentru a îmblînzi această *divinitate puternică*.

Burgunzii atacaţi de către hunii lui Oktar, în clipa în care erau să fie învinşi se botezaseră şi primiseră de la această convertire o nouă putere gonind pe cotropitori. De ce nu ar adopta şi el acest Dumnezeu care devenea un aliat puternic? Va întreba în această privinţă *un preot creştin*!... Dar înainte de toate, trebuia să părăsească această regiune nefastă, să se înapoieze la Etzelburg şi să aştepte acolo, clipa potrivită pentru a începe un nou război.

Dimineaţa, văzînd tabăra romană tăcută, puse să se aşeze în căruţe toate comorile şi dădu ordin să se pregătească de plecare. Nişte călăreţi care înaintară pînă lîngă corturi spuseră că nu se zăreau nici unul din acele semne care să arate la duşmani spiritul ofensiv. Romanii vegheau, dar nu păreau că doresc să atace. Attila îşi scoase atunci armata şi, adăpostit de ea, lungul şir de căruţe, porni la drum de-a lungul cîmpiei Champagne, spre nord. La duşmani, nimeni nu mişca. Aetius, aşezat în faţa uneia din porţi, privea în tăcere pe huni cum se depărtau. Ofiţerii săi murmurau şi povesteau în şoaptă că nişte trimişi ai lui Attila i-au adus aur în timpul nopţii pentru a le cumpăra fuga. Un centurion se grăbi să scrie acest lucru la Ravenna. Dar Actius nu îi asculta. El se uita cum dispare ariergarda asiatică. Deodată, un călăreţ se desprinse din ea şi se opri singur, cu faţa la apus. Panonianul nu îi văzu faţa, dar îl recunoscu, din cauza simpatiei misterioase care îi unea pe cei doi adversari.

Attila se uita la cîmpul de luptă unde cadavrele şi începuseră

să putrezească. Dincolo era Toulouse, Roma, Marea, Africa. Între visul său şi el fusese acest oraş de pînză albă unde străluceau scîntei de oţel şi acest omuleţ, aşezat pe un scaun de trestie înconjurat de ofiţerii săi nemulţumiţi. Călăreţul medita, în vreme ce hoarda se pierdea în depărtare, în viitor, printre vîrtejuri de praf. Deodată romanii îl văzură mişcînd mîna - nu ştiau dacă era în semn de adio sau de ameninţare, - apoi în galop îi ajunse pe ai săi. Aetius, fără să vrea, mişcase şi el mîna.

Cînd hunii n-au mai fost decît un nor obscur la orizont, el dădu ordin să se ridice corturile şi legiunile, cu pas cadenţat, coborîră spre sud.

Cîmpia Catalaunică era acoperită de arme rupte, de cai morţi, de cadavre îngrămădite unde se amestecau toate rasele Europei şi Asiei. Cenuşa şi rămăşiţele de mîncare arătau locul taberelor.

CAPITOLUL XV

RĂGAZ

Înfrîngerea lui Attila în Galia ţinea mai mult de motive psihologice decît de ordin militar. El nu găsise la franci ajutorul pe care îl aştepta, fie că stricăciunile provocate de trecerea unei armate atît de numeroase ar fi mîniat pe locuitorii ţării, fie că apariţia barbarilor galbeni transformase în groază speranţa pe care cei mai fervenţi autonomişti o puseseră în sosirea hunilor.

Bagozii şi, în general, toate naţionalităţile galice care suferiseră destul jugul Romei şi care îl simţeau încă apăsător, nevăzut, asupra lor, crezuseră că găsesc în Attila un salvator care îi va elibera.

"Orice afară de Roma" spuneau ei. Cînd văzură însă sosind hoarda asiatică, tîrînd după ea contingentele germane, triburile slave, acea mulţime în care călăreţi goi, înarmaţi cu securi de piatră mergeau alături de arcaşi îmbrăcaţi în blănuri, pe deasupra cărora fîlfîiau stindarde ciudate şi simboluri de neînţeles, regretară că au chemat această armată al cărei ropot

de cai şi huruit de căruţe făceau un zgomot de avalanşă. Împărţiţi între ura lor faţă de Roma şi teama de noii veniţi, ei căutară în fugă un fel de neutralitate, pe care nici un adversar nu ar fi putut apoi să le-o reproşeze.

Meroveu, care se intitula cu mîndrie "fiul unui zeu al mărilor", preferă duritatea regiunilor romane decît mobilitatea sălbatică şi îngrijorătoare a hunilor. Sangiban însuşi care recunoştea totuşi oameni din neamul lui în armata lui Attila, nu stătu la îndoială să-l trădeze cînd află de alianţa dintre Aetius şi vizigoţi. Groaza răspîndită de înfăţişarea hunilor, care aveau în ochii popoarelor neştiutoare aspectul unor monştrii "născuţi din vrăjitoare şi din demoni" reuşi să supună mai mulţi rebeli gali decît ar fi putut s-o facă represiunea crudă a romanilor. Nestatornici, slabi şi revoltaţi mai ales în vorbe, francii ceruseră ajutorul hunilor atunci cînd nu-i cunoşteau; astăzi nu mai aveau decît o dorinţă, aceea de a-i vedea înapoindu-se cît mai degrabă la Dunăre.

Attila nu prevăzuse că războaiele recente dintre Roma şi Toulouse aveau să fie aşa de repede uitate şi cruzimile lui Aetius faţă de ei nu-i va împiedica pe vizigoţi să servească sub ordinele sale.

El se bizuia pe înrudirea de rasă care exista între mai mulţi din vasalii şi ajutoarele barbare ale romanilor, pentru a uni pe aceştia din urmă cu propriile sale trupe, dar încă odată prestigiul Imperiului, supravieţuind puterii sale reale, triumfase.

De la Dunăre la Rin, el nu găsise decît aliaţi sau vasali, dar de aici încolo, începea ţinutul francilor capricioşi şi nehotărîţi care nu ascultau de loc de aspra vasalitate a germanilor. Ciudaţi atît în prietenii cît mai ales în duşmănii şi plini de entuziasm pentru huni cînd erau departe, ei îi disprețuiau chiar

în clipa în care aceştia răspundeau la chemarea lor. Se prea poate de asemenea ca, în ciuda ordinelor foarte severe şi disciplinei aspre care domnea în armata lui Attila - necesară pentru a asigura liniştea între nişte soldaţi de neamuri atit de deosebite, - ofiţerii săi să fi adunat de prin ţinut hrana trebuincioasă cailor şi călăreţilor. Şi cum numărul lor era foarte mare, aceasta fu deajuns poate, să sleiască toate resursele de hrană şi de furaje.

Această armată era, de altfel, foarte dificil de comandat şi de manevrat. Judecînd după popoarele pe care le enumeră istoricii latini, ea ar fi avut reprezentanţi din toate rasele scandinave, slave şi germane, de la Altai la Rin, de la Baltica la Marea de Azov, fără să mai vorbim de triburile asiatice pe care ei nu le cunoşteau şi care cuprindeau fără îndoială toate nuanţele de galben de la chinezi la nepalezi. Nici o legătură reală nu putea să unească aceste elemente heteroclite, poate numai o egală dorinţă de jaf şi setea de aventură. O armată ca aceasta nu-şi menţine coeziunea decît printr-un mare ideal de dragoste sau de ură. Ori, vasalii aveau să regrete adesea vechea independenţă de care îi lipsise. Acestei mase de oameni îi trebuia un animator.

O cucerire bazată pe ambiţie şi pe aviditate nu se păstrează cu preţul unor neîncetate victorii. O susţine un fel de exaltare artificială, aceea a succesului. La prima înfrîngere această dispoziţie sufletească nu mai rezistă.

Aliaţii străini şi poate chiar hunii murmurară cînd Attila îi opri să jefuiască ţinuturile prin care treceau. Legenda cu "iarba care nu mai încolţeşte" este una din acele poveşti stupide, tot aşa de falsă ca şi aceea a vrăjitoarelor regelui Filimon. Attila cunoştea prea bine interesul pe care îl are o armată de călăreţi

să cruţe furajul şi să nu devasteze o regiune prin care trece căci va fi poate silită să vină înapoi, pentru a lăsa instinctele distrugătoare ale soldaţilor săi, să jefuiască fără folos pe gali.

Din păcate, o trupă care nu se bate decît pentru a prăda şi căreia i se interzice jaful îşi pierde toată forţa morală, tot elanul ei războinic.

În plus, între şefii rivali ai ostrogoţilor, gepizilor şi nenumăratelor neamuri adunate sub comanda lui Attila, se iscau în fiecare zi certuri pentru întîietate. "Comandamentul unic" nu împiedica nici unul din generalii subalterni să se socotească jignit, fie că i se dădeau mereu posturile cele mai primejdioase, fie că primea mai puţină pradă sau onoruri decît rivalii săi. Izbînda a eclipsat aceste neînţelegeri, dar ranchiunele se agravează cînd e vorba de înfrîngere şi certurile se ridică mai aspre, încărcate de insulte şi reproşuri de neiertat, într-o armată învinsă. Hunii nu-i iertau lui Attila că nu i-a lăsat să prade Troyes, ostrogoţii îi reproşau că îşi pierduse vremea în faţa Orleansului. Pentru aceşti oameni care nu cunoşteau decît politica rezultatelor, înfrîngerea de la Châlons nu era numai o întîmplare nefericită, ci condamnarea implicită a planului de campanie. Şi fiecare arăta zgomotos, ce foloase ar fi adus planul său!

Armata hună era aşadar mai puţin slăbită de pierderile pe care le suferise decît de demoralizare, consecinţa acestui şir de înfrîngeri. În timp ce parcurgea tabăra, în noaptea de după bătălie, Attila surprinse mînia geloasă a prinţilor vasali, şoaptele lor ascunse, descurajarea soldaţilor. Era încă mai tare, numericeşte decît romanii. Ar fi putut, fără îndoială, să-i bată, dar nu mai găsea în armata sa acel răspuns imediat şi din toată fiinţa, la comanda şefului. Ar fi ascultat, dar fără entuziasm, cu

o supunere pasivă şi în felul acesta nu poţi fi învingător. El însuşi încetase poate să mai creadă în victoria sa.

Dar atunci, Marea Cucerire? Roma, Constantinopolul, Persia, China?... Mai tîrziu. Şi cu răbdarea sa de neînvins, Attila socoti că nu sosise clipa aceea încă.

Luptîndu-se cu romanii, observase la ei avantaje tehnice pe care voia să le aplice armatei sale. Convins pînă atunci, ca orice nomad, de superioritatea indiscutabilă a cavaleriei, observase în timpul ultimelor lupte avantajul pe care îl reprezintă legiunea pedestraşilor împlătoşaţi, puternică şi netedă ca un zid. Problema furajului, aşa de gravă, era rezolvată dacă se înlocuiau cîteva escadroane de infanterie. În faţa oraşelor fortificate el văzuse nevoia mijloacelor de atac, a balistelor, a catapultelor. Învăţase o altă strategie decît aceea care se practica printre nomazii asiatici sau la germani, un război savant, precis, minuţios.

Atunci cînd diplomaţiei stîngace şi rudimentare a Imperiului roman îi opunea o artă iscusită de negocieri şi de vicleşuguri, metodele sale de luptă se adevereau barbare, grosolane, faţă de manevrele dibace, tradiţionale, încercate de atîtea ori, care asigurau prin automatismul lor mecanic unor generali fără geniu, oarecare şanse de izbîndă. Toate acestea trebuiau aşadar schimbate. Nu făcuse bine că se îngreunase cu o armată atît de numeroasă. Prea mulţi oameni, prea mulţi cai de hrănit, prea multe femei în căruţe. Se şi gîndea să construiască în jurul Etzelburgului un oraş mare de lemn sau de piatră unde avea să rămînă populaţia care nu intra în luptă. Nu se va mai încărca cu atîtea elemente nefolositoare şi care mai mult îl încurcau. O armată mai puţin numeroasă, dar oţelită, va fi mai eficace decît această mulţime dezordonată.

Attila îşi aduce hoarda la Dunăre şi o lasă să ierneze, în timp ce el punea la punct transformările pe care vroia să le introducă în armament şi în metodele de luptă. Cîtă vreme va avea nevoie pentru a pune în practică aceste reforme? Nu-i păsa. Cu o magnifică nepăsare vedea mereu în faţa lui un viitor nelimitat.

În timp ce hunii treceau din nou Rinul, Aetius intra in Ravenna cu trupele sale victorioase. Cunoscîndu-şi compatrioţii, nu se aştepta să fie primit în triumf, dar avea conştiinţa împăcată că îl meritã şi aceasta era de ajuns. Suferise prea mult din cauza ingratitudinii romanilor ca să se mire de răceala pe care i-o arătă Valentinian. Împăratul nu se gîndise la urmările pe care le-ar fi adus victoria lui Attila: Galia pierdută, Italia cotropită, Ravenna luată, Roma distrusă, Imperiul pustiit. Rivalii lui Aetius îi repetau că Attila nu era primejdios decît în aparenţă. Victoria pe care o cîştigase panonianul nu avea nimic extraordinar.

De altfel, era el acela care cîştigase cu adevărat bătălia? Nu erau mai de grabă vizigoţii a căror valoare era cunoscută, sau francii lui Meroveu? Alături de ei Aetius făcea figură de intrigant şi de general de anticameră! Dar cînd aflară condiţiile în care se efectuase plecarea hunilor, calomnia se dezlănţui. Nu ştiau că Aetius era un prieten personal al lui Attila, că făcuse totdeauna jocul hunilor?...

Cît primise pentru a-i lăsa să scape? Zece mii de piaştrii, spuneau unii, o sută de mii adăugau alţii. A trădat Imperiul, strigau toţi în jurul lui Valentinian. Vizigoţii supăraţi de purtarea lui l-au părăsit cînd i-au ghicit jocul dublu, pretinsa lui victorie nu este decît o înfrîngere, pentru că hunii nu au fost nimiciţi... În ziua cînd Aetius sosea la Ravenna, curtea îi dis-

cuta punerea sa sub acuzaţie.

Cu toate acestea, Împăratul de Răsărit, Marcianus, urmărise cu îngrijorare campania din Galia. Acest vechi soldat îşi dădea seama de marea primejdie în care se găsea lumea latină şi îi măsura consecinţele. Attila învingător, ar fi găsit în Spania aliaţi naturali, pe alani şi pe suavi. Ajuns la Mediterana l-ar fi înspăimîntat pe Giseric care, temîndu-se pentru Imperiul său african, i s-ar fi supus lui. Galii cuceriţi, Italia rămînea fără apărare. Stăpîn pe Europa occidentală, întors împotriva Imperiului de Răsărit pe care l-ar fi zdrobit fără greutate.

El înţelegea că bătălia de la Châlons oprise această înaintare ameninţătoare şi că Aetius scăpase Latinitatea. Dar, după părerea sa, această victorie nu era suficientă dacă ea nu devenea începutul unei ofensive împotriva lui Attila. El îşi comunică intenţiile lui Aetius. "De mai bine de şaizeci de ani, îi spuse el, Imperiul se găseşte la bunul plac al hunilor. Împăraţii noştri au tremurat toţi în faţa acestor barbari. Le-au dat bani. Le-au îngăduit să ocupe Germania. În felul acesta hunii s-au întărit din toate slăbiciunile noastre şi noi am lăsat să crească, în acelaşi timp cu puterea, orgoliul şi ambiţia regelui lor. Este timpul să ne schimbăm politica şi, dacă nu e prea tirziu, să trecem la ofensivă. Să încetăm cu certurile. Să ne unim împotriva duşmanului comun şi în loc să tot aşteptăm clipa în care vrea să ne atace el, să luăm iniţiativa unui război, să-l gonim de la Dunăre şi să-l trimitem în stepele lui natale. Împăratul de Apus să se fortifice în Galia. Aici trebuie să se mute focarul politicii romane. Ravenna şi Roma sînt amintiri istorice, nimic altceva. Soarta Imperiului s-a hotărît în cîmpiile de la Champagne. Aici, în mijlocul popoarelor războinice şi credincioase

trebuie să plasăm centrul activităţii noastre. Să abandonăm prejudecăţile şi tradiţiile învechite. Fortificaţi malurile Rinului. Voi face la fel cu cele ale Dunării. Şi dacă se întîmplă ceva, chemaţi-mă".

Aetius recunoscu în sfatul lui Marcianus, părerea unui bărbat înţelept şi plin de experienţă. Dar cînd voi să-l facă pe Valentinian să-l adopte, curtea scoase strigăte de indignare. După ce fusese bătut de către Attila - aşa se interpreta acum victoria din cîmpiile Catalaunice - acest panonian - un barbar! - vrea să ne supună Împăratului de Răsărit! Nu cumva visează să reînceapă în paguba noastră, politica lui Stilicon şi să refacă unitatea Imperiului în interesul acestui Marcian, un soldat oarecare, pentru că este german ca şi el!

Nu este de ajuns că jumătate din Imperiu este guvernată de un soldat panonian? Acum să vină un altul să uzurpe prerogativele Împăratului? Miniştrii şi eunucii se plîngeau de întîietatea căpătată de străini în urma ospitalităţii mărinimoase pe care le-o oferiseră Latinii.

Valentinian, lipsit de sfaturile mamei sale, nu ştia pe cine să mai întrebe. Placidia se odihnea în mausoleul său, în penumbra albastră şi aurită a mozaicurilor şi cadavrul ei îmbălsămat, înveşmîntat în purpură, avea acum imuabila serenitate a morţilor. Împăratul nu avea pe lîngă el decît un om de al cărui devotament fusese sigur şi pe acesta îl privea acum cu neîncredere. Luîndu-se după compatriotul său Marcianus, Aetius nu rîvnea, la rîndu-i, spre măreţia imperială? Era iubit în armată. Nu cumva pregătea o răscoală? Şi fără să se gîndească la faptul că micşorîndu-i prestigiul, slăbea autoritatea singurului general în stare să-i comande trupele, Valentinian se străduia prin calomnii să-i îndepărteze pe ofiţerii săi de el.

Opinia publică la Ravenna era cu hotărîre optimistă.

Fără teamă de a se contrazice, după ce afirmaseră că, prin trădarea lui Aetius, Attila se retrăsese mai de temut ca oricînd, curtezanii pretindeau că primise o lecţie aspră şi că nu va îndrăzni să mai atace Imperiul. Centurionii care acuzau pe învingătorul de la Châlons de slăbiciune, de laşitate şi de luare de mită, se lăudau cu isprăvile lor războinice şi îşi băteau joc de asiaticul pus pe fugă.

La Toulouse, vizigoţii se bucuraseră de retragerea hunilor; în grabă ei confirmaseră hotărîrea armatei care îl numea pe Thorismond succesorul lui Teodoric. Dar se gîndeau, în acelaşi timp, că Aetius le furase victoria împiedicîndu-i să jefuiască tabăra hunilor. Roma, odată mai mult îi înşelase, punîndu-i să facă cheltuieli cu această campanie, fără să le dea în schimb foloasele care ar fi putut să se tragă de aici. Avitus de Clermont ajunsese foarte nepopular în urma politicii sale intervenţioniste; era învinuit că a primit bani de la romani pentru a se folosi în favoarea lor de încrederea pe care i-o arăta Teodoric şi de a-l hotărî pe acesta să intre în război împotriva lui Attila.

Hunul, retras în spatele Dunării, tăcea. Călăreţii huni încetaseră să mai alerge după pradă la frontiere. Nici un străin nu pătrundea pe pămînturile lui Attila şi romanii spuneau că, întocmai ca o fiară rănită, el se ascundea pentru a-şi vindeca rănile. Se temeau totuşi să nu-l vadă revenind într-o zi, în fruntea escadroanelor mongole. După cum îşi dedicase aproape douăzeci de ani pentru a-şi asigura stăpînirea asupra tuturor hoardelor împrăştiate ale hunilor, în Europa şi în Asia, Attila se pregătea acum să petreacă chiar mai mulţi ani pentru a-şi transforma armata. Anacronică şi bună cel mult să bată

popoarele asiatice, strategia hunilor trebuia să se adapteze împrejurărilor şi să se conformeze tacticii duşmanilor. Trebuia pentru aceasta să modifice cu totul obiceiurile neamului, să suprime datinile nomade care se păstraseră chiar după ce hunii au devenit sedentari. Nu pe căruţe se întemeiază un mare imperiu, ci pe temelii de metal şi de piatră. Aşteptînd să poată lua purpura împăraţilor de la Ravenna sau de la Constantinopol, trebuia să facă din Etzelburg un oraş puternic, capabil să susţină o reşedinţă, bine ancorat în pămînt, nu instabil şi plutitor.

Din porunca sa, făurarii încep să fabrice căşti şi platoşe. Se înlocuiesc blănurile greoaie prin haine strîmte, de piele, pînă la genunchi, brodate cu plăci metalice. Hunii se exersează în manevrele de infanterie, adăpostiţi în spatele unui scut lung. Bătrînii mongoli privesc cu stupefacţie aceste schimbări. Clătină capul cu un aer neîncrezător, văzîndu-l pe Attila că face planuri de catapultare. El desenează cu degetul pe nisip, dă ordin să se doboare pomii, pune să se construiască nişte maşini grele, înconjurate de bîrne şi de frînghii, stîngace ca nişte animale greoaie. Onegese care a studiat odinioară maşinile de război ale romanilor, îl ajută, dar această furie pe care o arată Attila de a-şi europeniza cu orice preţ armata, îl îngrijorează. El ştie că asiaticii nu vor dobîndi niciodată calităţi latine şi că această imitare va fi fără efect. Attila nu îl ascultă. Nu mai vrea să domnească tot ca un şef barbar peste o hoardă nomadă. Îi trebuie un stat puternic şi ordonat aşa cum a fost Imperiul hunilor altădată, cu veacuri în urmă. Cronicile chineze şi legendele neamului său povestesc splendoarea şi forţa acestui imperiu care stăpînea tot nordul Asiei şi căruia Fiii Cerului îi erau nişte umili vasali. Cum s-a prăbuşit acest imperiu, cum au fost

nimicite oraşele măreţe şi cîmpiile roditoare? Ce are a face. El vrea să-l reconstituie. Ura pentru Roma s-a transformat într-un fel de admiraţie, de dorinţă de a imita, de cînd Roma l-a bătut. Ce n-ar da să aibă lîngă el un om ca Aetius, acest Aetius cu sinceritatea lui încăpăţînată, cu devotamentul lui de cîine credincios.

Orientalul invidiază pe acela care este chiar imaginea occidentului, duşmanul Romei arde de dorinţa de a egala pe generalul care este tipul vechiului roman, "ultimul dintre romani". Ar voi să dea jumătate din armata sa lui Aetius, ca s-o comande şi s-o ducă unde va voi el, jumătate din statele sale, jumătate din Imperiul lumii, doar ca să-l înveţe secretele succesului. Simte un fel de dragoste sălbatică pentru omul care l-a învins, care este egalul său. Şi fără să-şi dea seama, gîndirea lui Aetius, imitarea lui Aetius, este aceea care dezmembrează armata, în eforturile sale neobişnuite şi infructuoase. Dacă ar fi avut timpul să-şi termine reformele, poate că Attila ar fi putut să echipeze în felul romanilor forţe suficiente ca să învingă Imperiul. Îmbinînd calităţile asiatice cu disciplina apuseană, el ar fi aruncat asupra lumii latine nu o hoardă, ci regimente de barbari civilizaţi. O strategie metodică, după modelul aceleia pe care o întrebuinţau romanii, ar fi înlocuit amestecul de dezordine şi disciplină care domnea în armată.

Nemaiîncrezîndu-se în instinctul războinic, în elanul orb, el ar fi întrebuinţat o tehnică militară şi valoarea escadroanelor sale s-ar fi înzecit în ziua în care fiecare element de luptă, în loc să se lase pradă capriciului sau îndrăznelii, ar fi executat savantele manevre descrise de Modestus şi de Vegetius.

Tratatul militar pe care ilustrul teoretician al strategiei îl compusese pentru Valentinian cel Tînăr, furniza generalilor

romani un breviar pe care îl întrebuinţau cu folos de mai bine de jumătate de secol. Principiile lui Vegetius erau acelea care triumfaseră în cîmpiile Catalaunice, unde întrebuinţarea praştiilor şi săgeţilor plumbuite dădeau legiunilor arme de aruncare, tot aşa de eficace ca şi arcurile hunilor. După instrucţiunile strategului, legiunea, considerată ca unitate de luptă, era în acelaşi timp puternică şi mlădioasă, variată şi omogenă. Ea cuprindea soldaţi cu arme grele, lăncieri, triari, suliţaşi, care introduceau un element masiv, un schelet în corpul mobil al ferentarilor, al aruncătorilor cu praştia şi al balisterilor.

Fiecare legiune avea, în afară de aceştia, escadronul său de călăreţi. Articulaţia puternică şi delicată a acestui organism îi îngăduia să se adapteze imediat necesităţilor prevăzute ale bătăliei. Legiunea cînd se închidea şi opunea asaltatorilor nomazi carapacea unei broaşte ţestoase, cînd se desfăşura şi îşi lansa călăreţii asupra aripilor duşmanului, în clipa cînd acesta ataca zidul de fier al scuturilor.

Aliaţii străini luptau în felul hunilor. "Aceste trupe sînt formate din străini care vin din diferite ţări şi în corpuri inegale, spunea Vegetius ofiţerilor care îl ascultau; nimic nu îi leagă între ei; cei mai mulţi nu se cunosc; fiecare popor îşi are limba lui, disciplina lui, felul lui de a trăi şi de a face război. Dar legiunea nu are decît un suflet, o metodă de luptă, ea este prin ea însăşi o armată întreagă"...

Fiecare legiune îşi duce de asemenea maşinile ei, cincizeci şi cinci de carobaliste, trase de catîri şi deservite de cîte unsprezece soldaţi, care aruncau suliţele departe şi sprijineau rezistenţa triarilor, zece maşini de aruncat proiectile, trase fiecare de doi boi, echipe de pontonieri, ateliere de tîmplărie şi fierărie.

Un ofiţer roman care trecuse în slujba hunilor îi învăţa sub ordinele lui Attila, manevrele reglementare. Docili, mongolii ascultau, cu toate că socoteau ciudate şi incomode aceste principii aspre, trei picioare distanţă între fiecare soldat, şase picioare de la un rînd la altul. Se obişnuiau greu cu întrebuinţarea scuturilor şi praştiilor.

Dar regele dădea cea mai mare atenţie construirii maşinilor şi pregătirii oamenilor aleşi să le deservească. El presimţea că factorul individual îşi pierde importanţa pe măsură ce balistele cu bătaie lungă şi celelalte maşini de război, tindeau să înlocuiască materialul uman. Combinînd diferitele elemente ale acestor maşini, el inventă altele noi, mai repezi, mai puternice. Făcea planuri complicate în care se încîlceau mii de linii şi pe care inginerii, specialişti în lemn şi fier le priveau nedumeriţi, şi hărţuiţi de el, se străduiau să le realizeze în grabă.

Respingînd vechea tradiţie a "întîmplării fericite", scumpă nomazilor, pe care o şi desfiinţase în politică, Attila opunea şansa tehnicii. Deoarece călăreţul înspăimîntător care învîrtea în mînă "biciul lui Dumnezeu" nu triumfase asupra Romei, el avea să-i arate de aici înainte o altă faţă, aceea a soldatului invulnerabil în carapacea sa de fier, a luptătorului mecanic, care printr-un joc de frînghii şi de bîrne distruge de la distanţă escadroane întregi.

Noua armată pe care şi-o imagina ieşită din această metamorfoză era o maşină construită cu precizia amănunţită a asiaticului şi în care instrumentul înlocuia omul, îl apăra şi lupta în locul lui.

Ce ar fi ajuns hoarda mongolă, dacă ar fi putut, terminînd această experienţă, să-şi unească vitejia, tăria, ferocitatea cu întrebuinţarea instrumentelor ştiinţifice? Probabil s-ar fi năs-

cut o nouă civilizaţie din această barbarie mecanizată, trecînd fără greutate peste vechiul edificiu roman.

Soarta care proteja lumea latină nu îngădui însă terminarea acestor pregătiri.

Marcianus şi Aetius înţelegîndu-se să meargă alături în caz de război, prefectul Constantinopolului, Tatianus, care era un bărbat prudent şi un diplomat priceput, se gîndi că ar fi avantajos să extindă această alianţă şi la ceilalţi vecini ai Imperiului şi să formeze împotriva lui Attila un grup de adversari destul de numeroşi şi destul de puternici pentru a ţine piept hunilor.

Florus, procurorul Alexandriei, bătuse pe blemmyzii din Etiopia. Avea să ia de la ei cîteva regimente. Parţii, împăcaţi, aveau să se alăture lor şi vandalii aveau să intre de asemenea în ligă, căci Giseric se temea acum ca nu cumva Attila să-l facă să plătească scump dezertarea.

Attila cunoscu aceste planuri printr-un spion pe care îl avea la curtea lui Giseric. El ştia că vandalii aveau să rămînă neutrii atîta timp cît nu vor fi ameninţaţi direct, de blemmyzi nu se temea, iar unirea perşilor cu romanii putea să-l constrîngă să lupte pe două fronturi separate şi să-l ameninţe cu încercuirea. Nu avea timp să continue reformele începute. Trebuia să lucreze cît mai repede, să ia iniţiativa atacului, în timp ce duşmanii hunilor negociau, să le oprească hotărîrile luîndu-i pe neaşteptate înainte ca ele să fie definitive.

Graba, ştia el bine că este nefastă diplomatului şi generalului, ea te sileşte la fapte necbibzuite şi lasă pe om la voia întîmplării. Dar putea să facă altfel? Atîta timp cît Imperiul întrebuinţase în interior şi la vecinii săi, o politică de divizare, nu era primejdios, dar dacă astăzi, diplomaţii din Constantinopol ar fi cîştigat de partea lor pe Aetius şi pe Valentinian,

dacă naţiunea partă, numeroasă şi puternică, şi-ar fi dat seama de primejdia ce o înfăţişa pentru ea vecinătatea hunilor, accepta alianţa propusă de Marcianus, "marea cucerire" devenea imposibilă.

Să-şi cucerească duşmanul cu iuţeală, să zdrobească mai întîi Roma, apoi să se întoarcă spre Constantinopol să-l bată pe Marcianus şi în sfîrşit să bage groaza în părţi, acesta era planul pe care şi-l impunea Attila. Din păcate, această necesitate imediată survenea în momentul în care începuse transformarea armatei. Trebuia să se grăbească a părăsi aceste himere, să se întoarcă la vechile metode de luptă şi să întrebuinţeze încă o dată procedeul care reuşise totdeauna la nomazi, surpriza.

Attila nu se mai gîndeşte la Rin, nici la Galia.

Ştie că neamurile france, fericite de a fi fost scăpate de distrugere prin retragerea hunilor şi de a nu se fi ales cu nici o pierdere, nu îi vor mai fi aliate, nu va mai obţine nici chiar o neutralitate binevoitoare. Ele se vor aduna toate sub steagurile Romei. Pentru ce atunci să facă acest mare ocol şi să-şi piardă timpul cu manevre inutile? Trebuie să ajungă cit de repede posibil la Roma sau Ravenna, capitala vestită de atîtea veacuri sau reşedinţa actualului guvern. Să lovească Imperiul în cap, în inimă.

Attila vede în numele Roma un simbol, o virtute magică. Roma cuceritä s-a terminat cu Imperiul. Caii mongoli vor călca în picioare treptele Capitolului şi marmura Palatinului. Cu biciul său, hunul va lovi în frunte statuile Cezarilor. Asiaticii îşi vor aşeza taberele printre palate, pieţe şi băi, iar regele lor îşi va pune numele în locul aceluia al vechilor împăraţi, în inscripţiile de pe arcurile de triumf. Lumea se va îngrozi aflînd

de căderea oraşului, preludiu al "marii cuceriri".

Istoricii viitorului vor scrie: "Îşi adăpă calul din izvorul sfînt, cu mîna lui doborî vechile trofee şi gloria Romei se sfărîmă în faţa lui ca şi vechile coroane de laur, mîndria învingătorilor".

Roma nu mai este capitala Imperiului, dar ea rămîne centrul lumii latine, vatra amintirilor, locuinţa mărcaţă a strămoşilor.

Ravenna cea bogată îşi oferă tezaurele de bijuterii şi de monede, dar Roma îi va da ofranda gloriilor străvechi, eternitate în piatră şi bronz.

Attila îşi aminteşte de faptele pe care i le povesteau odinioară învăţătorii săi romani, aceea a unui războinic care apără un pod împotriva unei armate întregi şi a eroului care îşi arse mîna dreaptă în jeratic pentru că nu ascultase de voinţa sa ucigaşă. Îşi aduce aminte de călăreţul care se aruncă în hăul Zeilor Infernului, ca să scape oraşul. Revede pe acei bărbaţi cu capete rotunde care conduceau armata cu un arac de vie şi pe aceia care, înveşmîntaţi în purpură, vorbeau în Forum.

Îl cuprindea ameţeala cînd îşi aminti aceste lucruri. Tot ceea ce făcuseră aceşti oameni, el avea să nimicească. Acela care, cel dintîi, trăsese brazda pe locul unde trebuia să se construiască oraşul, avea să-l vadă trecînd cu plugul peste ceea ce fusese odată un zid, în mijlocul ruinelor. El se urca în şubredul *turn de pîndă care îi domina palatul şi privea în jurul lui în* cîmpie, căruţele şi corturile de piele.

Înainte, oameni ai nisipului! Distrugeţi marmura şi fierul, dărîmaţi locuinţele trufaşe ale albilor.

În somnul lui, Edecon, care veghea la picioarele patului său, îl auzea strigînd numele Romei cu o furie sălbatică.

Care va fi drumul cel mai scurt de la Etzelburg la Roma? Să traverseze Iliria, Panonia, să ajungă la Veneţia, apoi să coboare

în Italia. Alpii Iliriei nu vor forma o piedică serioasă de îndată ce iarna se va sfîrşi. Va folosi drumul roman, etapele legiunilor, dar de data aceasta, pietrele kilometrice vor vedea înaintarea nomazilor din Asia spre oraşul invincibil. Postul "Fluviul Rece" nu va fi greu de luat cu asalt, căci romanii nu se aşteaptă să fie atacaţi din această parte, Aquileia este întăritā, dar vom întrebuinţa maşinile noastre de război şi după Aquileia nu mai este alt loc întărit.

Attila adună pe prinţii hoardei şi pe generali. În cîteva cuvinte îşi expune planul de campanie, drumul de urmat: Nauporto, Longatico, Alpe Julia, Fluvio Frigido, Ponte Sontii, Aquileia. El ordonă să se pregătească totul pentru expediţie. Armata va pleca în trei zile.

În acest timp, se discuta la Ravenna căsătoria fiului lui Aetius.

CAPITOLUL XVI

CAMPANIA DIN ITALIA

Ostilitatea pe care miniştrii şi curetezanii o arătau faţă de învingătorul de la Châlons înfuriase armata. Cu toată invidia şi ura lor împotriva generalului norocos, ofiţerii romani îşi dădeau seama de valoarea militară a lui Aetius şi nu le plăcea să-l vadă calomniat de mulţimea aceea de intriganţi care înconjura pe Valentinian.

Cînd aflară că se instrumenta un proces de trădare împotriva lui, indignarea izbucni şi mulţi generali spuseră cu glas tare că dacă se atingea cineva de Aetius, ei aveau să-l apere. Terorizat de aceste ameninţări de răscoală, Împăratul discută această problemă cu eunucul Heraclius şi cu ministrul Petronius Maximus.

Nu trebuie niciodată, spuseră ei, să te opui voinţei poporului. Deoarece Aetius este popular, ar fi necugetat să-l atace. Dar, nu ar putea, mai înainte, să-l facă să devină impopular? Valentinian ascultă aceste sfaturi şi îşi aduse aminte la timp de o dorinţă pe care şi-o exprimase panonianul anul

trecut şi pe care el o respinsese: căsătoria fiului său, Gaudentius, cu o fiică a lui Valentinian, Eudoxia. Curtezanii au socotit această pretenţie ca insolentă, aproape un sacrilegiu. Fiul unui soldat german să îndrăznească să dorească o asemenea unire!... I-au dat de înţeles generalului că o cerere oficială nu va fi primită şi că ar face mai bine să se abţină a o formula.

Aetius se înclinase şi Valentinian propusese atunci mîna Eudoxiei tuturor persoanelor de care avea nevoie. În felul acesta lăsase mai mulţi ofiţeri să spere că nu ar vedea rău o căsătorie cu fiica sa şi fiecare se măgulea pe ascuns de a fi ginerele ales. Dorinţele lor dezamăgite vor da naştere la ură împotriva logodnicei cînd aveau să afle că Valentinian alesese pe fiul lui Aetius şi acesta va avea în curînd, tot atîţia duşmani cîţi pretendenţi avusese Eudoxia.

Aetius văzu cu surprindere această schimbare de atitudine şi crezu cu naivitate că împăratul recunoştea în sfîrşit, valoarea serviciilor pe care le adusese şi se hotăra să-l răsplătească. Gaudentius fu primit cu bunăvoinţă şi toată lumea află, cîteva zile mai tîrziu, planul de căsătorie care avea să unească familia imperială cu aceea a generalului panonian. Această ştire iscă mînia şi indignarea pe care le aşteptau miniştrii. Un proces de trădare ar fi fost desigur mai puţin nefast lui Aetius decît această unire socotită de toţi imposibilă, îndreptată împotriva majestăţii sale împăratul, scandaloasă şi revoltătoare.

Nu se ştie dacă bucuria logodnei sau supărările care îi urmară - căci se întîrzia mereu data căsătoriei şi toţi nobilii Imperiului spuneau că vor şti să o împiedice, - cum l-au făcut pe Aetius să-şi uite îndatoririle stării sale. Silit să se apere la Ravenna împotriva intrigilor duşmanilor săi, el neglijă apărarea frontierelor şi încredinţă inspecţia posturilor de la Wi-

pach şi Isonzo unor ofiţeri subalterni care îşi redactau rapoartele, fără să părăsească Aquileia. După ei, totul mergea bine. Punctele strategice erau bine păzite şi nimic nu era de temut pe frontiera de răsărit. În realitate, capetele de poduri erau părăsite şi de mai multe luni nu se mai schimbaseră soldaţii care le păzeau. Cei mai puţin răbdători, fără să mai aştepte schimbul, îşi părăsiseră pur şi simplu cantonamentele ruinate şi se înapoiaseră la casele lor.

Actius nu se gîndea decît la această căsătorie care, credea el, va compensa toate amărăciunile pe care trebuise să le primească de la Imperiu. Avusese prea mult de lucru ţinînd piept intrigilor lui Petronius Maximus şi Heraclius, ca să se mai preocupe şi de Attila.

Acesta trecuse fără cea mai mică împotrivire cele două fluvii pe care se aştepta să le găsească bine apărate şi înainta spre Aquileia, cînd nişte ţărani speriaţi anunţaseră locuitorilor acestui oraş, sosirea hunilor. În grabă, guvernatorul trimise un mesaj la Ravenna şi curtea află cu stupoare înspăimîntătoarea ştire.

Chestiunea căsătoriei fu definitiv înlăturată, se vorbi iarăşi despre trădarea lui Aetius şi din nou nefericiul general văzu îndreptîndu-se împotriva lui toţi duşmanii. Pentru prima oară în viaţa sa, el cunoscu deznădejdea. Din greşeala lui avanposturile de la Isonzo şi de la Wipach dezertaseră şi hunii intrau în Italia. Îşi dădea seama de consecinţele nefaste pe care le antrena această bruscă năvălire. Populaţia latină urmărise fără teamă campania din Galia. Aceasta se petrecea departe de teritoriul roman, oraşele şi cîmpiile nu erau direct ameninţate. Nu înţelesese teribila ameninţare pe care o reprezenta pentru ea armata hună şi nu îşi dădea seama că bătălia din Cîmpiile

Catalaunice o salvase. Primejdia rămăsese prea departe de ea. Ea nu-i văzuse pe huni, a căror înfăţişare respingătoare îngrozea pe cei mai viteji germani şi cînd soldaţii care îl urmaseră pe Aetius la Châlons încercau să-i descrie, li se spunea că exagerează.

Dar astăzi, spaima aquilenienilor cuprinsese toată ţara. Se răspîndeau zvonuri dintre cele mai grozave şi, cu toate că erau obişnuiţi cu invaziile care periodic înaintau spre Roma, ca un fluviu revărsat, italienii tremurau doar auzind pronunţîndu-se numele de huni. Descurajaţi de acest atac neprevăzut, lipsiţi de pavăza pe care galii şi germanii o opuneau de obicei loviturilor duşmanilor lor, se lăsau acum în voia lacrimilor şi a invectivelor. Popularitatea lui Aetius, micşorată de procesul de trădare şi de scandalul căsătoriei, nu mai era de ajuns ca să-i liniştească şi chiar atunci cînd acesta le promise sprijinul lui Marcianus, nu-l mai ascultară.

O dată mai mult, socotiră Roma pierdută şi în tulburarea unei curţi îngrozite şi în panică, Valentinian vedea învîrtindu-se în jurul său miniştrii şi generalii, care nici unul nu erau în stare să domine situaţia şi să propună măsuri utile.

"Nu l-am putea opri pe Attila oferindu-i bani?" întreba împăratul. "Nu mai avem", răspundea Heraclius.

Valentinian căuta în zadar un mijloc ca să-şi potolească duşmanul. "Şi dacă i-aş spune că poate s-o ia de soţie pe Honoria", îşi dădea el părerea.

"Dacă nu a mai cerut-o, înseamnă că se mulţumeşte cu cele trei sute de femei ale sale şi că nu mai are nevoie de sora voastră", replica brutal eunucul. "Dacă am încerca să-i cedăm o provincie?" "De ce s-ar mulţumi cu una, cînd le poate lua pe toate?", rînjea altul şi împăratul trecea în revista tot ceea ce ar

putea sacrifica mîniei hunilor.

Orbit la început de onoarea pe care Valentinian părea că vrea să i-o facă, Aetius nu întîrziase totuşi să-şi dea seama de manevra perfidă pe care o ascundeau aceste propuneri de căsătorie. Înţelesese că era vorba numai să-l facă suspect în ochii celorlalţi generali, arătîndu-l ca pe un ambiţios şi intrigant. Dezgustat de aceste vicleşuguri stîngace, el părăsise Ravenna şi se află că se retrăsese la unul din prietenii săi din Liguria. Nu răspunse la somaţiile care i se făcură de a se înapoia la curte.

Divizaţi între ura pentru marele strateg şi nevoia pe care o aveau azi de un general în stare să-i oprească pe huni, Valentinian şi miniştrii săi erau foarte mîhniţi de această plecare. Dar supărarea lui Aetius nu putea să ţină mult. Puţin îi păsa de oamenii care guvernau, bineînţeles; deasupra lor el vedea acea entitate pe care o slujise toată viaţa, căreia îi sacrificase timpul său, forţele sale, ambiţiile sale personale: Imperiul. Nu era de acelaşi neam cu ei; putea, pe bună dreptate, să urască acest popor care asuprise pe ai săi şi îi adusese la o vasalitate umilitoare. Toate tentativele sale de răzvrătire, toată ura şi revolta sa erau stăpînite de un singur gînd, o singură datorie: jurămîntul său de credinţă către Imperiu. Acesta singur îl lega de nişte stăpîni străini pe care îi dispreţuia şi ale căror slăbiciuni şi înjosiri îi erau cunoscute. Credinţa feudală nu cunoaşte înrudirea de rasă sau de sînge, ci numai legămîntul care înlănţuieşte un om pentru toată existenţa lui. Aetius se înapoie la Ravenna.

Aici găsi nenumărate uneltiri, planuri extravagante, o încredere nebunească urmînd după o disperare covîrşitoare. Curtea îi apăru ca o cuşcă cu maimuţe înfuriate, printre care cele mai

gălăgioase purtau purpura, sabia, laurii. Dacă ar fi ascultat de preferinţele sale s-ar fi dus la Attila care îl fermeca prin adînca lui ştiinţă politică, prin planurile lui de cucerire vertiginoase, îndrăzneala, cultul pentru soartă.

Acesta era omul viitorului, noul barbar, acela care va avea posibilităţi nesfîrşite. El nu distrugea pentru plăcerea de a distruge, - Aetius o ştia bine, - ci pentru a construi altceva şi cît de mult i-ar fi plăcut să lucreze la această nouă construcţie, decît să astupe neîncetatele spărturi în vechiul monument şubred al gloriei romane.

Personal, el ar fi iubit în Attila conducătorul, acela care merge către ceva, care vrea, care acţionează şi era sigur că regele i-ar fi dat un loc de frunte în armata sa.

Cînd privea forţele uriaşe pe care hunii le îndreptau spre viitor, admira din tot sufletul său de războinic îndrăzneala acestui vis şi cutezanţa realizărilor. Ar fi găsit mai mulţi compatrioţi de-ai săi în armata lui Attila, decit în aceea a lui Valentinian. La Châlons, ei se recunoscuseră în luptă şi în vreme ce Aetius se bucura că a învins, păstra totuşi o oarecare părere de rău pentru această victorie, ca şi cînd ar fi împiedicat ceva mare. Cînd ofiţerii săi îl lăudau că a scăpat lumea latină, el se gîndea: "merita ea să fie salvată?" şi tot în sufletul său era cu Attila. În ciuda acestei atracţii, cu toată ingratitudinea Romei, el servea pe Valentinian împotriva lui Attila.

Aceasta era una din tragicele ironii ale soartei care pusese faţă în faţă pe aceşti doi bărbaţi făcuţi să se iubească şi să se unească.

După întîmplarea cu căsătoria, Aetius se hotărîse să nu mai comande armata. Era prea bătrîn: "Roma să se descurce singură, gîndea el, eu nu mă mai amestec. Attila să facă ce va putea

şi să-şi urmeze soarta. Nu mă va mai găsi în calea lui". Apoi se gîndise la jurămîntul său şi luase din nou, suspinînd, sabia scurtă şi coiful rotund.

Attila asedia Aquileia. Maşinile de război pe care le fabricase după modelul maşinilor romane loveau în fiecare zi porţile şi zidurile. Catapultele aruncau blocuri de stîncă, berbecii cu capetele de bronz loveau fără încetare şi îşi puneau tîmplarii să-i construiască nişte turnuri înalte, mişcătoare, menite să nimicească meterezele oraşului. Soldaţii săpaseră şanţuri, înfipseseră vîrfuri de fier şi ţepuşe, construiseră talazuri de iarbă. În loc să-şi mai arunce săgeţile la întîmplare, ca pentru un capriciu pueril, ei spionau obiceiurile pîndarilor şi căpătaseră o îndemînare uimitoare în a ţinti o gaură de meterez, tocmai cînd se aşeza în dreptul ei un ochi curios.

Aquileia rezista. Ea se obişnuise cu invaziile. Bastion al Italiei împotriva germanilor de la Dunăre şi al orientalilor, bogată prin cîmpiile sale roditoare şi prin activitatea comerţului său, mîndră de a fi ţinut piept hoardelor lui Alaric şi de a fi respins legiunile Împăratului Iulian, fălindu-se cu întîietatea ei maritimă, geloasă pe Ravenna, capitala adriatică, nu va da acestei rivale fericite plăcerea de a o vedea supusă. Deşi îngroziţi de huni, locuitorii oraşului hotărîră să lupte fără răgaz şi să scape Aquileia, atît de oprobiul capitulării cît şi de dezastrele înfrîngerii.

Puternică prin apărarea sa naturală, Natissa cu apele numeroase care îi înconjura zidurile, cu magaziile bine aprovizionate cu muniţii şi hrană, cu o garnizoană îndrăzneaţă, obişnuită cu asediile, ştiind să se măsoare cu barbarii, Aquileia socotea să submineze răbdarea lui Attila şi să dea întăririlor pe care le ceruse, timpul să ajungă.

Atîta vreme cît această poartă a Italiei avea să rămînă închisă, Imperiul nu avea să fie direct ameninţat. Locuitorii îşi priveau cu jale cîmpurile pustiite, recoltele călcate în picioarele cailor, dar nu erau decît cu atît mai hotărîţi să-şi apere oraşul.

Reformele pe care Attila le introdusese în metodele sale tactice, începeau să-şi dea roadele. Aquilenienii văzură curînd că nu mai aveau de a face cu o hoardă sălbatică. O armată disciplinată, bine echipată, manevra în faţa zidurilor şi cu toate că li se păru ciudat şi cam caraghios să-i vadă pe aceşti asiatici întrebuinţînd formaţiunile în careu, formînd broasca ţestoasă, mînuind balistele, ei simţiră o oarecare teamă cînd băgară de seamă că asediatorii dejucau vicleşugurile care, totdeauna, luau pe barbari fără veste şi întrebuinţau la rîndul lor procedee strategice pe care romanii credeau că numai ei le cunosc.

Pe cînd asediul Metzului şi acela al Orleansului fuseseră conduse fără ordine, fără principii şi pe cînd forţa de atac a hunilor se irosise împotriva zidurilor, în faţa Aquileei se angajă un joc militar precis, amănunţit, riguros ca o partidă de şah.

Şi toţi se gîndeau cu groază la această putere, care transformase deodată o hoardă ce galopa cu toana unui fluviu care a ieşit din matcă, într-o armată instruită după modelul de luptă al apusenilor, adunată ca într-un pumn închis, sau împinsă ca un corn de berbec, pentru a lovi şi a învinge.

Nu era nici grabă, nici imprudenţă de o parte şi de alta, ci un joc strîns de atacuri şi de riposte, un joc în care doi duşmani se măsurau fără nerăbdare. Lui Attila îi plăcea acest joc, nou pentru el. Regăsea aici combinaţiile diplomaţiei, superioritatea inteligenţei şi a vicleniei, ascultînd de un fel de geometrie şi chiar de artă. Nu numai că nu voia să se expună trecînd mai

departe, să lase în urma lui un oraş care ar putea să-i împiedice retragerea, dar întîrzia chiar, de bunăvoie, cu aceste manevre savante în care desfăşura mai multă ingeniozitate decît în lupta în cîmp deschis şi care îi permiteau să întrebuinţeze experienţa pe care o dobîndise anul trecut.

Pe cînd el se încăpăţîna să asedieze Aquileia, Marcianus, avertizat de invazia hunilor, veni în ajutorul Imperiului de Apus. Actius, reîntors la Ravenna, reunea forţele romane, întărite cu cîteva contingente france şi vizigote. Totuşi Attila era supărat de lunga rezistenţă a oraşului. După ce terminaseră, de o parte şi de alta, toate vicleşugurile obişnuite, duşmanii stăteau pe poziţiile lor, în expectativă. Armata murmura.

Cîmpurile pustiite nu îi mai furnizau hrană şi escadroanele trebuiau să se ducă să prade, departe de tot, în oraşele nevătămate. Populaţia din împrejurimi fugise, nu fără a lua cu ea tot ceea ce a putut şi după ce distrusese recoltele, tăiase pomii, arsese proviziile pe care era silită să le părăsească.

Attila dădu ordin să se reducă porţiile. Soldaţii mîncau rar carne, toate vitele din împrejurimi fiind luate de către locuitori. Ei se hrăneau cu animale moarte şi cei care mîncau din ele sufereau de boli care se răspîndeau, epidemii, în toată tabăra. Lunga aşteptare a unui asediu nu se potrivea deloc cu obiceiurile nomazilor, ca să primească fără murmur lipsurile şi plictiseala manevrelor al căror folos nu-l înţelegeau.

Planurile şefului lor nu îi entuziasmau decît pentru că vedeau în ele prilejul jafurilor uşoare şi rodnice. Disciplina pe care Attila le-o impusese anul trecut în timpul trecerii prin Germania şi în campania din Galia, crease o mulţime de nemulţumiţi. Tradiţionaliştii îi luau în ris metodele noi, în-

drăzneţii îl certau că întîrzie. Popularitatea sa, foarte zdruncinată prin înfrîngerea de la Châlons, cu toată prada numeroasă cu care se încărcaseră căruţele, nu ar mai rezista la un asediu lung şi fără succes. Auzea murmurele care circulau prin tabără, ofiţerii care vorbeau despre schimbările grave care se produseseră în moralul trupelor. Atît din teama de a vedea apărînd armata lui Marcianus, care venea să-i urmărească pe huni, pe drumul legiunilor, cît şi din nevoia de a mulţumi opinia publică, trebuia să termine cu Aquileia.

Attila socotea oraşul cu neputinţă de luat, pentru moment. Înainte de a-l constrînge să se predea, trebuia să-şi fi sfîrşit proviziile de hrană. Ori el era din belşug aprovizionat cu apă şi alimente. Se gîndi să ridice asediul şi să meargă mai departe. Mîndria şi prudenţa îl făceau, totuşi, să întîrzie în fiecare zi această hotărîre. Nu-i plăcea să cedeze unei constrîngeri şi să lase în urma lui o primejdie ameninţătoare.

În timp ce el stătea la îndoială, destinul alese pentru el. Pe cînd observa, împreună cu Scotta şi Edecon, turnurile oraşului, zări într-o zi o barză care zbura împingîndu-şi din urmă puii.

Arătă cu degetul pasărea şi, gînditor, spuse însoţitorilor săi: "Animalele au simţuri pe care noi nu le avem. Ele presimt uneori întîmplările care trebuie să vină şi de aceea ghicitorii ţin cont de ele în prezicerile lor. Dacă ar trebui să prorocesc şi eu, aş spune că această mamă prevăzătoare îşi depărtează copiii dintr-un oraş în primejdie şi că se duce să-şi facă alt cuib, în deplină siguranţă, într-o cetate depărtată pe care Attila nu o ameninţă. Nu cumva căderea Aquileei este apropiată? - Aceasta depinde de noi, spuse Scotta. - Nu, răspunse Attila. Noi îndeplinim prezicerile, dar nu sîntem decît instrumentele unei puteri pe care nu o cunoaştem. - Să dăm asaltul, răspunde

scurt hunul şi vom vedea valoarea profetică pe care o pot avea păsările".

Zorile celei de a doua zi văzură armata hună aşezată în întregime în faţa Aquileei. La un sunet de trompetă, ea se aruncă deodată şi în timp ce primii asediatori aruncau peste fluviu poduri de lemn, alţii aduceau scări, împingeau turnurile de asalt şi berbecii. Plictiseala asediului îndelungat, furia lipsurilor, dorinţa de jaf însufleţeau cu un extraordinar avînt hoarda mongolă. Într-o clipă, meterezele se acoperiră de huni care respingeau în interiorul oraşului pe apărătorii copleşiţi de această mulţime, îngroziţi de furia ei de a omorî şi de a distruge. Din înaltul turnurilor, arcaşii netezeau străzile şi pieţele, măturînd cu o ploaie de săgeţi mulţimea îngrozită de femei şi copii.

Mîndrul oraş care rezistase atîtea săptămîni, fu inundat deodată ca de un puhoi. Zidurile trosniră, luară naştere incendii în toate părţile, iar năvala hunilor prin porţile înfundate, împinse spre catedrală pe italieni care se luptau cu stîngăcie, strivindu-se în străzile strîmte, lovind la întîmplare, în timp ce săgeţile precise alegeau locurile în plăcile de oţel şi părţile din faţă pe care nu le apără coiful.

Cînd masacrul fu terminat, Attila trecu de-a lungul oraşului, călare. Îngădui două ore de jaf, apoi armata hună se puse în marş către noi izbînzi. Soldaţii îşi regăsiseră buna dispoziţie şi spiritul războinic. Ei cîntau vechile cîntece din Asia care, de la frontierele de nisip, însoţeau familiile nomade.

Atît timp cît Aquileia rezista, se părea că Imperiul era de neînvins şi Aetius profita de această întîrziere pentru a grăbi recrutarea legiunilor şi a cavaleriei barbare recomandînd în acelaşi timp lui Marcianus să-şi aducă fără întîrziere armata.

Rezistența îndelungată a orașului liniștise și pe cei mai timizi.

Credeau că nu mai au a se teme de nimic din partea hunilor, deoarece Aquileia îi ținea la respect. De cînd se află de distrugerea orașului, panica puse din nou stăpînire pe curtea de la Ravenna. Aetius trimise înaintea lui Attila o mică armată, comandată de unul dintre cei mai buni generali ai săi, ca să cîștige timp și propuse să se transporte reședința guvernului într-un loc mai puțin expus. Ravenna are să fie luată, spunea el, trebuie să o evacuăm cît mai degrabă. "Dar unde să mergem", întreba împăratul, neîncrezător. "În Galia, acolo va fi Imperiul salvat, cum a fost și la Châlons", răspunse el. Ideea de a părăsi Ravenna dezlănțui mînia miniștrilor. Din nou, panonianul fu acuzat de ambiție nemăsurată, de complot împotriva Siguranței Statului.

"El vrea să-l ducă pe împărat în Galia, pentru a-l sechestra" spuneau unii. Alții pretindeau că s-a înțeles cu Attila să-i predea Italia fără luptă. "Ce vom face noi în Galia, la barbari, se tînguiau curtezanii, acolo vom fi mai nenorociți decît Ovidiu la sciți!" Și acești oameni, la care teama de a-și schimba obiceiurile sau a-și pierde întîietatea politică întrecea frica de huni, refuzau cu energie să părăsească Ravenna și găseau în lașitatea lor puterea de a rezista la cele mai înțelepte sfaturi.

Abili în a descoperi în părerile lui Aetius semnele unei vicleni răutăcioase, ei convinseră pe Valentinian să nu mai încredințeze salvarea și viitorul Imperiului în mîinile acestui intrigant. Tot atît de pierduți ar fi fost și dacă plăteau tribut hunilor și dacă se exilau în Galia sub ordinele acestui panonian. Maximinus amintea mereu Împăratului că ambiția lui Aetius nu se va da înapoi de la nimic. Dacă vrea să vă ducă în Galia, spunea el, este pentru a vă despărți de servitorii credincioși,

apoi de a vă arunca într-o închisoare, a vă omorî şi a domni în locul vostru. El înspăimînta pe slabul monarh cu chinurile pe care i le pregătea cruntul general şi toate motivele pe care le invoca acesta erau tot atîtea arme care, întoarse de către miniştri, se opuneau sfaturilor sale.

În faţa acestei încăpăţînări, Aetius renunţă la planul lui şi se mulţumi să îngrămădească trupele de care dispunea, pe malurile rîului Po, spre a opri năvălirea hunilor.

În acest timp, veneţienii părăseau în grabă uscatul şi se refugiau în insulele din lagună. Nesănătoase şi sterpe, ele nu aveau să ispitească, desigur, lăcomia hunilor care nu s-ar gîndi niciodată să-i urmărească acolo.

Aquileenii care supravieţuiseră ocupării oraşului lor se duseseră la Grado, paduanii, prevăzînd soarta care îi aştepta, îşi părăsiseră cetatea şi se instalaseră la Rialto.

Torcello oferi adăpost locuitorilor din Atinum şi în curînd aceste fîşii de pămînt pustiu se acoperiră cu locuinţe şi o nouă civilizaţie luă naştere. Veneţienii se despărţeau de pămînt, îşi încredinţau mării soarta lor, gloria şi fericirea lor viitoare.

Hunii găsiră în faţa lor o ţară pustiită unde nu mai rămăsese nici un fruct, nici un bob de grîu. Ei intrară în nişte oraşe deschise, luară Concordia, Verona, Padua, se urcară pînă la Milano, prădară Bergamul, apoi coborîră spre Brescia, luară Cremona care s-a predat fără luptă.

Armata lui Aetius stătea la sud de Po şi numai cîteva detaşamente izolate mai hărţuiau din cînd în cînd pe huni. Attila era în acelaşi timp bucuros şi neliniştit de aceste succese uşoare.

Nu întîlnea soldaţi înaintea lui, ci doar oraşe deschise care îl primeau fără duşmănie. Cîteodată era primit chiar cu multe

onoruri şi linguşiri. Locuitorii din Mantua se supuseră de cum îl văzură apărînd şi dădură mari serbări spre a-i fi pe plac. În schimbul supunerii lor, aceste oraşe scăpau de jaf şi locuitorii, obişnuiţi cu năvălirile periodice îşi spuneau că barbarii intrau pe o poartă şi ieşeau pe alta, înlocuiţi după puţin timp de noi barbari. Principalul era să înlăture lupta, după care cheltuielile de despăgubire le plăteşte populaţia civilă prin pierderea locuinţelor şi tuturor averilor. Poeţii locali nu se temeau să-şi pună talentul în slujba învingătorului şi să-i laude exagerat vitejia şi virtuţile. Ei compuneau strofe întregi în cinstea lui Attila - ar fi făcut la fel pentru Alaric sau Radagaise cu condiţia să le lase viaţa - cu toată supărarea şi dezgustul pe care regele hun le-o arăta pentru aceste laude servile. Se povesteşte că Marullus, poet calabrez, adună într-o zi populaţia italiană şi armata hună în amfiteatrul din Mantua, începu să declame un elogiu atît de exagerat linguşitor, încît Attila se supără şi voi să pună să ardă în mijlocul teatrului pe autor şi sulurile sale.

Valentinian îi reproşa cîteodată lui Actius că lasă să fie astfel pustiită, fără rezistenţă, Lombardia, dar generalul îl liniştea: "Lăsaţi-i în pace. Timpul lucrează pentru noi. Ţara are să-l dea gata pe Attila, fără să ne mai expunem legiunile". Dar fiindcă împăratul se găsea prea aproape de năvălitori şi cum se temeau să nu fie luată Ravenna, curtea se transportă la Roma. Vara anului 452 a fost înăbuşitoare. Chiar din luna iunie, căldura ajunsese de nesuferit. Hunii îşi aruncaseră mantalele de blănuri, dar erau istoviţi de oboseală şi de boli.

Ţara pustiită nu le mai dădea hrana necesară. Fără luptă, armata slăbea din zi în zi. Apele infectate întreţineau epidemii care decimau hoarda. Nomazii, obişnuiţi cu asprimile frigului nu puteau rezista la căldura înăbuşitoare a sudului. Se tîrau

fără putere şi se plîngeau de lipsurile care îi făceau să sufere. Cînd Attila voind să-i mai stimuleze prin vreo bătălie, căuta adversarul, îl vedea dispărînd din faţa lui şi se lăsa atras în cîmpii pustii, în oraşe goale, unde foamea şi setea chinuiau soldaţii.

Tactica lui Aetius era dibace. Căldura şi lipsurile aveau să facă mai mult rău hunilor decît legiunile prost plătite, prost echipate, prost comandate. Dar curtea nu-l aproba deloc. Ei socoteau nedemn pentru gloria romană de a-i lăsa pe barbari să-şi facă tabăra pe pămînt latin. Dacă ar fi trebuit să-i creadă pe inofensivii strategi de palat, generalul ar fi trebuit să înceapă ofensiva cu putere. Îl acuzau de slăbiciune şi de laşitate.

Nu cumva era poate altceva decît laşitate? "Purtarea sa nu vi se pare suspectă, şuşotea eunucul Heraclius. Lasă să fie luată Aquileia, părăseşte Veneţia şi Lombardia. Mîine Ravenna va cădea în mîinile lui Attila. Apoi va veni rîndul Romei. Nu seamănă toate acestea a trădare?"

Se acumulau acuzaţiile împotriva lui Aetius. Îi lăsase pe huni să scape după bătălia de la Châlons, retrăsese trupele de la frontieră chiar din locul pe unde intrase Attila în Italia. Voise să-l aducă pe împărat în Galia şi sacrifică provincii întregi furiei barbarilor, fără să facă nici cel mai mic gest de ameninţare.

Calomnia ajunsese în curînd mult mai zgomotoasă. "Trebuie să i se ia comanda!" strigau toţi şi fiecare din mai marii curţii propunea numele unui general. Din păcate, Maximinus şi Heraclius susţineau doi candidaţi diferiţi şi împăratul nu ar fi îndrăznit niciodată să aleagă între ei, de teamă să nu nemulţumească pe unul din confidenţii săi.

Valentinian întreabă cîţiva ofiţeri. Răspunsurile lor fură

asemănătoare.

Armata romană nu este în stare să lupte împotriva hunilor, trebuie să se înlăture cu orice preţ o bătălie care le-ar fi fatală. Va trebui să lăsăm atunci să fie pustiită toată Italia? întreabă Valentinian disperat. Cereţi pace, propuse unul.

De la începutul invaziei, Papa Leon ordonase rugăciuni publice în toate bisericile din Italia, pentru a cere ajutorul lui Dumnezeu împotriva flagelului. El se bucura în lumea creştină de un prestigiu foarte mare, datorat elocvenţei, culturii şi cucernicieĭ sale.

Împăratul îl consulta uneori, în clipe grele şi ar fi recurs şi de data aceasta la el, pentru a şti ce atitudine să ia faţă de Attila.

"Noi nu sîntem în măsură să rezistăm, spuse împăratul, trebuie să tratăm. Din păcate, nu pot să am încredere în nici unul din miniştrii mei. Îi ştiu mîrşavi, lacomi şi proşti şi nu se află nici o persoană la curte care să fie demnă de a-i înlocui. Aetius chiar, mă trădează. Ce trebuie să fac?" - "Acest barbar poate că nu este lipsit de respect faţă de religia noastră, răspunse papa.

Anul trecut, a cruţat Troyes la rugămintea pe care i-a făcut-o episcopul Lup. Nu cumva am obţine salvarea Romei dacă i-am cere-o"?

Valentinian încuviinţă această idee şi-l rugă pe papă, să se ducă chiar el să ceară mila lui Attila. Leon stătea la îndoială, dar împăratul îi descrise în termeni aşa de mişcători nenorocirile ţării, încît acesta consimţi. "Grăbeşte-te, îi spuse Valentinian căci el este încă la Mantua, unde îşi mai odihneşte armata. Ajunge-l înainte de a avea timpul să pornească din nou la drum".

Curtea sa află cu bucurie despre succesul acestei încercări.

Din mai multe motive. Pentru că avea să-i oprească cu siguranţă pe huni, dar şi pentru că pecetluia dizgraţia lui Aetius, decăderea valorii militare, superioritatea negociatorilor civili faţă de generali.

Aetius nu fusese informat de planul împăratului. El inspecta trupele romane aflate pe malurile rîului Mincio cu o speranţă crescîndă. Băgase de seamă slăbiciunea hunilor. O mulţime de semne care nu scapă ochiului unui războinic, arătau oboseala şi descurajarea. El ştia că o mare parte din armata lor nu mai era în stare să lupte, nimicită de epidemii, istovită de foame şi căldură. În luna august, gîndea el, dacă nu vor părăsi Italia, nu vor mai avea nici un om valid, nici apă, nici hrană şi îi vom goni fără greutate doar cu cîteva legiuni.

Dar, de data aceasta, nu va mai avea să se teamă de aliaţi şi va putea să-i măcelărească pe huni, să pună mîna pe Attila poate, să nimicească primejdia pe care Imperiul asiatic o făcea să apese asupra lumii latine.

Soldaţii romani, cărora climatul nu le făcea rău, aveau să bată cu uşurinţă un adversar înfrînt dinainte de boală. Trebuia să aştepte clipa de mare oboseală, de completă istovire, şi dintr-o singură lovitură să cadă asupra hunilor.

El se apropia de Roma, bucuros de ştirea bună pe care avea s-o ducă împăratului, cînd văzu înaintînd pe drum un cortegiu ciudat. Preoţii în odăjdii duceau cruci, steaguri şi cădelniţe şi cîntau cîntece religioase. Soarele făcea să sclipească aurul de pe patrafire.

Se opri. Prin faţa lui trecură călugări în veşminte de dimie, episcopi cu cîrje şi mitre. Deodată îl recunoscu pe Papa, călare. Acesta era însoţit de doi patricieni, consulul Avienus şi prefectul Trigetius. Apoi veneau o mulţime de diaconi, copii din cor

şi cîntăreţi.

Aetius, înmărmurit, privea defilînd această ciudată armată. Se apleacă la trecerea Papei care îl binecuvîntă. Unde se duc? se întreabă generalul. Dar surprinsese în ochii lui Trigetius, în clipa cînd îi întîlnise privirea o expresie de batjocură răutăcioasă care îl tulbură.

Galopă spre Roma, se repezi la Palatin şi ceru să-l vadă pe împărat. I se răspunse că era în rugăciune şi că nu primea pe nimeni. Cînd anunţă că are ştiri urgente, începură să zîmbească în jurul lui. Primejdia înlăturată, generalii nu mai contau, salvarea Italiei fusese încredinţată altor mîini.

Eunucul Heraclius ieşi în clipa aceea din camera imperială. Aetius îl apucă de braţ. "Ce se petrece?" strigă el neliniştit. Eunucul răspunse cu blîndeţe: "L-am însărcinat pe Papa să negocieze cu Attila." Generalul privi o clipă cu mînie pe curtezanii care îşi băteau joc de el şi ieşi numaidecît.

Situaţia armatei hune devenea din zi în zi mai gravă. Attila simţea că instrumentul fabricat de el cu atîta grijă se sfărîma. Dacă voia să încerce o ofensivă, trebuia să lucreze cît mai repede căci în curînd, răscoala şi boala nu i-ar mai lăsa decît forţe neînsemnate. El adună şefii naţiei, Scotta, Edecon, Oreste, Onegese şi pe fiii săi cei mari. Regele le spuse intenţiile lui. "Trebuie să mergem asupra Romei, fără întîrziere", spuse el. Armata nu mai are rezistenţă fizică şi nici energie morală. Este necesară o victorie pentru a-i reda încrederea, nădejdea, avîntul războinic. Trebuie să luăm Roma imediat, dacă nu, nu vom lua-o niciodată. Forţele de care dispunem azi, ne îngăduie să batem armata romană, dar mîine poate că-l vom vedea venind pe Marcianus, francii, iar noi vom fi siliţi să rezistăm la trupe puternice şi proaspete.

Oreste şi Onegese îl aprobară. Scotta tăcea. Întrebat de rege, el sfîrşi prin a răspunde că Roma adusese totdeauna nenorocire străinilor care voiau să se facă stăpîni. Zeii păgîni şi Dumnezeul creştin o acopereau cu protecţia lor. A ataca oraşul însemna a sé expune mînici lor. El aminti de acel glas care înspăimîntase pe huni în catedrala din Reims. Din clipa aceea, adăugă el, au început înfrîngerile. Căruţele noastre sînt pline cu lucruri de preţ. De ce să primejduim toate acestea în lupte îndoielnice? Să ne întoarcem acasă, înainte de a veni armata de răsărit să ne taie drumul.

Grecul Onegese îşi bătu joc de aceste superstiţii; atunci hunul se înfurie. "Cred că mai pot ei lupta cu nişte soldaţi care nu se mai pot ţine pe picioare? Roma e ocrotită de puteri supranaturale. Alaric, care pusese mîna pe ea, o părăsise în grabă noaptea şi opt zile mai tîrziu murea într-un mod misterios. Retragerea noastră va fi poate şi aşa destul de grea de-a lungul unei ţări pustiite, primejdia va fi cu atît mai mare, cu cît ar coborî mai mult în Italia, cînd Împăratul de Răsărit poate să sosească dintr-o clipă în alta".

Attila stătea la îndoială. Puţin îi păsa de căruţele încărcate cu pradă.

Ambiţia lui avea un scop mai înalt, iar orgoliul său nu se împăca cu o a doua retragere.

Să mergem spre Roma, spunea Oreste, atîta timp cît armata noastră mai are puţină putere, iar Edecon striga: "Eu nu voi intra în Roma. Nu mă tem de oameni, dar mi-e frică de zei."

De multă vreme Attila nu mai întreba vracii. Nu mai credea în profeţiile lor, veşnic favorabile, iar o profeţie potrivnică l-ar fi făcut să-şi piardă orice încredere. Vedea Roma aproape de el, îşi amintea umilirile pe care le suferise cînd era copil,

jurămîntul pe care-l făcuse atunci de a se răzbuna şi de a-i distruge palatele, bisericile şi arcurile de triumf. Să dai drumul la o pradă aşa de frumoasă cînd aproape o ai în mînă, nu e oare o nebunie? Dar îşi zicea că valoarea militară a armatei sale era redusă acum, că tîra după el o mulţime slabă şi înfometată, expusă la toate dezordinile, că Roma s-ar apăra cu siguranţă.

Era tot nehotărît, cînd se auziră deodată strigătele pîndarilor. O armată ale cărei sclipiri metalice se vedeau străfucind printre norii de praf, se apropia de Mincio, pe care avea să-l treacă probabil prin vadul de la Acroventum Mamboletium. Attila scoase un strigăt de bucurie. Romanii veneau înaintea lui pentru a-l scuti de nehotărîrea de pînă acum. Dădu ordin să se pregătească de luptă, trimiţînd în acelaşi timp pe unul din ofiţerii săi în recunoaştere, pentru a-şi da seama de forţele duşmanului.

În cîteva clipe, armata hunilor fu aşezată în formaţie de luptă şi înaintă spre Mincio. După puţin timp ofiţerul se înapoie tulburat. El descrise acea trupă ciudată de preoţi şi călugări, acei oameni dezarmaţi care cîntau. Conducătorul lor era un bătrîn cu o barbă lungă şi albă, îmbrăcat tot în alb şi călare pe un cal alb.

Attila opri armata. Urmat de cîţiva călăreţi el galopă spre fluviu şi zări de partea cealaltă, trupa pe care o văzuse ofiţerul.

Vîntul mişca încet steagurile, crucile se clătinau în vîrful unor prăjini lungi şi fumul de tămîie se urca alene. Episcopii îmbrăcaţi în aur şi călugării în negru înconjurau pe omul alb în spatele căruia, se ridicau nişte evantaie mari de pene albe.

În acest loc fluviul era strîmt şi se putea trece prin vad. Attila înaintă cu calul în apă, apoi se opri, privind lung la bătrînul care îl privea şi el la fel şi strigă furios: "Cum te numeşti?"

"Leon", răspunse un glas şi toată trupa încetă să mai cînte.

"Un leu cu coama albă, un bătrîn leu măreţ şi de temut", şopti Edecon care îşi urmase şeful.

Attila stătea la îndoială în mijlocul apei. Deodată trecu fluviul şi cu apa curgînd pe el, puse piciorul pe celălalt mal.

Din grupul preoţilor se desprinse Papa şi veni înaintea hunului. Attila vedea în faţa lui pe bătrîn, singur, dar care îi apărea îmbrăcat în tunete şi fulgere ca stăpînul unei religii puternice şi cunoscu teama care-l făcuse să dea înapoi din faţa oraşului Troyes, cînd Lup îi ceruse să cruţe oraşul.

Clerul roman reîncepu să cînte încet şi hunii care rămăseseră pe malul celălalt al fluviului îşi priveau şeful care vorbea cu omul alb.

Nimeni nu va şti vreodată ce şi-au spus unul altuia, dar văzură deodată pe Attila depărtîndu-se de bătrîn, trecînd fluviul şi înapoindu-se în galop. Dădu cîteva ordine scurte ofiţerilor săi. Armata făcu stînga împrejur, urcă spre nord, apucă pe drumul legiunilor şi dispăru.

Să mulţumim lui Dumnezeu care ne-a scăpat de o mare primejdie, spuse Papa lui Valentinian, cînd se înapoie la Roma. Aetius nu împărtăşea entuziasmul general. El ştia că Attila, superstiţios, impresionabil, asculta de capricii neaşteptate. Cu toate că retragerea sa scăpase Italia de o primejdie imediată, ea nu distrusese puterea hunilor. Dădea Imperiului un răgaz folositor, dar lăsa să mai dăinuiască ameninţarea. Attila nu avea să renunţe la prada pe care o văzuse aproape cucerită. Va reveni.

CAPITOLUL XVII

ARCUL SFĂRÎMAT

Armata lui Attila se pregătea să reia drumul legiunilor pe care îl urmase, dar aflară că trupele lui Marcianus înaintau în Panonia. Pentru a înlătura o luptă, ea se îndreptă spre Boemia şi coborî apoi spre Dunăre.

În lipsa regelui, izbucniseră răscoale în Rusia. Alanii îşi cereau independenţa şi imediat ce sosi la Etzelburg, Attila trebui să plece numaidecît spre a-i supune.

Această campanie ţinu întreaga toamnă a anului 452. Întors în capitală, se hotărî să reia ostilităţile de cum îşi va fi reconstituit armata. Au fost chemate cîteva triburi asiatice şi alese cu grijă contingentele gepide şi ostrogote care aveau să-l însoţească.

Totuşi unitatea naţiunii era departe de a fi realizată. Dar de data aceasta, cauzele neînţelegerii nu se mai datorau hoardelor îndepărtate, ele se născuseră chiar în familia regelui. Attila avea un foarte mare număr de fii, aproape şaizeci, se spunea, dar şase dintre ei îi erau mai dragi şi pe aceştia îi ţinea pe lîngă

el. Cel mai mare, Ellak, şeful acazirilor, îl însoţise pe tatăl său în Galia şi în Italia, cu războinicii acestui trib. Ceilalţi fii comandau cîteva escadroane, dar nu primiseră regate şi le aşteptau cu nerăbdare pe acelea promise de Attila. Cînd vorbea cu ei despre marea cucerire, distribuia dinainte, China lui Denghizik, Galia lui Emnedzar, Italia lui Uzindur, regatul hunilor lui Ellak, Persia lui Ernak, Africa lui Geisen. Din păcate, înfăptuirea acestor proiecte ambiţioase întîrzia şi fiii îşi cereau drepturile. Deoarece regatele făgăduite rămîneau încă departe de ei, voiau cel puţin cîte ceva din marele Imperiu hun şi nu încetau să stăruie pe lîngă tatăl lor ca să le dea la fiecare o provincie, aşa cum făcuse pentru Ellak.

Attila vedea cu teamă această lăcomie care îl înconjura şi care îl grăbea să reia lupta. Dornici de a domni, fiii săi îi luau în nume de rău ezitările. Oprirea în faţa rîului Mincio, renunţarea la Roma, înapoierea fără glorie, îi umileau. Ambiţia lor o depăşea pe aceea a tatălui lor, nu se mai împăcau cu răbdarea lui şi cu pregătirile de lungă durată; voiau o izbîndă imediată.

Regele ştia că nu se vor da înapoi să-i critice conduita în război şi metodele sale de guvernare. Rîdea de nerăbdarea lor dar în sufletul său se temea de ea. O operă statornică şi vastă ca aceea pe care o dorea el nu se construieşte în grabă. El însuşi, cînd era tînăr, crezuse că e suficient să se suie pe cal şi să ducă după el o hoardă, în galop, pentru a cuceri imperii. Experienţa îl învăţase că este nevoie de gîndire limpede, încercări, înfrîngeri pentru a izbîndi. Să reîncepi fără încetare ceea ce nu este perfect, să refaci fără mînie, fără oboseală şi să realizezi de fiecare dată un instrument mai bun.

Această ambiţie el o transmisese fiilor săi pentru a-i putea

termina opera dacă el însuşi nu ar duce-o la bun sfîrşit.

Dorinţa lui de stăpînire nu se limita la persoana sa, se confunda cu naţiunea, voia pentru huni Imperiul Lumii. Dar legîndu-şi fiii de planurile lui, el dorise să-şi formeze urmaşi, nu rivali. Ori astăzi, unii dintre ei erau conducătorii nemulţumiţilor. Ei îl întreceau în îndrăzneală şi nerăbdare, vor încerca poate să-l înlocuiască într-o zi.

Supunerea cu care Attila primise cererea Papei surprinsese pe toţi şefii hunilor. Spiritele lor superstiţioase, care tremurau simţindu-se în apropierea Romei şi se temeau să nu aibă soarta lui Alaric, prinseseră din nou curaj de îndată ce se îndepărtaseră şi astăzi condamnau teama care-l făcuse pe Attila să dea înapoi. Uitaseră că au întreţinut chiar ei această teamă şi, după ce trecuse primejdia, nu se mai gîndeau decît la prada de care se credeau frustraţi.

În aceste condiţii, o nouă expediţie în Italia devenea necesară pentru a potoli lăcomia fiilor şi ofiţerilor. Popularitatea lui Attila era mare, dar ea fusese deja pusă la încercare de numeroase înfrîngeri. Dacă unul din fiii săi ar răscula o parte din naţiune şi s-ar proclama rege, toată hoarda l-ar urma. Împins de teama de a se vedea detronat, el pregăti o nouă expediţie, dar de data aceasta îi lipsea elementul principal al victoriei, credinţa în succes.

Nu mai credea în "marea cucerire". Avea peste şaizeci de ani. Era prea tîrziu pentru a cuceri China, Persia, Imperiul Roman. Un alt bărbat ar putea să înfăptuiască toate acestea, dar nu el. Dorinţa i se atenuase, ca şi ura. Dorea cîteodată să-şi ducă hoarda spre Asia centrală, să reia hoinărelile prin preeriile liniştite.

De la întîlnirea sa cu Papa nu mai credea în putere sau, mai

bine zis văzuse că acest bătrîn paşnic, însoţit de oameni dezarmaţi, putea să oprească pe regele hunilor şi pe călăreţii săi. Sesizase că există o putere de o altă natură, o forţă spirituală care radia în jurul acestui om şi care îl silise să asculte. Tocmai pentru că mai mult decît un altul, rîvnise forţa materială, la stăpînirea asupra mulţimii, el era mult mai simţitor la această forţă care îndupleca voinţele şi cunoştinţele.

Aetius era un mare general, dar poate că, într-o zi, l-ar bate pe Aetius. Ar putea să-l bată şi pe Maricanus. Dar nu va putea niciodată să-l învingă pe acest bătrîn, chiar dacă l-ar chinui sau l-ar omorî. Pentru că în el trăia o energie supranaturală care depăşeşte omul şi îi supravieţuieşte.

Pentru că se ştie egalul celor mai mari suverani, el presimţea existenţa unui monarh mai puternic decît ei, mai puternic decît el, deasupra pămîntului.

Chiar mîndria lui dovedea această recunoaştere a unei puteri divine. Acest Dumnezeu al cărui "bici" i se spunea că este, trăia aici jos în persoana acestui bătrîn şi ascultase de el fără să mai stea la îndoială atunci cînd îi poruncise să părăsească Italia. Cu atît mai multă supunere cu cît atunci se găsea într-o perioadă de depresiune, de descurajare şi conducător al unei armate inutilizabile. De atunci refăcuse această armată, adăugîndu-i elemente noi, viguroase, îndrăzneţe, dar sufletul lui păstra semnul acelei întîmplări, voinţa lui păstra cuta pe care i-o dăduse supunerea. Pierduse acel suport care îl arunca spre duşman ca pe o săgeată, acea încredere în norocul care îi făgăduia "marea cucerire."

Se simţea bătrîn, istovit, descurajat, sîcîit de fiii săi nerăbdători, incapabil să le satisfacă dorinţele şi nici să-i îmblînzească dacă s-ar fi răzvrătit. Acel spirit războinic care

dispăruse în urma înfrîngerilor, credea el, se va întoarce mai tîrziu. Spera. Deocamdată, credincios vechilor sale principii de a nu căuta niciodată să ia prin forţă ceea ce nu poate să obţină prin viclenie, începu noi negocieri cu împăraţii.

Tributul plătit de Theodosiu şi refuzat de Marcianus nu mai fusese cerut. El scrise la Constantinopol pentru a cere plata din urmă şi a spune că dorea mai multă punctualitate pe viitor. În acelaşi timp cerea pe Honoria care, spunea el, era logodnica sa. Slăbiciune de bătrîn. Argumentele invocate de Valentinian ca răspuns la cererea pe care o făcuse mai înainte erau drepte şi nimic nu modificase situaţia pe care o recunoştea chiar el ca fiind legitimă.

Din întîmplare, uitîndu-se prin bijuteriile sale, dăduse peste un inel pe care tînăra romană i-l trimisese odinioară. Trebuie să fie acum o femeie bătrînă! Acest inel îi amintea de clipa de ambiţie înflăcărată în care gloria sa născîndă visa la cucerire, de descoperirea Sabiei, de cea dintîi ambasadă pe care o primise el, de moartea lui Bleda. Cît de departe erau toate acestea!

Marcianus îi răspunsese că dacă voia tributul, să vină să-l ia. Valentinian spuse că Honoria era măritată, mamă a mai multor copii şi foarte mulţumită de soarta ei.

Attila înţelese că toate şiretlicurile sale erau perimate, fără valoare, că încercările sale de intimidare şi vicleşugurile nu-şi mai aveau rostul. Pe de altă parte, nerăbdarea fiilor săi îl înspăimînta, îl silea să acţioneze. Îi era teamă de foamea lor de lupi tineri.

Refuzul lui Marcianus îi furnizã motivul dorit. El îi anunţă pe huni că în primăvară va ataca Imperiul de Răsărit şi dădu ordin să se pregătească totul pentru această expediţie. Făcu o

călătorie de inspecţie printre vasalii săi germani. Unii dintre ei îşi proclamaseră independenţa, crezîndu-i pe huni definitiv îndepărtaţi de treburile europene. El îşi dovedi supremaţia punînd să fie executaţi şefii răsculaţilor. Fiica unuia dintre aceştia, o tînără de o frumuseţe răpitoare, anume Ildico, îl rugă în zadar să-i cruţe tatăl. El nu ţinu socoteală de aceste rugăminţi, nici de aceste lacrimi şi plecă spre Etzelburg. Totuşi frumuseţea fetei îl mişcase şi dorea să o facă soţia sa. O luă cu el şi de îndată ce sosi în capitală, hoarda se pregăti să serbeze nunta regală. Hunii vedeau o prevestire fericită în această căsătorie şi Attila, foarte îndrăgostit de noua lui soţie, îşi uită bătrîneţea, decepţiile, descurajarea.

Toţi vasalii lui Attila, germani, slavi, asiatici, veniră să asiste la ceremonia nupţială. Mii de căruţe umplură cîmpia şi pregătirile serbării se amestecau cu mişcările trupelor, căci regele voia să înceapă campania, îndată după căsătorie. Fiii lui Attila nu vedeau cu ochi buni vesela nerăbdare care însufleţea pe toţi invitaţii. Îşi socoteau părintele nebun să-şi ia o nouă soţie la vîrsta lui şi îşi băteau joc fără milă de bătrînul îndrăgostit.

Nunta fu sărbătorită cu mare solemnitate. Şefii triburilor aduseră darurile obişnuite, cai, lapte de iapă într-un vas de pămînt, precum şi bijuterii de aur şi de jad, stofe de purpură, covoare, mătăsuri brodate, şei încrustate cu pietre preţioase. Un prinţ bătrîn din Asia dădu nişte vase de bronz împodobite cu semne misterioase pe care le luase de la chinezi, un altul nişte picturi ciudate şi statui de fildeş.

Ospăţul ţinu foarte mult şi se bău o cantitate enormă de vin. Attila golea cîte o cupă în sănătatea fiecăruia din oaspeţii de vază şi cum aceştia erau foarte numeroşi, regele se îmbătă în curînd. Cîţiva bufoni dansatori înveseliră pe cei de faţă, jon-

glerii făcură să li se admire dibăcia în a se juca cu bilele şi pumnalele. Erau plimbate în strigăte de surpriză animale necunoscute sau monstruoase.

Ziua întreagă trecu în petreceri. Cînd veni seara, în vreme ce oaspeţii săi continuau să cînte şi să bea, Attila îşi duse noua soţie în camera nupţială. Fermecat de strălucirea ei albă şi blondă, el o dezbrăcă cu violenţă şi se culcă lîngă ea.

În noaptea aceea, împăratul Marcianus, în palatul său din Constantinopol, se deşteptă deodată şi scoase un strigăt puternic.

Ofiţerilor care îl înconjurară numaidecît, le povesti că fusese prada unui vis ciudat. Vedea un arc care îl ameninţa şi deodată acest arc se rupse în două bucăţi şi dispăru. "Aceasta este o prevestire de mare importanţă pentru Imperiu, spuseră ofiţerii. Acest vis ne înştiinţează fără îndoială că un duşman temut al ţării noastre a murit, iar ura şi lăcomia lui erau veşnic o săgeată spre Constantinopol". Marcianus rosti o rugăciune şi adormi din nou.

În marea sală de la Etzelburg, oaspeţii doborîţi de excesul de mîncăruri şi băuturi, zăceau la pămînt.

Zorile reci luminară această mulţime de adormiţi, răspîndiţi pe blănuri şi pe bănci. Numai garda personală a lui Attila, comandată de Edecon, veghea la uşa camerei nupţiale. Pînă la prînz hunii, doborîţi de beţie, rămaseră culcaţi acolo unde căzuseră ca nişte animale sătule. Căldura soarelui îi deşte ptă, îşi dezmorţiră oasele şi cerură să bea. De abia treziţi, se îmbătară din nou şi ospăţul reîncepu.

Bufonii care îi distrau făcură aluzii obscene la lipsa lui Attila. În căldura vinului, oaspeţii nu se sfiau să facă glume pe seama înflăcărării amoroase a regelui, dar Onegese era în-

grijorat. La întrebările sale, sentinelele răspunseră că nu auziseră nici un zgomot în cameră. O tăcere atît de îndelungată tulbura pe cei familiari lui Attila. Ei ştiau că acesta nu întîrzie în plăcerile dragostei şi chiar curiozitatea unei noi soţii nu-l reţinuse niciodată atît de mult.

Edecon bătu încet în uşă, apoi mai tare. Cu toate loviturile şi strigătele, nimeni nu răspunse. Ofiţerii fură cuprinşi atunci de groază. Chemară pe fiii regelui care părăsiră în grabă sala ospăţului.

Într-o clipă, o mulţime înspăimîntată se îngrămădi în faţa camerei. Nimeni nu îndrăznea totuşi să deschidă uşa. Miniştrii lui Attila stăteau la îndoială, fiii săi şuşoteau între ei, cînd deodată Edecon sfărîmă broasca cu lovituri de secure şi intră.

Lumina căzu deasupra patului şi-l văzură pe Attila întins pe burtă, gol, cu braţele în formă de cruce. Blana albă pe care era culcat, era plină de sînge. Onegese se repezi spre rege şi îi atinse corpul care se şi răcise. Ofiţerii se apropiară unul cîte unul, înconjurară cadavrul, îl examinară cu atenţie pentru a descoperi cauza morţii, dar nu zăriră nici o rană.

Văzură că sîngele ţîşnise şiroaie din gura lui Attila. Doctorii care mirosiseră corpul nu găsiră semne de otravă.

Într-un colţ al camerei, Ildico, înfăşurată în văluri care îi ascundeau faţa şi corpul, tremura.

Mînia hunilor se îndreptă mai întîi spre ea dar la toate întrebările, nu răspunse decît prin cuvinte neînţelese şi ca un animal îngrozit, privirile sale nu părăseau pămîntul.

Marea sală a ospăţului fu golită de mese şi de bănci. Ridicară în mijloc un pat de paradă pe care puseră cadavrul lui Attila. Poporul cerea pe ucigaş. Toată hoarda se înghesuia ţipînd, în faţa gardului care înconjura palatul şi garda o înde-

părta cu insulte. Se făcu o mare tăcere cînd apăru Scotta. El anunţă că moartea regelui era naturală, că fusese înăbuşit de sîngele său, fără îndoială, în urma ospăţului la care mîncase şi băuse peste măsură. Nimeni nu era răspunzător de această moarte, afară de soarta care călăuzeşte oamenii şi căreia nimeni nu-i rezistă. Lăudă virtuţile mortului şi anunţă că a doua zi avea să i se facă o înmormîntare mai măreaţă decît se face de obicei regilor, căci el dorise mărirea şi gloria neamului său. Sfîrşi invitînd pe toţi hunii să ia parte la această ceremonie şi să înveselească prin jocurile lor războinice sufletul conducătorului lor care supravieţuia rămăşiţelor sale pămînteşti.

De dimineaţă, călăreţii alergară strigînd prin oraşul de căruţe şi invitînd bărbaţii la jocurile funebre. Fiecare îşi luă arcul şi sări pe cal. În mijlocul cîmpiei se ridicase un cort de mătase sub care se odihnea trupul lui Attila. Miniştrii şi ofiţerii adunaţi în jurul cortului plîngeau. Poporul hun se îngrămădea într-un cerc mare şi din această mulţime mişcătoare se auzeau din cînd în cînd ca zgomotul vîntului suspine de mîhnire.

Deodată, se făcu tăcere; poeţii cîntau laude regelui. Scandate de şuieratul fluierelor şi de huruitul tobelor, cîntecele lor urcau tremurînd, deasupra hoardei mute. Cu un glas ascuţit enumerară cuceririle lui Attila şi ale vasalilor săi, ţările pe care le călcase în picioare şi pe acelea care de bună voie i se supuseseră. Apoi lăudară gloria strămoşilor care îi condusese prin toată lumea, spre cîmpii roditoare şi păşuni grase. Cînd se opreau, cîteva minute, după fiecare strofă, mulţimea atentă mormăia şi cîteodată scotea ţipete.

Jocurile călăreţilor alternau cu cîntecele. În locul lăsat liber între cort şi privitori, ei se zvîrcoleau în galop, îşi întindeau arcurile spre cer, îşi învîrteau securile şi aruncau laţurile de

prins.

Săgeţile se încrucişau deasupra cortului. Se înflăcărau prin strigăte sălbatice şi se provocau la luptă. Războinici renumiţi luară parte singuri, la început, la aceste simulacre, dar în curînd entuziasmul puse stăpînire pe mulţime şi în fiecare clipă, noi călăreţi veneau să se alăture lor.

O învălmăşeală confuză, orbită de praf, îmbătată de urlete, se prefăcu într-un vîrtej nebunesc în jurul cadavrului regelui. Soarele înainta pe cer fără ca jocurile şi cîntecele să înceteze. Hoarda nu mai era decît o masă înfuriată de refluxuri violente, străbătută de ţipete. Galopul cailor făcea un zgomot ca de furtună şi cei de faţă, fără să-şi dea seama de scurgerea timpului erau ameţiţi de viteza galopului şi de strigătele de entuziasm şi de disperare.

În clipa în care soarele apunea atingînd orizontul, aruncă o ultimă rază pe cortul sclipitor, mişcarea încetă dintr-o dată şi tăcerea cuprinse mulţimea. La porunca şefilor, ea se împrăştie şi se duse în tabere. Notabilii huni şi călăreţii care fuseseră aleşi să-l însoţească pe Attila rămăseseră singuri în jurul cortului. Mătasea fu smulsă. Pe nişte covoare de preţ, era culcat un omuleţ galben, înfăşurat în blănuri. Pumnii săi închişi păstrau violenţa cuceririi şi a stăpînirii. Faţa lui avea un surîs ciudat de mînie, de resemnare şi regret. De jur împrejurul lui, pe pămînt, erau aşezate însemnele puterii, coroanele regilor învinşi, săbiile şefilor germani, bastoanele de jad ale suveranilor asiatici. Prăzile palatelor, catedralelor şi templelor tuturor zeilor se îngrămădeau, împreună cu amuletele, talismanele şi statuile sfinte. Erau, de asemenea, harnaşamente splendide, saci plini cu bijuterii şi vase de aur. Lîngă capul său se vedea un arc, o tolbă cu săgeţi şi un vas de lemn.

Cînd noaptea veni, ofiţerii săpară o groapă mare în care aşezară corpul regelui şi comorile sale. Ei aruncară lucrurile de preţ în mormîntul care fu repede umplut. Apoi îngrămădiră pămînt pînă ce se ridică o movilă înaltă. Către miezul nopţii îşi isprăviseră lucrul. În clipa aceea, călăreţii care ceruseră cinstea de a-l urma pe mort pe lumea cealaltă, făcură în galop, pentru ultima oară înconjurul mormîntului. Apoi fură sugrumaţi, li se omorîră caii şi îi ridicară în sus pe nişte pari, în jurul mormîntului. Aşezaţi în şa, ţinînd fiecare în mînă arcul şi tolba cu săgeţi, ei formau un cerc de figuri îngrozitoare, ale căror feţe priveau spre toate punctele orizontului, în toate părţile lumii pe care Attila voise să o cucerească.

CAPITOLUL XVIII

EPILOG

Voinţa unui bărbat adunase într-un mănunchi elementele disparate ale Imperiului hun. Ambiţia lui îi ţinuse strîns în mînă, îi învîrtise spre Roma, spre Constantinopol, spre China.

Toate aceste neamuri ostile unele altora fuseseră aruncate în acelaşi tipar de către impetuozitatea lui, dar ele nu se topiseră şi nici nu se amestecaseră.

În mai multe rînduri, evenimentele îi arătaseră lui Attila cît de nefirească era această unire. Acest mare Imperiu, care mergea de la Marele Zid al Chinei pînă la Dunăre, era în realitate o alăturare de popoare, unele lîngă altele, pe care nimic nu le lega între ele, afară de personalitatea conducătorului. Cu toată această personalitate, chiar în fiecare clipă apărea cîte o spărtură în acest zid.

Vasalii hunilor îşi păstrau puterea şi spiritul lor de independenţă. Niciodată Attila nu căutase să le impună obiceiurile hunilor, le respecta legile şi adesea se mulţumea cu un jurămînt de credinţă. Fragilitatea acestui edificiu politic nu a ieşit la

iveală, atîta vreme cît omul care îl clădise trăia. După moartea lui, totul se prăbuşi.

Cauzele acestei morţi au rămas necunoscute. Unii pretindeau că Ildico îşi răzbunase tatăl, sugrumîndu-l pe Attila, unii îi bănuiau pe fiii lui. Zvonul care atribuia decesul unui atac de apoplexie, a fost răspîndit în popor şi acesta se mulţumi cu el.

Totuşi cînd şefii se înapoiară la Etzelburg după înmormîntarea regelui, se iviră dificultăţi nenumărate.

Imediat se puse problema succesiunii la tron.

Ellak, fiul cel mare, spuse că trebuia să se continue opera începută de Attila şi că, pentru aceasta, era nevoie să se dea poporului un singur şef. El era susţinut de Onegese, Scotta şi principalii ofiţeri. Onegese arătă primejdiile unei împărţiri care ar aduce din nou dezordinea în mijlocul poporului care exista înainte de domnia lui Attila, o împărţire care ar readuce hoarda la obiceiurile sale nomade. Dar ceilalţi fii nu acceptară această părere. Regatul era averea tuturor şi el trebuia împărţit acum între moştenitorii regelui. Ellak nu avea mai multe drepturi ca altul, pentru a domni. Ei amintiră obiceiurile vechi care aşezaseră pe tron, în acelaşi timp, pe Oktar, Rua şi Aebarse.

Sau se împărţea regatul, sau toţi fiii domneau împreună. Onegese vedea defectele acestor două soluţii.

Ellak nu avea geniul tatălui său, dar domnind singur ar împiedica fărîmiţarea Imperiului, conflictul generat de ambiţii şi dorinţe contradictorii.

Dimpotrivă, dacă cei cinci fii aleşi de Attila din mulţimea lui de copii, pretindeau să guverneze în acelaşi timp, legătura pe care tatăl lor o introdusese cu atîta greutate n-ar mai fi existat.

Vasalii străini ascultau, muţi, această discuţie. Deodată,

unul din ei se ridică. Era Ardaric, regele gepizilor, om puternic pe care Attila îl consulta adesea şi căruia îi încredinţase comanda unei numeroase armate.

Ardaric spuse că devotamentul făgăduit lui Attila de către aliaţii germani şi slavi avea să fie respectat oricare ar fi urmaşul său, dar ei voiau un rege care să poată păstra spiritul cuceritorului şi să realizeze planurile sale. Ceilalţi vasali îl aprobară zgomotos şi declarară că aveau să servească tot ca în trecut un popor puternic şi însufleţit de o ambiţie mare, dar că, dacă acesta avea să se împartă, aliaţii săi şi-ar relua independenţa căci nu le-ar plăcea să se supună unui regat slăbit sau micşorat.

Tinerii prinţi Denghizik şi Ernak ameninţară atunci să pedepsească aspru pe răzvrătiţi şi se iscă o ceartă cumplită, cînd, Onegese amînă pentru a doua zi sfîrşitul discuţiei.

Călăreţii morţi care păzeau mormîntul lui Attila, nu mai păstrau decît amintirea unei mari ambiţii. În cîteva luni, poporul făurit de fiul lui Mundzuk se împrăştie.

Împărţeala aduse cu ea neîncetate discuţii, de care vasalii profitară pentru a-şi proclama independenţa.

Regii cei noi încercară în zadar să-i supună. Ellak fu bătut de Ardarik lîngă fluviul Netad, în Panonia. El muri în această bătălie în care pieriră de asemenea şi 30.000 de huni. Denghizik, care domnea peste ulsinguri, angisciri, bittugori, barduri, se văzu deposedat de către ostrogoţi pe care îi comadau tot cei trei fraţi Valemir, Theodemir şi Videmir. Pe frontiera asiatică, Gan Then, regele Turfanului, fiul monarhului războinic Yon-Goei, îi hărţuia pe huni şi îi gonea din ţinuturile lor. Imperiul chinezesc îi atacă şi el, în timp ce Ravenna şi Constantinopolul pregăteau noi expediţii pentru a zdrobi neamul lui Attila.

Puţine luni după moartea conducătorului, nu mai rămăsese nimic din opera sa. Hunii împărţiţi, readuşi la obiceiurile lor nomade, încetaseră să mai îngrijoreze Europa. Aceia care au rămas în jurul Etzelburgului nu mai formau decît o insulă pierdută printre popoare albe în care aveau să se topească curînd.

Se pare că Attila tîrîse după el, într-un tragic destin, toţi actorii acestei uriaşe drame.

Thorismond, regele vizigoţilor, domni trei ani, dar într-o zi fu atacat fără veste în palatul său, chiar în clipa cînd Ascalcrus, secretarul său, îi lua sînge. Fără arme, pierzînd destul sînge, el îşi zdrobi duşmanii cu lovituri de scaun, apoi căzu istovit, străpuns de lovituri.

Aetius nu fu mai norocos. Valentinian, obsedat de calomniile miniştrilor săi care îl înfăţişau pe panonian ca pe un rival primejdios, încercă de mai multe ori să pună să-l omoare.

Generalul scăpînd din toate aceste încercări, el îl ucise într-o zi, în camera sa, cu propria-i mînă.

Nu mult după aceea, cădea şi el sub loviturile lui Maximinus căruia îi violase soţia.

Principalele personaje al căror destin fusese legat de cel al lui Attila, dispărură astfel puţin timp după el. Valul de groază răspîndit de huni, se stinse. Popoarele îşi reluară locurile, refluxul naţiunilor formă noi frontiere şi lumea continuă să trăiască ca şi cînd Attila nici nu ar fi existat vreodată.

Poeţi rătăcitori îi cîntară aventurile şi povestea gloriei sale urmă mersul încet al căruţelor. Oraşele distruse îşi ridicară din nou zidurile. Cîmpiile unde iarba nu mai avea să mai încolţească, dădură noi recolte. În timp ce corpul lui Attila putrezea încet sub comorile Europei şi ale Asiei, un nimb de legendă îl

înconjura de strălucire.

Şi poate că un tînăr şef de hoardă visa deja să întindă un arc de neînvins spre cele patru unghiuri ale lumii şi să-şi trimită în galop călăreţii către "Marea Cucerire".

CUPRINS

Capitolul I. Intrarea hunilor (5)
Capitolul II. Alianţe (17)
Capitolul III. Attila (23)
Capitolul IV. Ultimul dintre romani (33)
Capitolul V. Regele hunilor (43)
Capitolul VI. Politica internă (53)
Capitolul VII. Ameninţări (65)
Capitolul VIII. Politica externă (77)
Capitolul IX. Ambasade (87)
Capitolul X. Jurnalul lui Priscos (99)
Capitolul XI. Nereuşita complotului (123)
Capitolul XII. Pregătiri (133)
Capitolul XIII. Biciul lui Dumnezeu (149)
Capitolul XIV. Cîmpiile Catalaunice (171)
Capitolul XV. Răgaz (183)
Capitolul XVI. Campania din Italia (201)
Capitolul XVII. Arcul sfărîmat (223)
Capitolul XVIII. Epilog (235)